

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Nejen filcové pantofle aneb průvodcovská praxe za normalizace
Not only felt slippers or in other words the reality of guideses during the
normalization era
Bc. Špačková Kateřina

Vedoucí práce: PhDr. Martina Indrová, Ph.D.
Studijní program: Edukace a interpretace v oblasti kulturního dědictví
Studijní obor: N EIKD P

2024

Odevzdáním této diplomové práce na téma „*Nejen filcové pantofle aneb průvodcovská praxe za normalizace*“ potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 15.4. 2024

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi při psaní mé diplomové práce pomáhali. Mé zvláštní poděkování náleží PhDr. Martině Indrové, Ph.D., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, kterých se mi od ní dostalo. Rovněž bych chtěla poděkovat Mgr. Petře Ulbrichové za vstřícnost a čas, který věnovala našemu rozhovoru.

Mé velké poděkování patří také mé rodině a mému příteli Jindřichovi. Bez jejich neutuchající podpory, důvěry a trpělivosti by to nebylo možné.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se věnuje průvodcovské praxi za normalizace a těsně po ní, jelikož tendence započaté za normalizace trvaly i dále. Cílem práce je přiblížit, jak v tomto období vypadaly komentované prohlídky na hradech a zámcích a s čím se setkávali návštěvníci, kteří na ně zavítali. V práci jsou postihnuty různé aspekty prezentace památek. Pozornost je věnována osobě průvodce, charakteru interiérových instalací a expozic i obsahové stránce výkladu. Zároveň se práce dotýká i zpětné vazby tehdejších návštěvníků památek, propagaci památek skrze média a legislativě památkové péče spolu s vládními usneseními, které se prezentace památek nějakým způsobem dotýkaly.

Pro práci byla učiněna několikastupňová rešerše primárních i sekundárních pramenů nejrůznějšího druhu a původu včetně audiovizuálních zdrojů nebo provedených výzkumů. Jednotlivé zdroje byly podrobeny kritice, analyzovány a vzájemně komparovány. Zároveň byl pro účely výzkumu realizován i řízený rozhovor s pamětníci. Některá zjištění o prezentaci památek za normalizace byla porovnána i s výsledky nedávných výzkumů týkajících se současné podoby interpretace našich památek.

V rámci výzkumu jsou ověřovány tři hypotézy. První spočívá v předpokladu, že byla normalizační prezentace památek ovlivněna politicko-ideovým směřováním naší země. Práce tak mimo jiné nastiňuje způsoby, jakými se to v komentovaných prohlídkách odrazilo. Na to přímo navazuje další hypotéza, která se týká domněnky, že nejvíce byly propagandou ovlivněny průvodcovské výklady, které byly ideálním nástrojem pro její šíření. Poslední hypotéza pracuje s předpokladem, že v normalizačních prohlídkách se návštěvníci setkávali se stereotypními neduhy, které máme s prohlídkou hradů nebo zámků spojené do dnešních dní. Mám tím na mysli dlouhé nezáživné výčty a popisy jednotlivých exponátů na trase nebo řadu po sobě následujících různobarevně řešených neživě působících salonků.

KLÍČOVÁ SLOVA

průvodce, hrad, zámek, prohlídka, sylabus, normalizace, interiérová instalace, průvodcovský text

ABSTRACT

This thesis deals with guide reality during the normalization era and the time right after, because the trends that started there continued even further. The aim of the work is to explore, what the guiding tours at the castles and palaces were like and what the visitors encountered when they took a guided tour at the time. Various aspects of the presentation of the monuments are captured. Attention is paid not only to the guide himself, but to the character of interior installations and exhibitions and also to the content of the interpretation. At the same time the thesis also occupy with feedback from the visitors of the monuments at the time, popularization of the monuments by the media and the laws of the monument care together with the government resolutions that affected presentation of the monuments in any way.

For the thesis, a multi-stage research of primary and secondary sources of various types and origins was carried out including researches and audiovisual sources. Individual sources were subjected to criticism, analyzed and compared with each other. At the same time, a guided interview with the contemporary witness of monument care of the normalization era was also carried out for the purposes of the research. Some findings about the presentation of monuments during the normalization era were also compared with the results of recent research regarding the current form of interpretation.

Three hypotheses were verified as part of the research. The first is the premise that the presentation of monuments during the normalization era was influenced by the political-idea direction of Czechoslovakia at the time. Besides other things the thesis also outlines the ways in which guided tours were affected by this. This is directly followed by another hypothesis, which relates to the assumption that out of all aspects of the guided tours, most affected by propaganda were guide interpretations, because of the ideal means of its dissemination. The last hypothesis works with the assumption that the normalization guided tours had stereotypical problems which we have still associated with guided tours nowadays. I mean long boring lists and descriptions of individual exhibits on the route or a number of successive different colour-coded lifeless drawing rooms.

KEYWORDS

guide, castle, palace, tour, guide syllabus, normalization period, interior installation

Obsah

Úvod	10
1 Využité zdroje.....	13
1.1 Publikované zdroje	13
1.2 Archivní fondy.....	18
1.3 Další zdroje.....	18
2 Milníky vývoje památkové péče po 2. světové válce v oblasti péče o zpřístupněné objekty	20
2.1 Národní kulturní komise.....	20
2.2 Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách.....	22
2.3 Koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče	26
2.3.1 Hrady a zámky.....	29
2.4 Slabé stránky socialistické památkové péče.....	30
3 Průvodci a komentované prohlídky	32
3.1 Výběr a příprava průvodce	33
3.2 Nároky kladené na profesi průvodce	36
3.3 Mimořádné situace	38
3.4 Kontrola průvodcovské činnosti.....	39
3.5 Provoz na objektech.....	41
3.6 Porovnání se současnou situací průvodců	44
4 Průvodcovský výklad a sylabus.....	47
4.1 Průvodcovský výklad	47
4.1.1 Alternativy a doplňky výkladu	49
4.2 Průvodcovský text	50
4.2.1 Odborný dohled nad průvodcovskými texty	50

4.2.2	Schvalování průvodcovských textů	52
4.2.3	Obsah a nešvary průvodcovských textů	53
4.2.4	Zacházení s průvodcovským textem.....	56
4.3	Porovnání minulých a současných sylabů	57
5	Interiérové instalace a expozice.....	59
5.1	Přístupy k památkovým instalacím.....	61
5.2	Normalizační tendence	64
5.2.1	Úvodní historická expozice	67
5.3	Zabezpečení mobiliárních fondů	70
6	Veřejnost a návštěvníci památek	72
6.1	Zkušenosti z prohlídek	75
7	Památky a média.....	78
7.1	Filmy a seriály jako propagace památek	80
7.1.1	Zobrazení průvodců a návštěvníků.....	81
7.2	Médium dětské knihy	83
7.3	Další formy propagace památek	84
	Závěr.....	87
	Seznam zkratk.....	91
	Seznam použitých zdrojů.....	92
	Archivní fondy.....	92
	Literatura	92
	Články a příspěvky v periodikách	93
	Metodické a další materiály památkové péče.....	96
	Internetové zdroje	97
	Legislativa	97

Kvalifikační práce.....	98
Audiovizuální zdroje	99
Další zdroje.....	99
Přílohy	99
Seznam příloh.....	99

Úvod

„Abychom povznesli našeho člověka duchovně a morálně, chceme mu zpřístupnit všechny velké kulturní poklady minulosti a otevřít mu dokořán brány k vědě a kráse.“¹ Právě toto prohlášení Klementa Gottwalda z roku 1948, které bylo v souvislosti s kulturní politikou v období minulého režimu velmi často využíváno, krásně ilustruje dobový přístup k památkám, který se projevoval snahou o jejich zpřístupnění a využití pro rozvoj socialistické společnosti.

Předkládaná diplomová práce se věnuje průvodcovské praxi v období normalizace a těsně po ní. Snaží se tak napravit skutečnost, že tomuto tématu nebylo zatím věnováno tolik pozornosti, kolik by si zasloužovalo. Přitom, jak mimo jiné dokazuje nedávno ukončený program Naki II², má tehdejší podoba prezentace památek dopad i na současný stav věci. Právě v tomto období se ustanovila tradiční představa toho, jak má taková prohlídka památky vypadat a ani současné podoby prezentace památek dodnes nemohou (ačkoli by si to možná přály) zapřít své kořeny pocházející právě z tohoto období.

V době, kdy se tolik pozornosti věnuje zlepšení prezentace a interpretace památek nabízí tato práce ohlédnutí se za tím, z čeho vzešla. Tím nám může pomoci ji nejen lépe pochopit, ale v jistém smyslu se také posunout dál. Může nás totiž upozornit na přetrvávající zkostnatělé tendence, které už nám dále neslouží a nevyužívají interpretační potenciál památek.

Cílem práce je přiblížit, jak vypadaly komentované prohlídky na hradech a zámcích za normalizace a s čím se setkávali návštěvníci památek, kteří na ně v té době zavítali. Zároveň bych výzkumem chtěla ověřit následující hypotézy. Má první hypotéza zní, že průvodcovské prohlídky na památkových objektech byly v období normalizace výrazně ovlivněné politicko-ideovým směřováním tehdejšího Československa. Na to přímo navazuje

---

¹ BENEŠ, Josef. *Podíl kulturního dědictví na utváření profilu socialistického člověka*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 269.

² Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

má další hypotéza, totiž že se komunistická ideologie nejvíce projevila v průvodcovských výkladech, které byly ideálním prostředkem jejího šíření.

Má poslední hypotéza se týká výskytu určitých stereotypních neduhů v normalizačních prohlídkách hradů a zámků, se kterými se v některých případech můžeme setkat ještě dnes. Mám na mysli jednak výklad postavený na nezáživném vyjmenovávání a popisu jednotlivých exponátů na trase a jednak aranžmá jednotlivých místností, které se skládá z dlouhé řady nejrůznějších neživě působících salonků.

Práce je rozdělena do 6 kapitol, přičemž jádro tvoří tři hlavní kapitoly věnující se třem hlavním pilířům komentované prohlídky. Těmi mám na mysli samotnou osobu průvodce, průvodcovské texty neboli sylaby a z nich vycházející výklady, v neposlední řadě interiérové instalace. Dobrá prohlídka totiž stojí na promyšlené instalaci, na ní bezprostředně navazujícím kvalitně zpracovaném sylabu a kvalifikovaném průvodci, který to vše dokáže návštěvníkům zprostředkovat. Další kapitoly se věnují návštěvníkům, propagaci památek v médiích a zpřístupňování památek po 2. světové válce spolu s právní legislativou památkové péče, bez čehož by obraz tehdejší prezentace památek nemohl být kompletní. V některých místech se kapitoly překrývají, protože od sebe přirozeně nešly plně oddělit.

Práce je časově vymezena obdobím normalizace od roku 1969 s přesahy do 80. let, jelikož tendence započaté za normalizace pokračovaly i dále. Kromě toho je důležité poznamenat, že ačkoli jsme v té době tvořili federaci se Slovenskem, má práce se věnuje pouze problematice České socialistické republiky. Volba konkrétních příkladů je dána hlavně dochováním a dostupností archivních pramenů.

Jako zdroj informací pro mou práci mi posloužily především příspěvky v dobových i současných periodikách státní památkové péče (Památky a příroda, Zprávy památkové péče), dále pak metodické materiály a další publikované i nepublikované materiály určené pro zaměstnance památkové péče, též literatura, audiovizuální zdroje, rozhovor s pamětníci a v neposlední řadě archivní fondy nacházející se v Národním archivu na Chodovci.

Co se týče využitých výzkumných metod, provedla jsem v první řadě několika stupňovou rešerši. Mám tím na mysli jednak rešerši dostupné literatury a archivních pramenů, jednak audiovizuálních zdrojů a provedených výzkumů. Získané primární a

sekundární prameny, jsem následně podrobila kritice, analyzovala je a vzájemně je mezi sebou komparovala. Kromě toho jsem vedla řízený rozhovor s pamětnicí. Některé ze zjištěných skutečností se mi zároveň podařilo porovnat s výsledky nedávných výzkumů a šetření.

1 Využité zdroje

1.1 Publikované zdroje

Ve své práci jsem navázala na studie a výzkumy realizované v rámci projektu Naki II.³ Jako výchozí materiál mé diplomové práce mi posloužila především studie Květy Jordánové a Martiny Indrové *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?*⁴, která se věnuje vývoji sylabů zvláště ve 2. polovině 20. století z hlediska jejich obsahu i formální podoby.

Kromě toho bych chtěla jmenovat příspěvek Petra Hudce⁵, vznikl rovněž v rámci tohoto projektu⁶ a velmi zdařile analyzuje, jakým způsobem dokumentovala filmová tvorba zpřístupnění a prezentaci památek. Tento přístup mi byl inspirací pro to, podívat se detailněji na způsoby propagace a prezentace památek skrze média.

Kde to bylo možné, konfrontovala a komparovala jsem mnou zjištěné informace s výsledky tohoto projektu⁷. V tomto případě mi posloužily i další studie a výzkumy vzniklé v rámci tohoto programu. Například *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*⁸ od Radky Ranochové nebo *A vpravo vidíte internalizovanou komodu... Formální a obsahová analýza sylabů Národního památkového ústavu*⁹ od Jakuba Jareše a Veroniky Večeřové, v neposlední řadě také studie Kateřiny

---

³ Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

⁴ INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče*. 2021, 81(3), s. 302-309.

⁵ HUDEC, Petr. *Inovativní způsoby interpretace kulturního dědictví*. In: *Čtvrtletník pro památky*. 2023, 12(3), s. 10-13.

⁶ Projekt DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

⁷ Projekt DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

⁸ RANOCHOVÁ, Radka. *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče*. 2019, 79 (3), s. 309-315.

⁹ JAREŠ, Jakub; VEČEŘOVÁ, Veronika. *A vpravo vidíte intarzovanou komodu... Formální a obsahová analýza sylabů Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 3-9.

Sládkové *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumů mezi návštěvníky památkových objektů*¹⁰.

Osu zdrojů mé práce tvoří především články, příspěvky a studie publikované v průběhu let v periodikách *Zprávy památkové péče* a *Památky a příroda*, které vycházely (v případě ZPP stále vycházejí) v gesci odborné instituce státní památkové péče (SÚPPOP, NPÚ). Ty mi pomáhaly nahradit absenci literatury. V nich jsem využila především příspěvky Jarmily Netkové, tehdejší hlavní metodičky památkové péče, Naděždy Kubů, odbornice na instalace interiérů nebo Josefa Beneše, který do problematiky prezentace památek vnášel specifický muzeologický pohled.

Pro zkoumání podob a přístupů k dobovým interiérovým instalacím se zásadními staly především příspěvky kunsthistorika O. J. Blažička, který se problematikou instalací na památkových objektech dlouhodobě odborně zabýval a jehož přístupy jsou dodnes oceňovány a uznávány. Kromě něj bych ráda zmínila ještě Jaroslava Petru nebo Ivana Muchku, kteří se také zabývali interiérovými instalacemi a jejichž příspěvky věnující se vstupním historickým expozicím mi také velmi pomohly. Dalším klíčovým zdrojem, co se týče přístupu k historickým expozicím na památkových objektech, mi byla kandidátská práce Naděždy Kubů¹¹ z roku 1988, jež se zabývala problematikou specializovaných historických expozic a vstupních historických expozic spolu s návrhy na jejich funkčnější řešení.

Z dalších kvalifikačních závěrečných prací bych rozhodně jmenovala diplomovou práci Michala Nguyena *Obraz šlechty v průvodcovských textech českých hradů a zámků*¹², která, jak už název práce napovídá, zkoumá, jakým způsobem byla v sylabech minulého režimu zobrazována šlechta a která je zřejmě první prací věnující se zevrubněji tomuto tématu.

---

¹⁰ SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2021, 81(1), s. 37-47.

¹¹ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988.

¹² NGUYEN, Michal. *Obraz šlechty v průvodcovských textech českých hradů a zámků*. Diplomová práce, vedoucí Prchal Pavlíčková, Radmila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2020.

K zorientování se v historii zpřístupnění hradů a zámků mi zásadně pomohla kniha *Národní kulturní komise 1947—1951*¹³ od Kristiny Uhlíkové, která osvětluje okolnosti přebírání zkonfiskovaných objektů a jejich mobiliářů do správy státu a rovněž příspěvky Naděždy Kubů, jako například *Hrady a zámky po druhé světové válce*¹⁴ nebo také příspěvek Marty Sedlákové¹⁵ věnující se poválečným osudům hradů a zámků na Moravě.

K pochopení členění památkové péče a jejího směřování se ukázala klíčovou *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000*¹⁶ od Jaroslava Svatoň. Do prognostických výzkumů všeho druhu bylo v období minulého režimu investováno velké množství prostředků. Podobně důležitý byl také publikovaný výklad k zákonu č. 22/1958 Sb., o národních kulturních památkách, od Františka Kahudy¹⁷, který na rozdíl od strohé formulace zákona obsahovala daleko podrobnější pokyny pro jeho úspěšné naplňování. Kromě tohoto zákona jsem ovšem prostudovala i další zákony a vládní usnesení, například Koncepti dalšího rozvoje památkové péče č. 25/1973¹⁸ nebo usnesení vlády č. 270/1974 o prověrce správy, ochrany a výchovného využívání kulturních památek v ČSR¹⁹, které se přímo dotýkaly veřejnosti zpřístupněných památek.

Důležitým podkladem se mi staly metodické materiály vydávané tehdejšími orgány památkové péče. Jednalo se o Metodický návod pro průvodcovskou službu²⁰ z roku 1982. Ta obsahuje hlavní zásady, kterými se měl průvodce během své praxe řídit a upravuje například i zaučování nového průvodce nebo jeho další vzdělávání. Podobně jsem využila i

---

¹³ UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. Praha: Artefactum, 2004.

¹⁴ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2008, 68(5), s. 382-386.

¹⁵ SEDLÁKOVÁ, Marta. *Půl století v rolích správců moravských hradů a zámků, státní správa a památkové ústavy*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha, 2008, 68(5), s. 387-391.

¹⁶ SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989.

¹⁷ Československo. Zákon č. 22/1958 Sb. ze dne 3. května 1958, o kulturních památkách. In: PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959.

¹⁸ Usnesení vlády č. 25/1973 ze dne 31. ledna 1973 ke koncepci dalšího rozvoje státní památkové péče v České socialistické republice a k zásadám kategorizace kulturních památek. In: *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973.

¹⁹ Usnesení vlády č. 270/1974 ze dne 13. listopadu 1974 o prověrce správy, ochrany a výchovného využívání kulturních památek v ČSR.

²⁰ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982.

Metodiky instalační práce z roku 1957²¹, která se zabývala především rozdílem mezi muzejními expozicemi a interiérovými instalacemi a prosazovala jejich jasné oddělení. Na tomto místě je dobré říci, že si plně uvědomuji, že metodické materiály byly a jsou spíše doporučením toho, jak by měla praxe vypadat. Na druhou stranu nemám důvod se domnívat, že se jimi správy objektů neřídily.

Chtěla jsem přirozeně využít i Metodiku průvodcovských textů²² vydanou v roce 1978 a rovněž *Metodické pokyny k organizaci, přípravě a provádění nových instalací*²³ z roku 1961, na které se odkazuje řada zdrojů. Ale podobně jako ostatním badatelům, ani mně se bohužel nepodařilo žádnou ze zmíněných metodik najít. Je to zřejmě zapříčiněno tím, že metodické materiály památkové péče vznikaly v tomto období nízkonákladově pomocí mimeografu neboli cyklostylu. Není jasné, zda se některé jejich exempláře dochovaly a ani já jsem bohužel v tomto směru nebyla úspěšná.

Pro pochopení provozního fungování objektu mi byl nápomocen dokument *Normy chování sezónních průvodců na Státním zámku ve Vranově nad Dyjí*²⁴ od Karla Janíčka, který jak už název napovídá, obsahoval detailně probraná ustanovení o předpisech chování vztahujících se k průvodcům a jejich výkonu práce. Jednalo se sice o třetí vydání z roku 1994, ale poprvé vyšlo už v roce 1979. Kromě toho jsem prostudovala i návštěvní řády, které představovaly základní provozní dokument na památkových objektech zpřístupněných veřejnosti.

K pochopení přístupů k interiérovým instalacím a vážným zásahům do mobiliárního vybavení v druhé polovině dvacátého století se klíčovým stal především příspěvek Marie Mžýkové *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*²⁵ a

---

²¹ CHARVÁTOVÁ, Ema. *Instalace v historických objektech – Metodika instalační práce na státních hradech a zámcích*. In: *Zprávy památkové péče*. 1957, 17 (2), s. 57-64.

²² *Metodika průvodcovských textů pro památkové objekty ČSR*, SÚPPOP, 1978.

²³ Je uvedena mimo jiné v bibliografii Metodiky interiérových instalací z roku 2011. *Metodické pokyny k organizaci, přípravě a provádění nových instalací*. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody Praha. Praha: 1962.

²⁴ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezónních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí : průvodcovské texty - třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994.

²⁵ MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče* Praha: 1991, 7, s. 115–153.

taktéž vzpomínková stať Květy Křížové *Ohlédnutí za činností oddělení hradů a zámků NPÚ*, ve které se zabývá roky svého působení v orgánech památkové péče a specifik té doby.²⁶

V rámci svého výzkumu jsem přirozeně analyzovala také konkrétní dobové sylaby, prostudovala jsem celkem 7 sylabů ze 6 různých objektů. Jejich výběr se odvíjel především od stavu dochování pramenných zdrojů k nim v archivních fondech Národního archivu na Chodovci.

Na začátku jsem neměla v úmyslu se návštěvníky ve své diplomové práci hlouběji zabývat, i když jsem si samozřejmě kladla otázku, zda je vůbec možné tuto skupinu z práce o průvodcovských prohlídkách vynechat. Odpověď je samozřejmě ne. Jak lépe poznat průvodcovskou činnost než skrze zpětnou vazbu návštěvníků? Ale jak získat názor návštěvníků, který by mohl být opravdu vypovídající? Návštěvnícké knihy se nejevily jako nejlepší zdroj, jelikož v nich návštěvníci jen velmi ojediněle vyjadřují konstruktivní kritiku. Proto byl pro mě objev výzkumu *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči*²⁷ tak důležitý. Tento výzkum zkoumal obecné nálady obyvatelstva tehdejšího Československa ke kulturním památkám i jejich spokojenost s úrovní prezentací památek. Výzkum proběhl na počátku sedmdesátých let a byl první svého druhu v tehdejší ČSR.²⁸

V poslední době je této problematice věnováno stále více pozornosti, důkazem toho je nejen předkládaná diplomová práce, ale i další kvalifikační práce vzniklé v posledních několika letech. Jmenovala bych nejen už jednou výše zmíněnou diplomovou práci Michala Nguyena²⁹, ale i diplomovou práci Markéty Surovcové *Zámek Žleby: proměny prezentace a vývoje historických interiérů od konce 19. století do současnosti*³⁰ či taktéž diplomovou práci

---

²⁶ KŘÍŽOVÁ, Květa. *Ohlédnutí za činností oddělení hradů a zámků NPÚ*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 392-394.

²⁷ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976.

²⁸ SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 37.

²⁹ NGUYEN, Michal. *Obraz šlechty v průvodcovských textech českých hradů a zámků*. Diplomová práce, vedoucí Prechal Pavlíčková, Radmila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2020.

³⁰ SUROVCOVÁ, Markéta. *Zámek Žleby: proměny prezentace a vývoje historických interiérů od konce 19. století do současnosti*. Diplomová práce, vedoucí Hrubý, Vladimír. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2014.

*Správa východočeských památkových objektů 1958-1992*³¹, jejíž autorkou je Annamarie Mrázová.

1.2 Archivní fondy

Původně jsem v daleko větším rozsahu zamýšlela vytěžit obsáhlé archivní fondy *Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody* (dále jen SÚPPOP) a *Ministerstva kultury ČSR/ČR* nacházející se v Národním archivu na Chodovci. Již dříve jsem o těchto fondech měla povědomí. Brzy se však ukázalo, že to nebude tak jednoduché. Zjistila jsem totiž, že ani jeden ze zmíněných fondů není zpracován, a tudíž k nim neexistují žádné archivní pomůcky. To v konečném důsledku znemožnilo tematické vyhledávání.

Vzhledem k rozsáhlosti fondů a mým omezeným možnostem, jsem archiválie z těchto fondů nakonec využila jen v dílčích oblastech. Díky provedeným šetřením ve fondech se našlo několik cenných pramenů, které jsem ve své práci využila. Jmenovala bych zvláště stížnosti návštěvníků na průvodcovský provoz a odpovědi na ně, také zprávy z kontrol a inspekci provedených na objektech nebo dokumentaci interiérových instalací. Pokud je mi známo, z těchto archiválií je čerpáno poprvé.

1.3 Další zdroje

Kromě písemných pramenů jsem se rozhodla pro sběr dat využít i rozhovor s pamětníci, který se mi jevil jako vhodné doplnění klasických pramenů. Konkrétně se jednalo o rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou, která od 70. let po celý svůj život působila na nejrůznějších pozicích ve sféře památkové péče, a která mi pomohla pochopit důležité souvislosti, zkorigovat dříve nabyté informace a navedla mě na další důležité prameny. Zvolila jsem formu polostrukturovaného rozhovoru, který se mi v daném případě zdál nejvhodnější. Rozhovor považuji za relevantní zdroj informací, a to i přesto, že si uvědomuji limity lidské paměti. Informace jím získané jsem dále konfrontovala s jinými prameny. Podepsaný informovaný souhlas s využitím rozhovoru pro mou diplomovou práci je připojený v příloze.

---

³¹ MRÁZOVÁ, Annamarie. *Správa východočeských památkových objektů 1958-1992*. Diplomová práce, vedoucí Macková, Marie. Pardubice: Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd, 2018.

Velmi tendenční ale zajímavý pramen představuje instruktážní film pro průvodce z 80. let, který byl nalezen v Národním filmovém archivu a který mimo jiné posloužil jako inspirace pro instruktážní filmy pro průvodce vzniklé v rámci projektu *Rozvíjíme tradici aneb Od výkladu k interpretaci: Metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*.³² V rámci svého výzkumu jsem také zjišťovala, zda nebyla v poslední době náhodou objevena další část těchto instruktážních filmů, avšak zatím se tak bohužel nestalo.

Dalšími audiovizuálními zdroji mi byly filmy zobrazující nějakým způsobem průvodcovskou činnost, například *Kopretiny pro zámeckou paní*³³, epizoda *Dáma s erbem*³⁴ ze seriálu *Třicet případů majora Zemana* nebo film *Jak básníkům chutná život*³⁵. Z tvorby pro děti mi posloužil film *Nebojte se na Česnečce*,³⁶ ale i oblíbený Večerníček *O zvířátkách pana Krbce*³⁷.

---

³² Metodika *Rozvíjíme tradici aneb Od výkladu k interpretaci: Metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*, vzniklá v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

³³ PINKAVA, Josef. *Kopretiny pro zámeckou paní*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1981.

³⁴ SEQUENS, Jiří. *Třicet případů Majora Zemana*. Sezóna 2, epizoda 6. *Dáma s erbem*. Československo: Ústřední redakcí armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize, 1976.

³⁵ KLEIN, Dušan. *Jak básníkům chutná život*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1987.

³⁶ KOUTNÁ, Libuše. *Nebojte se na Česnečce*. Film. Československo: Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež, 1980.

³⁷ BEDŘICH, Václav. *O zvířátkách pana Krbce*. Večerníček. Československo. Krátký film Praha, Studio Jiřího Trnky, Filmové laboratoře Barrandov, 1977.

2 Milníky vývoje památkové péče po 2. světové válce v oblasti péče o zpřístupněné objekty

2.1 Národní kulturní komise

Po druhé světové válce došlo v památkové péči tehdejšího Československa k velkému zlomu. Tímto zlomem mám na mysli velké majetko-právní změny, týkající se památkových objektů na našem území, způsobené konfiskacemi a znárodněním majetků nemalého počtu obyvatel. Tento proces odstartovaly dekrety³⁸ prezidenta republiky Edvarda Beneše, pozemkové reformy, ale záhy následovaly další právní předpisy tohoto rázu.³⁹ Mezi občany, kteří takto přišli o svůj majetek, patřili lidé považovaní za kolaboranty nacistů a nepřátele českého a slovenského národa, kromě jiného tedy Němci a Maďaři.⁴⁰ Zkonfiskovány byly při této příležitosti i hrady a zámky příslušníků šlechty, včetně mobiliáře a přilehlých pozemků i s hospodářskými budovami. Péči nad nimi převzal Československý stát a vznikla nová kategorie majetku – státní kulturní majetek.⁴¹

Správou státního kulturního majetku byly pověřeny pro tyto účely vytvořené Národní komise⁴². Mluvím v plurálu, jelikož byly vytvořené dvě – jedna v Praze pro českou část a druhá v Bratislavě pro slovenskou. Tyto komise měly zamezit dalšímu drancování a ničení kulturního majetku, ke kterému po válce na mnoha místech docházelo. Národní komise byly složeny ze zástupců mnoha odvětví⁴³ a jejich úkolem nebylo nic menšího, než přebírání

---

³⁸ Šlo o dekrety č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb. a zákony č. 142/1947 Sb. a č. 46/1948 Sb. Viz NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část I. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(8), s. 460.

³⁹ Za všechny bych jmenovala legendární Lex Schwarzenberg neboli zákon č. 143/1947 Sb., o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou.

⁴⁰ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 382.

⁴¹ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část I. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(8), s. 456.

⁴² Za jejich vznikem nestojí nikdo jiný než legendární Zdeněk Wirth, jeden z významných představitelů památkové péče v Československu.

⁴³ Byli to zástupci několika ministerstev, např. ministerstva vnitra, financí, školství a osvěty a dalších. Viz NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část I. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(8), s. 456.

národního kulturního majetku do správy a jeho následné třídění, sepisování a inventarizování spolu s péčí o něj. To spočívalo i v rozhodování o jeho dalším využití.⁴⁴

Konfiskáty byly za tímto účelem podrobeny odbornému přezkoumání a zhodnocení, které následně rozhodlo o jejich dalším osudu. Komise na jejich základě určila reprezentativní počet objektů, které měly být určeny ke zpřístupnění veřejnosti. Takto zpřístupněné objekty měly „sloužit kulturně výchovným účelům, rozvoji poznání a kulturnímu obohacení celé společnosti.“⁴⁵ Úlohou památkové péče od této chvíle už nemělo být pouze pečování o kulturní památky, ale také jejich zpřístupňování nejširší veřejnosti.⁴⁶

Existoval zde ale i nemalý počet objektů, u nichž bylo rozhodnuto, že veřejnosti zpřístupněné nebudou a budou upraveny pro jiné praktičtější účely. Jejich nejcennější mobiliář byl při té příležitosti přesunut na jiný veřejnosti přístupný hrad nebo zámek a vystaven v jejich sbírkách.⁴⁷ Pro účely evidence mobiliárních předmětů v té době vznikly tzv. černé knihy, které se nám na většině památkových objektů dochovaly do dnešních dní a díky nimž bylo možné dohledat původ přesunutých mobiliárních předmětů.⁴⁸

Kromě třídění objektů a mobiliářů věnovala komise pozornost i jiným věcem spadajícím do správy zpřístupněných hradů a zámků – zajišťovala jejich propagaci a prezentaci. Sepisovaly se průvodcovské texty, propagační materiály a vznikaly první interiérové expozice a instalace.⁴⁹

Národní kulturní komise měly vsutku nelehký úkol a musely mnohdy čelit velkému tlaku veřejnosti, politických orgánů i muzejních a galerijních institucí. Ty totiž chtěly hradozámecké interiéry využít pro své muzejní expozice, s čímž komise nesouhlasila. Čas jim dal za pravdu. Brzy se ukázalo, že hrady a zámky si musejí vytvořit svůj svébytný způsob vystavování.⁵⁰

---

⁴⁴ NETKOVÁ, Jarmila; SVATONŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část I. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(8), s. 456.

⁴⁵ Ibidem, s. 457.

⁴⁶ Ibidem, s. 456.

⁴⁷ Takto fungoval Sychrov či Hrubý Rohozec, viz KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 383.

⁴⁸ Ibidem, s. 383.

⁴⁹ Ibidem, s. 384.

⁵⁰ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 383-384.

Na konci roku 1951 byly Národní kulturní komise zrušeny a jejich agendu převzalo nejdříve Ministerstvo školství, věd a osvěty (konkrétně jeho odbor správy kulturního majetku), poté Státní památková správa a ještě později další její následovníci.⁵¹ Na národní kulturní komise se mnohdy vzpomíná s rozporuplnými pocity, jelikož v té době došlo k nenahraditelné ztrátě cenných předmětů mnohých mobiliárních fondů.⁵² Avšak soubor zpřístupněných objektů, který se v průběhu let dále zvětšoval a obsahově proměňoval, má své kořeny právě zde.

2.2 Zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách

Minulý režim nebral kulturní památky jako brzdu svého vývoje, právě naopak, rozhodl se je cíleně začlenit do své politiky vytváření socialistické společnosti a zvyšování její kultury. Stát sám na sebe vzal nelehkou roli opatrovníka kulturních památek. Jeho cílem, stanoveným už Ústavou z 9. května 1948⁵³, se stalo zpřístupnění památek všemu lidu bez rozdílu.⁵⁴

Památkám byla připisována důležitá kulturně výchovná role, díky níž je možné pozitivně působit na rozvoj socialistického vlastenectví. Bylo totiž shledáno, že památky mohou být zdrojem národní hrdosti a svědectvím kontinuity dlouholeté historie národa. Kromě toho bylo oceňováno, že kladně působí na duševní vývoj jedince a jeho estetické vnímání.⁵⁵ V dobovém pohledu byl osobní vývoj jedince po všech stránkách záležitostí nejen jeho, ale i celé společnosti.⁵⁶

Hlavním právním předpisem, kterým se řídila tehdejší památková péče byl zákon o kulturních památkách, č. 22/1958 Sb. Ten představoval také první samostatný zákon

---

⁵¹ KUBŮ, Naděžda. *Historické počátky souboru zpřístupněných hradů a zámků u nás, osudy šlechtických sídel po druhé světové válce v návaznosti na vývoj památkové péče*. In: HAZDRA, Zdeněk; HORČIČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 316.

⁵² UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. Praha: Artefactum, 2004, s. 60.

⁵³ Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

⁵⁴ PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959, s. 16.

⁵⁵ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 93.

⁵⁶ BENEŠ, Josef. *Podíl kulturního dědictví na utváření profilu socialistického člověka*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 272.

upravující nějakým způsobem fungování památkové péče v Československu. Fungoval vlastně po celou dobu mnou sledovaného období, i když byl samozřejmě doplňován o různé vyhlášky. Nahradil ho zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, platný od roku 1988. Právě on určoval mantinely fungování památkové péče. Proto si myslím, že je vhodné se na něj podívat podrobněji.

Jak už tady padlo, ochranitelem památek byl, podle tohoto ustanovení, stát. Bylo tím ovšem myšleno nejen zabezpečení jejich další existence, ale i jejich dalšího využití pro společnost. Zákon byl však zároveň stanoven tak, aby bylo do péče o památky zapojeno co nejvíce lidí, jinými slovy, aby se z péče o památky učinila věc všeho lidu. Povinnosti každého občana tak bylo pomáhat při ochraně památek. To se projevovalo například tak, že bylo při naplňování památkové péče počítáno s dobrovolnými pracovníky.⁵⁷

V zákoně byla především definována kategorie kulturních památek, i když dosti široce. A kromě toho též pojem národních kulturních památek, přičemž NKP se vyznačovaly zcela jedinečnou hodnotu a významem pro celý národ a těšily se zvláštní ochraně a péči. Jejich význam dokreslovala i skutečnost, že byly vyhlášovány přímo vládou. Mohly do nich spadat jak movitosti, tak nemovitosti.⁵⁸ Památkou však podle zákona nemusely být jen jednotlivé kulturní památky, ale i kulturní celky. V té souvislosti byly ustanoveny památkové rezervace, i když fakticky vznikaly už od roku 1950.⁵⁹

Kromě zajištění péče o památky, způsobu péče o ně apod., byla v zákoně řešena i jejich evidence spočívající v zavedení státních seznamů památek, které měly ukončit spory s jejich nejasným určením. Existovaly vlastně dva seznamy, jeden zvlášť pro nemovité a druhý pro movité památky. Zajímavé a kontroverzní bylo ustanovení, že za památku mohla

---

⁵⁷ Československo. § 1 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959, s. 19.

⁵⁸ Československo. § 3 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: *Ibidem*, s. 23-24.

⁵⁹ Kromě toho se ovšem započalo s rozsáhlou asanací mnohých částí měst, jež byla obhajována potřebou zlepšit podmínky bydlení občanů. Československo. § 4 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: *Ibidem*, s. 25.

být považována i pamětihodnost na seznamu nezapsaná, avšak musela splňovat kritéria kulturní hodnoty.⁶⁰ Zákon měl kromě toho samostatnou sekci týkající se archeologie.⁶¹

Tímto zákonem však především došlo k reorganizaci orgánů památkové péče a k přerozdělení jejich kompetencí. Někdy se v jeho souvislosti mluví dokonce o jisté decentralizaci, ke které jeho zavedením došlo. Památková péče od nynějška spadala do resortu Ministerstva školství a kultury, které ji mělo ze své pozice regulovat, dohlížet na ni a vydávat pro ni směrnice. K ruce mělo ministerstvo Ústřední komisi státní památkové péče, která fungovala jako jeho poradní orgán.⁶²

Kromě toho světlo světa spatřil Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, který platil za odborný orgán památkové péče. Měl především výzkumnou úlohu, vypracovával dokumentaci, hodnocení, poskytoval odborné metodické rady apod. Pokud jde o památky, neměl nad nimi reálnou výkonnou pravomoc. Jak jeho název napovídá, byla v jeho rámci sloučena ochrana přírody a památek. Možná to na první pohled vypadá zvláště, ale památky byly považovány za neoddělitelnou součást životního prostředí, za součást tzv. kulturní krajiny, která je tvořena přírodou i upravována člověkem podle stanovených uměleckých zásad. Památky touto optikou zapadaly do okolního krajinného rámce a byly jeho neoddělitelnou součástí.⁶³

Nejdůležitějším článkem celého systému památkové péče byly národní výbory spolu s komisemi státní památkové péče a ochrany přírody, a to at' na krajské, okresní nebo místní úrovni. Ležela na nich odpovědnost za péči o kulturní památky v jednotlivých krajích, okresech a obcích. Největší odpovědnost ležela na krajských národních výborech, jmenovitě se jednalo o památkovou evidenci, ochranu, zachování, udržování, využití a popularizaci památek. Rozdíl byl v tom, že krajská komise se skládala z různých odborných pracovníků, například z architektů, kunsthistoriků apod. Zatímco okresní komise⁶⁴, které byly spíše

---

⁶⁰ Československo. § 7 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: Idibem, s. 27.

⁶¹ Československo. Část třetí zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: Ibidem, s. 9.

⁶² Československo. § 18 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: Ibidem, s. 37.

⁶³ Československo. § 19 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959, s. 38-39.

⁶⁴ Později došlo i v okresním národním výboru k profesionalizaci zaměstnanců. Viz SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 86.

pomocné, měly být složeny z dobrovolných pracovníků v čele s okresní konzervátorem státní památkové péče, který byl taktéž dobrovolným pracovníkem. Tento okresní konzervátor⁶⁵ měl po ruce ještě tzv. zpravodaje státní památkové péče. Obě tyto pozice byly čestné. Jak už bylo řečeno, zákon od samého počátku počítal se zapojením dobrovolných pracovníků s kladným vztahem k památkám.⁶⁶

V průběhu let se organizace památkové péče dále vyvíjela a upravovala. Při krajských národních výborech vznikla krátce na to Krajská střediska státní památkové péče, která byla odborným zřízením a plnila úkoly památkové péče svěřené KNV. Jejich agenda by se vůči konkrétním památkám dala definovat jako metodická, výchovná, dokumentační a informační, správní a propagační, ale tím jsem jejich činnosti nevyčerpala.⁶⁷

Existovaly však i jiné organizace a orgány památkové péče, které se odchýlily od předepsaného organizačního řádu. Největší odklon nastal u odborných orgánů. Vzniklo tzv. Ústředí státní památkové péče a ochrany přírody, ústřední ředitelství, které mělo na starost metodiku, dokumentaci a věci podobného rázu a zastřešovalo Státní ústav památkové péče a ochrany přírody a Státní restaurátorské ateliéry.⁶⁸ Ateliéry měly na starost odborné restaurátorské práce – jak na hradech a zámcích, tak v muzeích a galeriích, jejich výzkum apod.⁶⁹

Rovněž byla přijata řada doplňujících usnesení tohoto zákona, která některé pokyny konkretizovala, případně upravovala a zákon byl novelizován. Od sedmdesátých let nakonec začala práce na úplně novém památkovém zákoně, protože ten starý už přestal dostatečně reflektovat aktuální situaci v oblasti péče o památkový fond. Na základě archivního výzkumu mohu říci, že jednání o něm byla opravdu intenzivní a složitá. Jak už tady padlo, nový památkový zákon byl nakonec přijat až v roce 1987.

---

⁶⁵ Pozice konzervátora má u nás dlouhou tradici počítající se již od 19. století.

⁶⁶ Ne všude se podařilo dobrovolné pozice udržet, na některých místech zanikly. Československo. § 20 zákona č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách. In: PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959, s. 10-11.

⁶⁷ SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 83-84.

⁶⁸ Ibidem, s. 80.

⁶⁹ Ibidem, s. 82.

2.3 Koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče

V období normalizace, zhruba od počátku 70. let, můžeme sledovat velký nárůst zájmu o památky a jejich úlohu ve společnosti. Do hledáčku politiků se dostaly zvláště po XIV. sjezdu ÚV KSČ, který se v daleko větším měřítku zabýval nejen hospodářskou, ale i kulturní politikou na dalších pět let. V tomto pojetí se kultura a do ní spadající památky měly stát prostředkem k formování socialistického člověka a společnosti.⁷⁰ Památková péče se měla stát ideově-politickým činitelem státu.⁷¹

Krátce po sjezdu následovaly první konkrétní kroky vlády. Bylo jím usnesení č. 14/1972, o opatřeních k dalšímu zabezpečení státní památkové péče, ve kterém byl mimo jiné podrobně rozepsán stav památkové péče spolu se všemi nedostatky.⁷² A pak především usnesení č. 25/1973,⁷³ kterým došlo k přijetí koncepce dalšího rozvoje státní památkové péče. Tato koncepce je naprosto klíčovým dokumentem, pokud jde o normalizační památkovou péči. Představuje hmatatelný předěl v pojetí a přístupu ke kulturním památkám v Československu.⁷⁴

Hned zpočátku je třeba říci, že toto ustanovení plně navazovalo na zákon č. 22/1958 Sb., o kulturních památkách, a nešlo vlastně nikterak proti jeho ustanovením. Jen skrze něj byly stanoveny další úkoly a směřování socialistické památkové péče. V první řadě koncepce stále proklamovala demokratizaci památek s odkazem na skutečnost, že památky jsou majetkem všeho lidu a všemu lidu mají též sloužit.⁷⁵

Koncepce se v obecném slova smyslu zabývala větším společenským využitím památek. V souvislosti s tím se objevovalo spojení „*aktivace památek*“, které však neznamenal nic jiného než aktivní zapojení kulturních památek do života tehdejší

---

⁷⁰ HUSÁK, Gustáv a Leonid Iljič BREŽNĚV. *Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od 13. sjezdu KSČ a další úkoly strany*. Praha: Svoboda, 1971, s. 51.

⁷¹ *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 10-11.

⁷² *Ibidem*, s. 13-14.

⁷³ Usnesení vlády č. 25/1973 *ke koncepci dalšího rozvoje státní památkové péče v ČSR a zásad kategorizace kulturních památek*.

⁷⁴ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 81.

⁷⁵ SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 35.

společnosti. Památkám se mělo najít vhodné využití, tak, aby sloužily reálným potřebám socialistické společnosti.⁷⁶ To vycházelo z předpokladu, že: „*jen té památce, která má pevně vymezené společenské poslání, může být zaručena přiměřená společenská péče a trvalé zachování.*”⁷⁷ Toto nové využití však nemělo jít proti charakteru památky, právě naopak, mělo s ním být v souladu.

Součástí plánu koncepce bylo také zmapování a zvýšení veřejného zájmu o památky. „*Má-li být konkrétní památkový objekt trvale zachován a účelně využíván, musí jej místní občané pochopit jako nepostradatelnou součást prostředí, v němž žijí.*”⁷⁸ Památky se měly důsledně začlenit do života komunit, aby se pro ně staly významné a v důsledku toho nepostradatelné. Toto úsilí nespočívalo jen ve zpřístupnění památek. Byla tu cílená snaha vytvořit občanům konkrétní příležitosti k návštěvě památek. Dělo se tak skrz nabídku zájezdů pořádanou jak cestovními kanceláři, tak kulturními komisemi ROH nebo JZD.⁷⁹ V souvislosti s koncepcí se celkově mnohem konkrétněji skloňoval cestovní ruch a turismus a možnosti využití památkových objektů pro jejich další rozvoj. Počítalo se s tím, že by některé objekty mohly sloužit pro rekreační účely.⁸⁰

Na lehkou váhu nebyla brána ani výchova dětí a mládeže, co se týče přístupu k památkám. Kulturní památky představovaly ideální prostředek pro ovlivňování mladé generace. Počítalo se s navázáním spolupráce se školami a mládežnickými organizacemi. Mělo se tak působit na mladou generaci a pomáhat správnému pochopení vyústění revolučního vývoje společnosti a rozvoji estetického cítění.⁸¹

Aby se cíle koncepce mohly naplnit, bylo nezbytně nutné řešit účinnější spolupráci jednotlivých orgánů památkové péče. Řešil se systém organizace památkové péče. Jedním z

---

⁷⁶ *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek.* Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 10.

⁷⁷ *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek.* Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 52.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 32.

⁷⁹ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu.* Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 68.

⁸⁰ Tento plán byl opravdu realizován, např. část areálu hradu Rožmberk později sloužila jako rekreační objekt pro Ministerstvo pošt a telekomunikací ČSR. *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek.* Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 9.

⁸¹ *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek.* Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 32.

jeho důsledků bylo, že se posílila role národních výborů. Vykonavateli úkolů zadaných koncepcí se totiž staly rady při krajských a okresních národních výborech. Důležitost výborů tím snad ještě vzrostla, pokud do té doby nebyla dostatečně významná. Spadala pod ně péče o konkrétní památky i celkové politicko-ideové zajištění památkové péče.⁸²

Na základě této obecněji pojaté koncepce si jednotlivé kraje ČSSR měly vytvořit své vlastní koncepce krajové, vycházející z konkrétních místních podmínek. Tato koncepce pro ně sloužila jen jako podklad. Kromě toho mělo koncepčnímu plánování předcházet ještě tzv. programování. To mělo za pomoci určení hodnoty památky zajistit co nejhladší průběh plnění koncepčních úkolů až po její kýžený nový život.⁸³

S tím souvisí další neméně důležitý úkol vytyčený koncepcí, což byla kategorizace památek na základě jejich významu. Právě ta měla v dlouhodobé perspektivě pomoci k zajištění odpovídající péče o ně a určení jejich využití. Byly stanoveny tři kategorie, které odpovídaly třem stupňům státní památkové péče (ústředí, kraje, okresy). S pomocí rozdělení památek do kategorií mělo dojít k soustředění péče na nejvýznamnější památky. Tyto kategorie se měly promítnout i do státního seznamu památek. Nevýhodou bylo, že se často památky v reálu posuzovaly jen z umělecko-historického hlediska.⁸⁴

Do první kategorie spadaly především národní kulturní památky a pak také ucelená památkově chráněná území, jako jsou památkové nebo krajinné rezervace. Tyto památky měly naprosto mimořádnou hodnotu a význam pro národ. Jejich péče měla spočívat pochopitelně v jejich zachování, ale zároveň ve zpřístupnění pro veřejnost. Měly mít také přednost v obnovovacím procesu.⁸⁵

Památky druhé kategorie byly rovněž velmi významné – v tomto případě šlo mimo jiné i o umělecká díla a další tvůrčí počiny. I ty se měly vhodně zapojit do života socialistické společnosti. Pokud to bylo třeba, počítalo se s upravením pro nové účely, samozřejmě s přihlédnutím ke specifickým požadavkům jejich zachování a údržby. Třetí kategorie památek byla nejpočetnější, jednalo se o hmotné památky drobnějšího nebo lokálního rázu.

---

⁸² *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 11.

⁸³ *Ibidem*, s. 28.

⁸⁴ *Ibidem*, s. 26.

⁸⁵ *Ibidem*, s. 26-27.

Jejich zachování se řídilo tím, jaké mohly najít pro společnost využití a také jejich historickou hodnotou.⁸⁶

Velké pozornosti se dostalo památkám dělnického a revolučního hnutí, odboje za 2. světové války a osvobození a dále pak technickým památkám a památkám lidové kultury.⁸⁷ Pro revoluční a dělnické památky byl přijat samostatný *Program záchrany, obnovy a společenské aktivace památek revolučních tradic a dělnického hnutí*.⁸⁸ To vyplývalo nejen z ideově-politického směřování společnosti, ale i z prostého předpokladu, že tyto památky představovaly spojení mezi minulostí národa a její socialistickou přítomností.⁸⁹ Opačný osud potkal církevní památky, kterých bylo na našem území velké množství, ale které ideologicky ateistickému směřování státní ideologie nevyhovovaly.

Pozornost se měla věnovat také řádné propagaci památek spolu s informováním občanů o probíhajících a plánovaných akcích památkové péče. Pro tyto účely měly být využívány hlavně hromadné sdělovací prostředky, které se obecně při jiných příležitostech osvědčily. Ale snaha byla nalézt i nové způsoby propagace.⁹⁰ Rovněž se kladl velký důraz na patřičnou přípravu kvalifikovaných pracovníků památkové péče. A také na vědecký pokrok v tomto odvětví spolu se začleňováním nejnovějších technických a vědeckých přístupů do praxe památkové péče a navazování mezioborové spolupráce.⁹¹

V koncepci byly stanoveny konkrétní úkoly na léta 1973, 1974 a 1975, ale i poté z ní vycházely a na ní navazovaly další kulturní pětiletky, prognózy a podobné materiály, do kterých se v té době hodně investovalo.

2.3.1 Hradý a zámky

Ráda bych se ještě zastavila speciálně u hradů a zámků jakožto objektů vybraných pro prezentaci veřejnosti nebo přesněji řečeno objektů určených ke kulturně-výchovnému

---

⁸⁶ *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 27-28.

⁸⁷ SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 34.

⁸⁸ *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 14.

⁸⁹ *Ibidem*, s. 16.

⁹⁰ *Ibidem*, s. 31-32.

⁹¹ SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 58.

využití. V rámci koncepce padlo rozhodnutí, že by se měly přednostně uchovávat a zpřístupňovat hlavně nejvýznamnější a nejznámější nemovité památky. Zvláštní pozornosti se v tom případě dostalo právě hradům a zámkům, které tradičně patřily ze strany návštěvníků k nejdělejší přijímaným. Právě ty měly „*sehrát důležitou úlohu v politicko-ideovém působení na vědomí lidí*“.⁹²

Jednalo se přibližně o 130 nejvýznamnějších hradních a zámeckých objektů. Počítalo se s tím, že ke každému z nich se bude přistupovat více méně individuálně a bude pro ně navržena odpovídající interiérová instalace odvozena od konkrétního mobiliáře spolu se vstupní historickou expozicí tak, aby se je povedlo řádně oživit a využít. Spolu s tím se mělo dostat pozornosti i průvodcovským výkladům, které měly vyhovovat jak po stránce obsahové, tak ideové a rovněž kvalitou podání.⁹³

V centru pozornosti však vždy stál nakonec návštěvník, jakožto člověk, kterého mělo toto kulturní dědictví obohatit a rozvíjet a tím působit na zkvalitnění jeho života i života celé společnosti.⁹⁴ Mimo to bylo pozitivně kvitováno, že obklopení památkami má vliv na osvojování a tvorbu kulturních hodnot, zvláště pak těch památkových.⁹⁵

2.4 Slabé stránky socialistické památkové péče

Jednou z hlavních slabin socialistické památkové péče byl stále se zvětšující rozpor mezi praktikovanou praxí památkové péče a jejími, v té době platnými předpisy. Ta nakonec vyústila v práci na novém památkovém zákoně a jeho přijetí v roce 1987.⁹⁶

Dalším neméně vážným problémem památkové péče byly nedostatečné stavební kapacity potřebné pro řádnou opravu chátrajících památek. Paradoxem je, že stát byl schopen shromáždit a poskytnout na opravu slušné peněžní částky, ale nebyl zde dostatek kvalifikovaných stavebníků, kteří by dokázali opravu zajistit. Pro tyto účely měla dokonce

---

⁹² *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973, s. 16-17.

⁹³ *Ibidem*, s. 30.

⁹⁴ SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 38-39.

⁹⁵ *Ibidem*, s. 41-42.

⁹⁶ *Ibidem*, s. 95-96.

vzniknout stavební firma přímo podřízená orgánům státní památkové péče, ale k tomu nakonec nedošlo.⁹⁷

Další vážná slabinou, ne tak vzdálenou té předchozí, byl nedostatek zaměstnanců v rámci všech orgánů památkové péče. To souviselo i s malým platovým ohodnocením památkářů. Přitom se obecně kladl velký důraz na patričnou přípravu kvalifikovaných pracovníků památkové péče a byla snaha zvyšovat jejich způsobilost. Kvalifikovaní zaměstnanci však často nakonec z oboru odcházeli.⁹⁸

Nejde nezmínit ani vážné ohrožení památek postupující těžební činností. To se týkalo zvláště některých lokalit, například hnědouhelné pánve Severočeského kraje. V některých případech bylo přistoupeno k sejmutí nejcennějších částí památky a její přemístění jinam (zámek Ahníkov) nebo dokonce ke stěhování celé památky (kostel Nanebevzetí panny Marie v Mostě⁹⁹).¹⁰⁰

Tyto problémy představují jen ukázkou závažných nedostatků a potíží tehdejší památkové péče, se kterými jsem se během svého výzkumu setkala.

---

⁹⁷ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

⁹⁸ SVATONĚ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989, s. 96-97.

⁹⁹ I když v tomto případě šlo o trochu jinou situaci, kdy kromě kostela zaniklo celé historické město Most.

¹⁰⁰ Národní archiv. Dohoda o zajištění záchrany a dokumentace kulturních památek v Severočeském hnědouhelném revíru. Karton č. 305. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

3 Průvodci a komentované prohlídky

Komentované prohlídky vedené průvodcem patří u nás po dlouhá léta k nejčastějším a také nejvyhledávanějším způsobům prezentace památkových objektů. Profese průvodce s sebou proto vždy nesla určitá specifika a nároky, které na ni byly a jsou kladeny. Jsou to totiž právě průvodci, kteří vstupují do kontaktu s návštěvníky a stávají se tak reprezentativní tváří celého objektu. Právě skrze osobnost průvodce a jím vedenou prohlídku si návštěvníci vytvářejí k objektu vztah a svůj dojem z památky samé.¹⁰¹

Práce průvodce tak rozhodně není a ani nebyla snadná. Jednalo se o „náročnou ideově výchovnou poslání“.¹⁰² Jeho úkolem bylo zprostředkovat návštěvníkům jedinečný význam toho kterého objektu či místa v náležitých ideových souvislostech a obhájit důvody jeho ochrany. V metodických textech ze 70. a 80. let se dále ve spojení s rolí průvodce objevovala formulace, že by měl usilovat o to „seznámit návštěvníka s historickou minulostí památky,“ samozřejmě v odpovídajícím politicko-ideovém vyznění.¹⁰³

Jak už tedy bylo naznačeno, profese průvodce má u nás dlouhou tradici. Její počátky můžeme hledat už v 19. století, kdy se někteří šlechtici rozhodli zpřístupnit své sbírky a sídla (v dnešním slova smyslu) vybraným návštěvníkům a později také příslušníkům širší veřejnosti.¹⁰⁴ Za první objekt, jež byl v Čechách takto otevřen, se obecně považuje hrad Frýdlant¹⁰⁵, který uvítal své první návštěvníky již roku 1801. V průběhu staletí byl podobně zpřístupněn hrad Točnick, Křivoklát a další.¹⁰⁶

---

¹⁰¹ KUBŮ, Naděžda a kol. *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*. Praha 2014, s. 5.

¹⁰² Národní archiv, SZ Opočno – odpověď na stížnost na průvodcovskou službu z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹⁰³ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 1.

¹⁰⁴ KUBŮ, Naděžda a kol. *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*. Praha 2014, s. 8-9.

¹⁰⁵ Tehdejší páni na Frýdlantu, Clam-Gallasové, tehdy soustředili na hradě své rodové sbírky, zbrojnici a památky na Albrechta z Valdštejna. Viz KUBŮ, Naděžda. *Historické počátky souboru zpřístupněných hradů a zámků u nás, osudy šlechtických sídel po druhé světové válce v návaznosti na vývoj památkové péče*. In: HAZDRA, Zdeněk; HORČÍČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 307.

¹⁰⁶ KUBŮ, Naděžda. *Historické počátky souboru zpřístupněných hradů a zámků u nás, osudy šlechtických sídel po druhé světové válce v návaznosti na vývoj památkové péče*. In: HAZDRA, Zdeněk; HORČÍČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro

Je však třeba poznamenat, že přestože máme komentované prohlídky s průvodcem spojené často hlavně s objekty hradů a zámků a tato práce se věnuje právě jim, byla by chyba omezovat se pouze na ně. Stejně jako dnes i v 70. potažmo 80. letech spadala do správy památkové péče celá škála různorodých objektů. Od již zmiňovaných hradů a zámků, přes památníky až po kláštery (a další). Mnohé z nich byly rovněž zařazeny mezi objekty určené ke kulturně výchovnému využití, a tudíž v nich bývala návštěvníkům k dispozici komentovaná prohlídka.¹⁰⁷

Vzhledem k tomu, jak významnou roli připisoval normalizační režim kulturně výchovnému využití památek pro vytváření socialistické společnosti, byl na podobu a kvalitu průvodcovské služby kladen velký důraz.¹⁰⁸ Průvodci podléhali neustávajícímu dohledu a kontrolám a jejich počínání bylo korigováno centrálně vydávanými metodickými materiály, které měly zajistit stejnou úroveň průvodcovských služeb ve všech částech republiky. Tyto materiály vydávalo přímo SÚPPOP a obsahovaly naprosto konkrétní požadavky a zásady jejich působení. Návody se zabývaly nejen výběrem a přípravou průvodce, jeho kontrolou a dalším vzděláváním, ale i postupy při mimořádných událostech či provozními podmínkami objektu. Kromě toho v 80. letech vznikly pod hlavičkou Vládního výboru pro cestovní ruch také instruktážní filmy pro průvodce.¹⁰⁹

3.1 Výběr a příprava průvodce

Výběru a přípravě průvodců byla přirozeně věnována značná pozornost. Prvním krokem k tomu, aby se člověk mohl stát průvodcem, bylo absolvování pohovoru, při němž měl zájemce prokázat své schopnosti a zájem o objekt, na kterém chtěl provázet. Samotný

---

studium totalitních režimů, 2011, s. 308.

¹⁰⁷ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 1.

¹⁰⁸ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 91.

¹⁰⁹ V Národním filmovém archivu byl zatím objeven jen jeden. Ale jelikož se jedná o VII. část, víme, že muselo existovat ještě alespoň šest dalších, ne-li více. Za zmínku stojí, že právě objevení tohoto filmu bylo jednou z inspirací pro vznik instruktážních filmů pro průvodce v rámci projektu *Rozvíjíme tradici aneb Od výkladu k interpretaci: Metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*. Která vzniklé jako součást Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

výběr průvodce měla na starost správa objektu (většinou kastelán či správce), ale zároveň bylo třeba, aby jim jejich volbu Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody, ONV či vlastivědné muzeum schválilo.¹¹⁰

Pokud byl zájemce o práci vybrán, čekala ho vstupní instruktáž na objektu, za kterou taktéž odpovídala správa objektu.¹¹¹ SÚPPOP měl nad obsahem instruktáže metodický dohled. Tato instruktáž se skládala na jedné straně z bezpečnosti práce, požární ochrany a zabezpečení mobiliárních fondů, na straně druhé z různých opatření a pravidel týkajících se provozu objektu. Kromě toho byl samozřejmě seznámen se všemi náležitostmi průběhu prohlídky. Například s prohlídkovou trasou, doporučením ohledně způsobu přednesu, organizace návštěvnické skupiny a případně také i s dalšími povinnostmi, které měl jako průvodce na starost (kontrola vstupenek, pomocný úklid spod.).

Součástí přípravy průvodce bylo i několikrát absolvování trasy prohlídky s návštěvnickou skupinou, tzv. náslech, aby si na vlastní kůži zkusil, jak v reálu probíhá. Především byl však průvodce seznámen s průvodcovským textem. Ten představoval (a nadále představuje) hlavní odborný materiál, ze kterého čerpá informační základ pro svůj výklad. Průvodcovský text byl pro průvodce závazný a ten se ho musel naučit řádným způsobem reprodukovat.¹¹² Více o průvodcovském textu viz kapitola Průvodcovský výklad a sylabus.

Propracovaný způsob zaškolování měl svůj význam hlavně kvůli tomu, že většina průvodců na objektech působila jen jako sezónní pracovníci rekrutující se ze studentů.¹¹³ Práce průvodce na památkovém objektu pro ně představovala lákavou formu letní brigády či mohla zastupovat odbornou studentskou praxi.¹¹⁴ Podle statistik tvořili 97 % sezónních

---

¹¹⁰ Na některých objektech probíhal pohovor v několika kolech. NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 4.

¹¹¹ Centrální školení bylo sezónním průvodcům k dispozici jen v Západočeském kraji. Pro stálé průvodce bylo též jen na některých pobočkách KSSPPOP, například ve Středočeském a Jihočeském kraji. To je jen další ukázkou tehdejší tendence decentralizace ve výkonu památkové péče. Viz NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 410.

¹¹² NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 5-6.

¹¹³ Národní archiv, SZ Opočno – odpověď na stížnost na průvodcovskou službu z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹¹⁴ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 12.

pracovníků studenti středních a vysokých škol a zbylá 3 % byli senioři.¹¹⁵ Stálí průvodci byli oproti nim v naprosté menšině, většinou tak 1–2 na objekt.¹¹⁶

To dává nahlédnout, že se muselo dopředu počítat s tím, že studenti nebo schopní senioři pozice průvodců doplní. Během hlavní návštěvnické sezóny, která trvala přibližně od června do září,¹¹⁷ by na nápor návštěvníků pouze stálí průvodci nestačili. Kromě toho bylo jistě žádoucí, aby se touto činností mládež zabývala. Kultivoval se tím vztah mladých k památkám, a i jinak se to mohlo považovat za vhodné trávení volného času.¹¹⁸ O brigádu na pozici průvodce byl poměrně velký zájem, byla s ní spojená určitá prestiž.¹¹⁹ I když se to samozřejmě lišilo objekt od objektu, o známější a atraktivnější objekty byl zájem větší a správa si mohla mezi zájemci vybírat.¹²⁰ Jednotlivá místa pro průvodce se před sezónou zaplňovala už v březnu nebo v dubnu a kdo si vzpomněl později, mohl mít smůlu.¹²¹

Ráda bych se ještě v této souvislosti dotkla odlišné náplně práce průvodců v závislosti na různých částech roku. Návštěvnická sezóna trvala přibližně od dubna do října a po tu dobu byly objekty otevřeny návštěvníkům a poskytovaly průvodcovské služby. Hlavní sezóna, kdy památky čelily největšímu náporu návštěvníků, trvala, jak už jsem zmiňovala, přibližně od června do září. V červnu se totiž, stejně jako je tomu nyní, památky stávaly cílem organizovaných školních exkurzí. Tou dobou ovšem většina objektů trpěla nedostatkem průvodců.¹²² Brigádníci z řad studentů totiž nastupovali na svá místa zpravidla až začátkem letních prázdnin, takže v červnu potřebnou pracovní sílu vyplňovali hlavně sezónní pracovníci z řad seniorů případně jiné sociální skupiny. V zimní sezóně, když byly objekty návštěvníkům uzavřené, se zabývali stálí průvodci (a ostatní zaměstnanci objektů)

---

¹¹⁵ Národní archiv, SZ Opočno – odpověď na stížnost na průvodcovskou službu z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR. Pro představu například na SZ Opočno se během sezóny vystřídal kolem 20 sezónních průvodců.

¹¹⁶ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

¹¹⁷ Období návštěvnické sezóny i hlavní sezóny se mohlo na jednotlivých památkových objektech lišit.

¹¹⁸ Ministerstvo kultury se dokonce snažilo přesvědčit Klub socialistické mládeže, aby průvodcování zařadil mezi letní činnosti mládeže, avšak neúspěšně. Viz Národní archiv, SZ Opočno – odpověď na stížnost na průvodcovskou službu z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹¹⁹ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

¹²⁰ Naproti tomu třeba takové Dačice, jak vyplývá z inspekční zprávy z roku 1970, byly nuceny zvládat nápor návštěvníků i v hlavní sezóně klidně jen se dvěma průvodci. Správkyně objektu měla k ruce průměrně jednoho sezónního průvodce. Viz Národní archiv, SZ Dačice – Inspekce na SZ Dačice z listopadu 1970. Fond SÚPPOP.

¹²¹ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

¹²² NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 408.

administrativní prací, různými inventurami, přípravami prohlídkových tras na novou sezónu a podobně.¹²³

3.2 Nároky kladené na profesi průvodce

Co se týče nároků na průvodce, byly alespoň v teoretické rovině dosti vysoké. Setkala jsem se s názorem, že průvodce měl být „učitelem učitelů, zvěstovatelem národní kultury – a před cizinci reprezentantem československé vyspělosti a civilizace.”¹²⁴ Aby mohl průvodce tuto úlohu řádně plnit, předpokládala se u něj znalost hned několika disciplín. Měl mít široký historický, kulturní a umělecký přehled, kombinovaný současně se zvládnutými zásadami pedagogiky, psychologie a sociologie.¹²⁵ To vše, aby dokázal náležitě předávat informace všem typům návštěvníků s nimiž se mohl na památkových objektech setkat.

Pokud se dotkneme praktičtějších požadavků, průvodce se měl umět především vhodně chovat, mít patřičné vystupování, dobrou úroveň mluveného projevu a organizační schopnosti – vzhledem k nutnosti zvládat řízení velkých skupin návštěvníků¹²⁶. Kromě toho měl být flexibilní, aby dokázal svůj výklad diferencovat podle potřeb jednotlivých návštěvnických skupin a reagovat na neočekávané situace. Výhodou byla pro průvodce znalost cizího jazyka, i když v případě sezónních pracovníků většinou nebyla podmínkou.¹²⁷ Naproti tomu u stálého průvodce se předpokládala znalost alespoň ruštiny či němčiny. Z vnějších znaků se kladl důraz například na vhodnost průvodcova oděvu – i ten měl totiž odrážet „ideově výchovné poslání průvodcovské služby.”¹²⁸

Jak už bylo zmíněno výše, často se objevovala poznámka, že by měl být průvodce, pokud možno pro svou práci nadšený a mít o ní upřímný zájem. Aby mohl naplňovat toto náročné poslání, vyžadovalo se zároveň, aby byl bezúhonný a politicky uvědomělý a

---

¹²³ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

¹²⁴ Národní archiv. SZ Dačice – dopis správkyně M. Šimové adresovaný ministru kultury z května 1967. Fond SÚPPOP.

¹²⁵ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 94.

¹²⁶ Maximální počet návštěvníků na jeden okruh byl až 60 osob. Viz Národní archiv. Zpráva z odborné inspekce na SZ Dačice z listopadu 1970. Fond SÚPPOP.

¹²⁷ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

¹²⁸ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 5.

spolehlivý, aby mohl kvalitně plnit svou kulturně-výchovnou roli.¹²⁹ Zajímavé však je, že se zřejmě nijak nezkoumal třídní původ zájemce o průvodcovskou činnost, což jsem v počátku svého výzkumu předpokládala.

Co se týče obsahu výkladu, průvodce vycházel především z informací obsažených v průvodcovském textu, tzv. sylabu. Kromě toho měl samozřejmě k dispozici odbornou knihovnu na objektu, různé brožurky a další informační zdroje, kterým si mohl rozšiřovat své povědomí o objektu a jeho minulosti. Počítalo se s tím, že si bude své znalosti soustavně doplňovat, a to ať ty odborné nebo ideově politické.¹³⁰ Pokud se průvodce potýkal s nějakým problémem, mohl se obrátit na zkušenější kolegy, správu objektu či metodického pracovníka z KSSPPOP.¹³¹ Středisko ostatně pro stálé průvodce na objektu pořádalo jednou za rok soustředění „s ideově politickým a odborným zaměřením“, na kterém si mohli vzájemně vyměnit své zkušenosti a byli korigováni ve svém ideologickém působení.¹³²

Kromě toho se dbalo i na další vzdělávání průvodců. Stálí průvodci (a další pracovníci památkových objektů) měli možnost zvýšit si svojí kvalifikaci účastí na dálkovém nástavbovém specializačním studiu, jež bylo pořádané pod hlavičkou SÚPPOP a trvalo dva roky. Podmínkou bylo ukončené středoškolské vzdělání a alespoň dva roky praxe na objektu.¹³³

Při probírání specifík průvodcovy profese musíme vzít v potaz také psychickou, a především fyzickou náročnost této práce. Mám na mysli nutnost být celý den na nohou, hlasitě mluvit a řádně artikulovat, aby bylo průvodci rozumět i v akusticky ztížených podmínkách prostor památkových objektů.¹³⁴ Nejsem si vědoma, zda tehdejší průvodci byli obeznámeni alespoň s některými zásadami hlasové hygieny, ale toto celodenní hlasité mluvení dovede být fyzicky velice vyčerpávající.

---

¹²⁹ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 3.

¹³⁰ Ibidem, s. 2.

¹³¹ Národní filmový archiv. *Metody, technika a formy průvodcovské práce VII. část; Průvodce na objektu cestovního ruchu*. Film. Československo. Krátký film Praha, 1984.

¹³² NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 11.

¹³³ Ibidem, s. 11-12.

¹³⁴ Národní archiv. SZ Dačice – dopis správkyně M. Šimové adresovaný ministru kultury z května 1967. Fond SÚPPOP.

I přes všechno výše zmíněné, mzdové ohodnocení průvodců neodpovídalo náročnosti náplně práce a jeho potřebné kvalifikaci. To byl také jeden z důvodů, proč objekty často přicházely o své už zkušené a schopné průvodce, kteří mnohdy raději odcházeli za lepším finančním ohodnocením.¹³⁵

3.3 Mimořádné situace

Jak už tady padlo, metodické materiály pamatovaly i na mimořádné situace. Průvodce zodpovídal během prohlídky za bezpečnost návštěvníků, ale i exponátů na trase. S ohledem na to bylo jasně dáno, kdy je vhodné jít před návštěvníckou skupinou a kdy pro změnu za ní. Průvodce si měl udržovat neustálý přehled o všech účastnících prohlídky a také neustále monitorovat interiéry, a především volně ložené mobiliární předměty.¹³⁶ Po posledním návštěvníkovi bylo nutné neprodleně zamknout. Pokud se přece jen něco ztratilo, musel přerušit výklad a neodkladně informovat správu objektu, bez toho, aby další exponáty vystavil případnému nebezpečí. Samotný způsob organizace interiérové instalace mohl sám o sobě mnohdy pomoci v předcházení krádeží. Instalace bývaly totiž organizovány symetricky, takže pokud něco zmizelo, asymetričnost na to už při prvním pohledu upozornila.¹³⁷

Samozřejmě se mohla vyskytnout situace, kdy se některý z návštěvníků choval nepřístojně anebo (z jakéhokoli důvodu) jinak narušoval průběh prohlídky. Metodika z roku 1982 myslela i na tyto situace. Prvním krokem v takovém případě bylo napomenutí a připomenutí zásad návštěvníckého řádu, kterým se museli všichni návštěvníci během prohlídky řídit. Pokud to nepomohlo, měl průvodce právo prohlídku přerušit a požádat vyrušovatele o odchod. Tyto věci však byly v reálu velmi špatně vymahatelné.¹³⁸ V případě narušování prohlídky malým dítětem měl průvodce nejdříve několikrát vyzvat rodiče, aby dítě uklidnili. Pokud to nepomáhalo, mohl nakonec požádat jednoho z rodičů, aby s dítětem

---

¹³⁵ Národní archiv, SZ Opočno – odpověď na stížnost na průvodcovskou službu z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹³⁶ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 19.

¹³⁷ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

¹³⁸ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část II. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(9), s. 525.

prohlídku opustili.¹³⁹ Také se mohlo stát, že se některému účastníkovi prohlídky udělalo nevolno nebo potřeboval použít sociální zařízení. Ve všech těchto případech v zásadě platilo, že průvodce měl postupovat tak, aby pomohl návštěvníkovi, ale zároveň nevystavoval vystavované předměty nebezpečí.¹⁴⁰

3.4 Kontrola průvodcovské činnosti

„... jejich práce neustále je sledována a hodnocena státními a politickými orgány, odborníky i širokou veřejností.“¹⁴¹ Jak vyplývá z této citace, průvodci čelili během své praxe pravidelným kontrolám a inspekcím, které měly za úkol zkoumat průvodcovskou činnost nejen po stránce kvality, ale i co se týče naplňování ideologie. Kontrola byla několikastupňová. Prováděla ji jednak správa objektu, na němž průvodce prováděl, jednak KSSPPOP a SÚPPOP. Za kvalitu a úroveň průvodcovské služby obecně odpovídala správa objektu.¹⁴²

Kontrolu vykonával v rámci své metodické činnosti odpovědný pracovník na KSSPPOP, který při ní vycházel se zápisů kontrol činěných správou objektu. Další, kdo takto kontroloval průvodcovské služby byl také samotný SÚPPOP, který z výsledků (mimo jiné) dělal obecné závěry pro zjištění úrovně průvodcovské činnosti v jednotlivých krajích republiky a tím se snažil hledat cesty ke zlepšení.¹⁴³

Už od 50. let byli, za účelem dohledu a kontroly nad průvodci a obsahem jejich výkladů, na asi dvaceti nejvýznamnějších objektech po celé republice umístěni tehdejší Státní památkovou správou tzv. odborní lektoři. Spadaly pod ně však i objekty v nejbližším okolí. Tito lektoři byli odbornými pracovníky a představovali přímé zástupce památkových

---

¹³⁹ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 8-9.

¹⁴⁰ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 24-25.

¹⁴¹ Národní archiv, SZ Opočno – odpověď na stížnost na průvodcovskou službu z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹⁴² NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 10.

¹⁴³ *Ibidem*, s. 10.

orgánů na objektech. Průběžně pomocí náslechnů kontrolovali průvodce při jejich praxi s tím, že zřejmě dohlíželi i na ideologickou stránku věci.¹⁴⁴

Na konci 70. let vznikla pro účely kontrol úrovně průvodcovských služeb specializovaná Komise pro posuzování průvodcovské činnosti. Komise spadala přímo pod SÚPPOP a byla složena jednak z jeho zaměstnanců, jednak ze zástupců KSSPPOP a pracovníků spravujících konkrétní památky. Na starost měla metodický dohled nad průvodci i nad průvodcovskými texty.¹⁴⁵

Jak vyplývá z archivních záznamů, prováděly se jednak kontroly zaměřené speciálně na úroveň projevu a sylabu, jednak komplexněji pojaté inspekce objektů. Kontroly průvodcovského projevu byly soustavné a probíhaly nejčastěji formou náslechnů. Týkaly se jak průvodcova vyjadřování, tak jeho organizačních a pedagogických schopností. Kromě toho sledovaly i to, jak průvodce při vykonávání své profese celkově působí. Byly tedy pojímány dosti komplexně. O výsledcích těchto kontrol a inspekčních řízení byly vedeny zápisy, které byly následně archivovány, aby mohly sloužit pro další zlepšování úrovně průvodcovské činnosti.¹⁴⁶ Domnívám se, že právě tyto záznamy byly podkladem pro vznik již výše zmíněných instruktážních filmů pro průvodce z 80. let.

V druhém případě se jednalo o tzv. odborné inspekce, o jejichž průběhu a závěrech se rovněž vedly podrobné zápisy. Těmito inspekcemi byli pověřeni pracovníci SÚPPOP¹⁴⁷, ale mohl se jich účastnit i zástupce KSSPPOP. V případě odborných inspekcí se prověřovala celá řada věcí. Inspektory zajímal celkový technický stav objektu, zajištění bezpečnosti proti živelným pohromám nebo krádežím a nejrůznější organizační záležitosti týkající se provozu. V těchto zprávách se můžeme dočíst také to, na co všechno byl ten, který objekt využíván. V některých byla obřadní síň, divadlo, knihovna, sídlila v nich klubovna pionýrů a další podobné organizace. Kromě toho byly samozřejmě zkoumány a hodnoceny instalace na

---

¹⁴⁴ INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 306-307.

¹⁴⁵ KUBŮ, Naděžda a kol. *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*. Praha 2014, s. 36.

¹⁴⁶ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 9-10.

¹⁴⁷ Já jsem se v zápisech setkala s dvojčlennými inspekčními týmy, ale je samozřejmě možné, že probíhaly i v jiných uskupeních.

objektu, jejich úroveň, limity a další možnosti se zvláštním zřetelem na úvodní expozice a pochopitelně kontrolory zajímal také stav a péče o sbírky a mobiliární fondy. I odborné inspekce se ovšem zaměřovaly na průvodce a celkovou kvalitu průvodcovských služeb, přednesu a sylabu. V inspekčních zprávách jsou rovněž uváděny personální stavy objektů, což je velmi zajímavý pramen o fungování památek.¹⁴⁸

Zvláštní skupinu kontrol tvořily vstupní kontroly nových průvodců. Správa objektu musela přirozeně před zahájením průvodcovské činnosti nového průvodce zkontrolovat, zda je dostatečně připraven pro samostatnou činnost. Další kontroly se konaly hned záhy po jeho uvedení do praxe, protože se předpokládalo, že je nejlepší případné nedostatky a chyby podchytit hned v zárodku a dát průvodci příležitost zlepšit se a dále se rozvíjet.¹⁴⁹

3.5 Provoz na objektech

Ráda bych se v souvislosti s průvodci zastavila ještě u samotného provozu na památkových objektech. Základním provozním dokumentem památek byl návštěvní řád, jenž upravoval základní pravidla provozu objektu a určoval mantinely chování během prohlídky.¹⁵⁰ Tento řád byl pro návštěvníky závazný a musel být vyvěšen na viditelném místě v prostorách objektů, aby se s ním mohli návštěvníci seznámit. Jeho cílem bylo pomocí disciplinace návštěvníků zajistit lepší zážitek z prohlídky a hladší provoz.¹⁵¹ Zatímco dříve si každý objekt určoval svůj vlastní návštěvní řád sám, v období po druhé světové válce se pravidla návštěvních řádů pro jednotlivé objekty začala sjednocovat.¹⁵² V období normalizace byly již za účelem sjednocení provozu na objektech vydávány tzv. vzorové návštěvní řády tvořené ministerstvem kultury.¹⁵³ To však neznamenalo, že takový vzorový

---

¹⁴⁸ Národní archiv. Zpráva z odborné inspekce na SZ Dačice z listopadu 1970. Fond SÚPPOP.

¹⁴⁹ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 10.

¹⁵⁰ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 10.

¹⁵¹ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část I. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(8), s. 452-453.

¹⁵² Poprvé k tomu došlo pod taktovkou Národní kulturní komise těsně po druhé světové válce. Viz *Ibidem*, s. 156.

¹⁵³ První z nich vešel v platnost v listopadu 1968 a další pak v březnu roku 1984, jelikož se zjistilo, že dochází k odchýlkám.

řád všechny objekty měly jen nekriticky přijmout. Počítalo se s tím, že si ho každý objekt upraví dle svých specifických potřeb.¹⁵⁴

Návštěvní řády upravovaly například otevírací dobu, aby nadále nedocházelo k mýlkám na straně návštěvníků. Otevírací doba se tak stanovila paušálně od 9 hodin do 16, 17 nebo 18 hodin – v závislosti na ročním období. Veřejnost měla být o otevírací době informována pomocí veřejných sdělovacích prostředků a skrz cestovní kanceláře. Dále bylo stanoveno, které dny v týdnu bude objekt otevřen. V dubnu a říjnu bylo otevřeno jen během státních svátků a o víkendech. Po předchozí domluvě však bylo možné zpřístupnit památku pro organizované zájezdy i mimo tyto dny.¹⁵⁵ Jinak byl objekt otevřen vždy od úterý do neděle, dnem uzavření bylo určeno pondělí.¹⁵⁶

Co se týče ceny vstupného, konkrétní cenu vstupného určoval od roku 1973 Český cenový úřad, který měl jednotlivé objekty rozřazené do několika cenových skupin.¹⁵⁷ Nárok na slevu ze vstupného měli například někteří senioři, vojáci základní vojenské služby, tělesně postižení, žáci základních škol, středních škol a učilišť, studenti vysokých škol nebo členové Klubu přátel výtvarného umění. Vstup zdarma měly předem ohlášené školní skupiny a děti do 6 let. A to i přesto, že návštěvy takto malých dětí na památkách byly vždy velmi diskutovaným tématem.¹⁵⁸

Byl také stanoven minimální a maximální počet návštěvníků na jednu prohlídku, což bylo velmi důležité.¹⁵⁹ Jeho dřívější nestanovení totiž přineslo mnoho problémů. Spousta atraktivních objektů měla velké potíže se stále větším množstvím návštěvníků. Zatímco dříve se na jejich vzrůstající počet dívalo s nadšením, nyní se začaly objevovat hlasy, zda

---

¹⁵⁴ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(10), s. 592.

¹⁵⁵ *Ibidem*, s. 592.

¹⁵⁶ Národní archiv. Vzorový návštěvní řád památkového objektu určeného ke kulturně výchovnému využití – předložení ke schválení. Karton číslo 304. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR. Karton číslo 259. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹⁵⁷ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(10), s. 592.

¹⁵⁸ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků*. Část I. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(8), s. 453.

¹⁵⁹ Minimální počet návštěvníků byl 5, zatímco maximální počet si určoval každý objekt dle svého uvážení, avšak mnohdy byl stanoven na 60 návštěvníků na jednu prohlídku. Viz např. Národní archiv. Zpráva z odborné inspekce na SZ Dačice z listopadu 1970. Fond SÚPPOP.

toto přetížení nemůže (v konečném důsledku) památce po technické stránce ublížit. Jednou z cest, jak nejnámějším hradům a zámkům trochu ulevit, byla také snaha propagovat méně navštěvované objekty.¹⁶⁰

Limit v případě velkých návštěvnických skupin představovala i samotná prostorová dispozice interiérů prohlídkových tras. Pro nedostatek prostoru nebyly interiéry schopny pojmout větší skupiny návštěvníků, a to především v sekci soukromých pokojů, které bývaly oproti reprezentativním částem objektů obecně o něco menší a nebyly tudíž pro průvodcovský provoz ideální.

Při prohlídce byla samozřejmě stanovena i základní pravidla chování. To vše, aby v co nejmenší míře docházelo ke konfliktním situacím.¹⁶¹ Návštěvníci měli prohlídku navštěvovat ve společensky vhodném oblečení¹⁶² a poslouchat pokyny průvodce a dalších zaměstnanců památky. Během prohlídky nesměli vyrušovat výklad a dotýkat se vystavených předmětů či stěn a chodit mimo vyznačené trasy. Platil přísný zákaz konzumace jídla a nápojů během prohlídky. Kromě toho se nesmělo v interiérech fotit ani filmovat, a to ani pro soukromé upomínkové účely. (I když toto pravidlo bylo často porušováno.) Výjimkou bylo například fotografování pro vědecké, studijní nebo propagační účely. Prohlídka mohla být odepřena osobám, u kterých bylo podezření na užití návykových látek. Mimo to platil pochopitelně zákaz vstupu se zvířaty.¹⁶³

Kultovní součástí prohlídek se stalo využívání návštěvnických filcových pantoflí, které se na objektech hradů a zámků zavedlo v průběhu 50. let. V období normalizace se již jednalo o naprosto běžnou součást prohlídek, a to nejen u nás, ale i jinde v Evropě. Pantofle měly sloužit především k ochraně zámeckých nebo hradních podlah a interiérů. Mezi

---

¹⁶⁰ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(10), s. 521.

¹⁶¹ Národní archiv. Vzorový návštěvní řád památkového objektu určeného ke kulturně výchovnému využití – předložení ke schválení. Karton číslo 304. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR. Karton číslo 259. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

¹⁶² Toto ustanovení přinášelo mnohdy určité rozpory, neboť návštěvníci běžně přicházely na prohlídku během cyklistických výletů a při túrách, a tudíž jejich oblečení a zablácenost bot tomuto ustanovení zcela neodpovídalo. Viz NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(10), s. 594.

¹⁶³ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 10.

návštěvníky se záhy staly nesmírně populární. Staly se doslova synonymem hradozámeckých prohlídek. Po revoluci se tato tradice postupně vytrácí, i když ji návštěvníci dále vyžadují.¹⁶⁴

Co se týče délky prohlídky, ta se lišila v závislosti na objektu a délce jeho prohlídkové trasy. Obecně však lze říci, že trvala minimálně hodinu. Zkracování nebo naopak prodlužování prohlídky nepřipadalo v úvahu, průvodce byl povinen řídit se časovým plánem.¹⁶⁵ Mezi prohlídkami bývaly intervaly v minimální délce 15 minut, ale to se také mohlo lišit objekt od objektu.¹⁶⁶ Důraz měl být, pokud možno, kladen na návštěvníka a snahu vyhovět jeho požadavkům. Průvodce měl v tomto směru vždy dbát o to, aby ochotně a fakticky správně odpověděl na všechny návštěvnické dotazy, nehledě na jejich charakter. Návštěvník neměl nikdy získat pocit, že by průvodce svým dotazem jakkoli obtěžoval, nebo že by ho chtěl průvodce, například kvůli nutnosti dodržovat časový plán prohlídky, jen rychle odbýt. V případě, že odpověď neznal, mohl odkázat návštěvníka na jiného pracovníka objektu, který by mu měl být schopen odpovědět.¹⁶⁷

Pokud si to návštěvník přál, mohl přímo na objektu požádat o předložení Knihy přání a stížností a vyjádřit v ní svůj názor, ať už to byla pochvala, stížnost nebo nějaké přání. Kromě toho měl v této souvislosti ještě možnost kontaktovat přímo organizaci spravující památkový objekt.¹⁶⁸ To bylo sice většinou krajské středisko památkové péče, ale z archiválií dohledaných v archivu vyplývá, že se často obraceli přímo na SÚPPOP.

3.6 Porovnání se současnou situací průvodců

Jak už vyplynulo z předchozích řádek, byla práce průvodce v mnou sledovaném období, náročnou záležitostí a nároky na ně kladené byly vskutku vysoké. Když odhlédneme od ideologické manipulace, nabízí se otázka, zda se od té doby nějak výrazně změnila situace

---

¹⁶⁴ KARÁSKOVÁ, Ivana. Vraťte nám papuče! domáhají se návštěvníci hradů a zámků [online]. In: iDnes.cz. 21.1.2012 Dostupné z: https://www.idnes.cz/cestovani/po-cesku/vratte-nam-papuce-domahaji-se-navstevnici-hradu-a-zamku.A120119_160147_igcechy_tom [cit. 2024-03-21]

¹⁶⁵ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 11.

¹⁶⁶ Ibidem, s. 28.

¹⁶⁷ Ibidem, s. 26.

¹⁶⁸ NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1984, 9(10), s. 595.

a požadavky na průvodce kladené.¹⁶⁹ Hned na začátku můžeme konstatovat, že náplň práce průvodce se příliš nemění, avšak nároky kladené na jeho osobu jsou v dnešní době v jistých aspektech snad ještě vyšší.

Od průvodce se pochopitelně i nadále očekává, že se bude při výkladu držet průvodcovského textu, přednášet na vysoké úrovni, odpovídat kvalitně na dotazy a umět diferencovat předávané informace v závislosti na cílové skupině.¹⁷⁰ Na poslední bod se možná v poslední době klade ještě větší důraz než dříve. Průvodci také stále čelí pravidelným a komplexním kontrolám ze strany správy objektu či jiných pověřených pracovníků památkové péče.¹⁷¹ Oproti dřívější době se nyní výrazně zvedly požadavky, hlavně co se týče jazykových dovedností. Současný průvodce by měl, pokud možno, ovládat alespoň jeden cizí jazyk, ne-li více.¹⁷²

S novými trendy a způsoby prezentace a interpretace kulturního dědictví se nároky na průvodce zvyšují v mnoha směrech. Průvodce by měl být schopen svou práci vykonávat kreativně, se smyslem pro humor, empatií vůči návštěvníkům a využívat při tom nové trendy a postupy, například storytelling, geolokační hry nebo virtuální realitu. Zároveň by měl být schopen v závislosti na situaci do své interpretace zapojit výtvarné, dramatické nebo hudební prvky.¹⁷³

Jak si asi většina z nás uvědomuje, složení sezónních průvodců se výrazně nezměnilo. Práci průvodce dosud zastávají především mladí lidé, kteří jsou zastoupeni hlavně studenty, a to v poměru 2:1. Pro ně průvodcování stále představuje lákavou formu letní brigády anebo si tím plní povinnou školní praxi. Nejvíce jsou mezi nimi zastoupeni

---

¹⁶⁹ Pro porovnání jsem použila závěry dotazníkového šetření provedené mezi průvodci na objektech NPÚ, *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*, vzniklé v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

¹⁷⁰ RANOCHOVÁ, Radka. *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2019, 79 (3), s. 315.

¹⁷¹ KUBŮ, Naděžda a kol. *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*. Praha 2014, s. 62.

¹⁷² RANOCHOVÁ, Radka. *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2019, 79 (3), s. 315.

¹⁷³ Viz například HUDEC, Petr a kol. *Postupme si dále! 2., Mnoho podob interpretace. Metodika inovativních přístupů k prezentaci a interpretaci historických interiérů a exteriérů*. Praha: Národní památkový ústav, 2022.

studenti historie, turistického ruchu a příbuzných oborů. Dalšími sociálními skupinami zastoupenými mezi současnými sezónními průvodci jsou opět senioři a kromě nich (v mnou sledovaném období nepodchycení) rodiče na rodičovské dovolené.¹⁷⁴

Smutné je konstatování, že se bohužel stále výrazně nezlepšilo platové ohodnocení průvodců. Jak vyplývá z dotazníkového šetření, je v současnosti s výškou platu nespokojena celá 1/3 průvodců. Pro některé z nich to bohužel, stejně jako dříve, může znamenat, že se průvodcování nebudou moci dále věnovat a odejdou za lepším. Studie z roku 2019 kromě toho zmiňuje, že některé zájemce o tuto brigádu mohla výše ohodnocení teoreticky rovnou odradit. Přímé důkazy o tom však nemáme.¹⁷⁵

Toto představuje jen malý pokus o srovnání tehdejší situace průvodců se současnou dobou. Dotýká se však jen pár drobných záležitostí. Předkládaná část si tak rozhodně nečiní nároky dělat v tomto nějaké obecné závěry. Tato problematika by si jednoznačně zasloužila více pozornosti, avšak pro další srovnání mi chybí potřebné podklady.

---

¹⁷⁴ RANOCHOVÁ, Radka. *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2019, 79 (3), s. 312.

¹⁷⁵ *Ibidem*, s. 315.

4 Průvodcovský výklad a sylabus

4.1 Průvodcovský výklad

„Památkové objekty totiž působí totálním prostorem vlivu. Mají v sobě skrytou sugestivní sílu, kterou stačí umocnit pouhé slovo.“¹⁷⁶ Výklad tvoří zcela neoddělitelnou součást průvodcovské prohlídky na památkových objektech a ani v období normalizace tomu nebylo jinak. Pomocí výkladu měla prohlídka naplnit své kulturně výchovné cíle. Právě skrze něj měly být totiž návštěvníkům předány všechny informace a poznatky, které si z prohlídky měli odnést. Ze všech složek průvodcovské praxe, kterými se v práci zabývám, byl zřejmě právě výklad nejvíce ideologicky zneužit.¹⁷⁷

Dobové pojetí výkladu vycházelo z předpokladu, „..., že obsahově dobrý výklad, věcně-správný a ideově-politicky zaměřený, dá návštěvníkovi všechno, co potřebuje vědět...“.¹⁷⁸ Cílem bylo na návštěvníka výkladem zapůsobit, prohlídka v něm měla zanechat hluboký dojem. Na konkrétním příkladu vývoje jednoho objektu měl být návštěvníkovi ilustrován vývoj společnosti – samozřejmě v odpovídajícím politicko-ideovém pojetí.¹⁷⁹

Z hlediska přístupu k průvodcovským výkladům se objevovaly za socialismu dva extrémy. Na jedné straně se někdy jejich možnosti přeceňovaly, na druhé podceňovaly. Obecně byly přijímány tři roviny, na které lze průvodcovským výkladem a prohlídkou zapůsobit. Šlo o rovinu „racionální“, „emocionální“ a „volní rekreativní“.¹⁸⁰ Za nejdůležitější se přitom považovala sféra racionální, tedy vzdělávací rovina výkladu. Návštěvník měl z prohlídky odcházet poučen a vzdělán a nejen zrekreován, i když to samozřejmě také představovalo jeden ze žádoucích efektů.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1981*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1982, 7(6), s. 347.

¹⁷⁷ Národní filmový archiv. *Metody, technika a formy průvodcovské práce VII. část; Průvodce na objektu cestovního ruchu*. Film. Československo. Krátký film Praha, 1984.

¹⁷⁸ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 92.

¹⁷⁹ *Ibidem*, s. 92.

¹⁸⁰ BENEŠ, Josef. *Podíl kulturního dědictví na utváření profilu socialistického člověka*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 270.

¹⁸¹ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 92.

Výklady byly přitom někdy připodobňovány k muzejním popiskům, protože měly v jistém smyslu plnit během prohlídky památek jejich roli a komentovat a vysvětlovat objevující se jevy v náležitých souvislostech. Výklad měl být v tomto pojetí doplněním toho, co mohl návštěvník sám během prohlídky vnímat svým zrakem (výjimečně i ostatními smysly).¹⁸²

Každopádně se však výkladům a průvodcovským textům dostávalo po celé období minulého režimu velké pozornosti a byla snaha jejich obsahovou i formální složku „zlepšovat“. To souviselo mimo jiné s tím, že výklad byl ze všech složek průvodcovské prohlídky nejčastěji kritizovaný, a to jak ze strany návštěvníků, tak ze strany orgánů památkové péče.¹⁸³

Pokud jde o podklad průvodcovských výkladů, jak už zaznělo v předchozí kapitole, výklady vycházely z průvodcovských textů, které představovaly pro průvodce naprosto klíčový materiál a pomůcku v jejich praxi a byly pro ně závazné. Je tedy naprosto logické, že při snaze změnit výklady, se musely nejdříve změnit průvodcovské sylaby.¹⁸⁴

Aby mohl mít výklad odpovídající ideologický dopad, musel mít samozřejmě po stylistické stránce určitou úroveň. Mezi hlavní požadavky výkladu v tomto ohledu patřila příčetná kultivovanost, srozumitelnost a přirozenost projevu. Průvodce měl při výkladu využívat spisovnou češtinu, mluvit dostatečně nahlas, artikulovat, mít přiměřené tempo řeči a gesta.¹⁸⁵

Pozoruhodné je, že prosazované didaktické postupy průvodcovských výkladů jsou z našeho pohledu stále aktuální. Při výkladu se mělo postupovat od známého k méně známému, od jednoduchého ke složitějšímu, od konkrétního k abstraktnějšímu. Text měl být zároveň vystavěn tak, aby mohl být doplňkem toho, co si návštěvník mohl v tu, kterou chvíli sám prohlédnout a mohl tedy zapojit do vnímání více smyslů najednou. Kromě toho se prosazovalo využití názorných příkladů v souvislosti se sbírkovými předměty. Předpokládalo se, že předávané informace budou pro návštěvníky (po dodržení těchto zásad)

---

¹⁸² BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 92.

¹⁸³ FOŘT, Vladimír. *Odborní lektori – noví pomocníci SPS na hradech a zámcích*. In: *Zprávy památkové péče*. 1955, 15 (6-8), s. 240.

¹⁸⁴ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 12.

¹⁸⁵ *Ibidem*, s. 17-18.

daleko lépe zapamatovatelné. Zároveň je však třeba poznamenat, že přestože se tyto zásady prosazovaly, neznamená to automaticky, že se je dařilo naplňovat.¹⁸⁶

4.1.1 Alternativy a doplňky výkladu

Dříve, než se pustíme do podrobnějšího zkoumání průvodcovských sylabů a výkladů, ráda bych se ještě dotkla alternativních prostředků zajištění průvodcovského výkladu, které se během normalizace objevovaly. Výklad nemusel mít po celou dobu prohlídky pouze podobu klasického přednesu průvodce. Zdá se, že alternativní pojetí se uplatňovala nejčastěji v úvodních historických expozicích. V sedmdesátých letech se například již běžně objevovala praxe užívání magnetofonových nahrávek, dnes by se řeklo audioguide. Tímto způsobem se mohlo předat nejen mluvené slovo, ale ve vhodných okamžicích se mohla zapojit také hudba.¹⁸⁷

V souvislosti s tím mohu zmínit další zajímavé zjištění. Při průvodcovské prohlídce se totiž prosazovalo využívání vhodně zvolených lidových písní, které měly doplnit politicko-ideovou stránku výkladu. Setkala jsem se například s doporučením použít píseň „*Ten milotský zámek dokola klenutý, leží tam vojáček, švarný šohajiček v železách zakutý*“¹⁸⁸. Ta měla názorně dokázat nejen útlak poddaných, ale i skutečnost, že pro poddané nebyl zámek nebo hrad obdivuhodný a krásný, ale spíše představoval nenáviděný zdroj útlaku a že z něho osobně většinou poznali maximálně vězeňské kobky.¹⁸⁹

Další prostředek výkladu představovalo využití krátkých filmů nebo okomentovaná série fotografií. Tato forma se však neobjevovala příliš často. Opět našla využití hlavně ve vstupních expozicích, kde mohla pomoci navodit atmosféru na nadcházející prohlídku nebo předat základní penzum informací, které pak průvodce při svém výkladu dále rozvíjel.¹⁹⁰

Naprostou normou byly pochopitelně tištěné materiály, které měly být k dispozici na všech zpřístupněných objektech. Zatímco pro našince byly častěji spíše doplněním, pro

---

¹⁸⁶ DOUBNEROVÁ, Jiřina. *Metodické pokyny pro krajské komise, pověřené zpracování textů výkladů pro navštěvované památkové objekty*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1961, s. 5.

¹⁸⁷ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 92.

¹⁸⁸ V jiných verzích též buchlovský, zbirovský nebo hořický.

¹⁸⁹ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 95.

¹⁹⁰ *Ibidem*, s. 92.

cizince představovaly jednu z forem zajištění celého výkladu.¹⁹¹ Toto řešení bylo voleno především v situacích, kdy byla návštěvnická skupina namíchána z místních i cizinců dohromady. V tom případě se měl totiž průvodce primárně soustředit na domácí návštěvníky a cizincům rozdat tištěný text. Některé zahraniční výpravy samozřejmě jezdily s překladatelem. Z archivních pramenů vyplývá, že to byla záležitost například Francouzů. Také popisky objevující se na některých místech prohlídkové trasy, měly být k dispozici v několika jazykových mutacích přizpůsobených zahraničním návštěvníkům.¹⁹²

To ovšem neznamenal, že by alespoň na nejnavštěvovanějších objektech neexistovaly sylaby v cizích jazycích. Nejčastěji byly k dispozici v němčině a ruštině nebo v angličtině, jelikož mezi zahraničními návštěvníky převažovali Němci, Rusové a Francouzi, případně Italové. Za zmínku stojí, že se už tehdy objevovaly hlasy, které prosazovaly, aby texty pro cizince nebyly jen doslovným překladem českého textu, protože cizinci nepocházejí z našeho kulturního prostředí a nejsou znalí některých obecně známých skutečností.¹⁹³

4.2 Průvodcovský text

Průvodcovský text neboli sylabus představuje hlavní oporu pro průvodce v jeho praxi. Obsahuje hlavní informace a témata, která by měla během prohlídky zaznít.¹⁹⁴ Jak už tady zaznělo, ze všech složek průvodcovské prohlídky se ideologická manipulace promítla zřejmě nejvíce právě do podoby průvodcovských textů. Svým charakterem totiž představovaly ideální prostředek k ovlivnění veřejného mínění širokého okruhu občanů, kteří tvořili návštěvníky památek.

4.2.1 Odborný dohled nad průvodcovskými texty

Není se tedy čemu divit, že výklady a průvodcovské texty, stejně jako ostatní části prezentace památek, podléhaly za normalizace soustavným kontrolám a dohledu, jak ze

---

¹⁹¹ Ibidem, s. 92-93.

¹⁹² JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 15.

¹⁹³ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 93.

¹⁹⁴ JAREŠ, Jakub a kol. *Postupme si dále! 1., Rozvíjíme tradici, aneb, Od výkladu k interpretaci: metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*. Praha: Národní památkový ústav, 2022, s. 73.

strany správy objektu, tak i ostatních orgánů památkové péče jako bylo KSSPPOP nebo SÚPPOP. (Více viz kapitola Kontrola průvodcovské činnosti.¹⁹⁵) Tyto praktiky ovšem nepředstavovaly v zásadě nic nového.

Už krátce po válce začalo probíhat v rámci Národních kulturních komisí velké přezkoumávání průvodcovských textů, aby byly pro režim obsahově vyhovující. „*V první řadě se musely napravit nejhlubší omyly, vysvětlit zažitá a zkrácená informace a určit ideově výchovná koncepte textů výkladů...*”¹⁹⁶ Objevovala se také snaha jejich obsahovou a formální stránku sjednotit zpracováním centrálních směrnic. Do té doby totiž v podobě sylabů panovala velká nejednotnost. V roce 1953 na činnost NKK navázalo nově vzniklé oddělení *Osvětového využití památek, zejména hradů a zámků I. kategorie* a také byl vydán *Plán využití státního kulturního majetku*.¹⁹⁷

Další z pokusů o ideologický dohled a úpravu průvodcovských textů a výkladů ze strany minulého režimu představovalo dosazení tzv. odborných lektorů. Ti byli umístěni na nejvýznamnějších hradech a zámcích, aby dohlíželi na kvalitu památkové prezentace jejich i objektů z širšího okolí. Právě lektoři měli mimo jiné na starost přetváření průvodcovských textů na základě archivního studia a vytváření dalších podpůrných materiálů pro původce. Výsledky jejich výzkumu měly mít poté vliv i na podobu interiérových instalací.¹⁹⁸

Později vznikly také metodické materiály upravující podobu i tvorbu sylabů. Nejdříve se jednalo o Metodické pokyny pro krajské komise vydané v roce 1961 a poté o Metodiku průvodcovských textů z roku 1978. Metodika z roku 1961, která platila po část mnou sledovaného období, byla skutečně velmi tendenční a prosazovala dogmatické naplňování marxisticko-leninské ideologie. Z toho vyplývaly prosazující se protiburžoazní, protifeudální a protináboženské tendence v průvodcovských textech.¹⁹⁹

---

¹⁹⁵ NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982, s. 9-10.

¹⁹⁶ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1981*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1982, 7(6), s. 345.

¹⁹⁷ INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 306.

¹⁹⁸ Těchto lektorů bylo dohromady 20. FOŘT, Vladimír. *Odborní lektoři – noví pomocníci SPS na hradech a zámcích*. In: *Zprávy památkové péče*. 1955, 15(6-8), s. 240-241.

¹⁹⁹ INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 306.

Druhá jmenovaná z roku 1978 vznikla pod hlavičkou *Komise pro posuzování průvodcovské činnosti*²⁰⁰ a oproti předchozí byla daleko důsledněji naplňovaná. Bohužel se mi ale nepodařilo, stejně jako jiným badatelům na tomto poli, najít ji v plném znění. *Komise pro posuzování průvodcovské činnosti* měla na starost dohled nad vznikem sylabů i jejich schvalováním a její zrod představuje v tvorbě průvodcovských textů opravdový zlom.²⁰¹ Výsledkem uvedení nové metodiky bylo, že začátkem 80. let přišel opravdový boom nových průvodcovských textů.²⁰²

Komise představovala ve své době skutečně neopomenutelný element, byla vlastně pravou rukou SÚPPOP a měla vliv na jeho poradách týkajících se prezentace objektů. Mimo jiné totiž představovala konkrétní spojení mezi Krajskými středisky, správami památkových objektů a SÚPPOP a tlumočila podněty a připomínky nižších instancí výš. K tomu všemu se navíc zabývala popularizací a prezentací památek skrze různé soutěže typu *Po stopách historie*.²⁰³

4.2.2 Schvalování průvodcovských textů

Schvalování průvodcovských textů probíhalo podle předem stanovených pravidel. Texty ke schvalovacímu řízení předkládalo komisi krajské středisko památkové péče v zastoupení objektu. Text nejdříve prostudovala pětičlenná komise a pokud neshledala vážný problém, související například s jeho neodborností, zahájilo se schvalovací řízení. V opačném případě byl text vrácen k přepracování ještě před zahájením samotného řízení.²⁰⁴

Schvalování nových průvodcovských textů probíhalo v rámci pracovních porad komise a přizváni byli i zástupci Krajského střediska, správy objektu a samozřejmě jeho autor či autorka. Řešila se hlavně problematická místa textu, pokud nějaká byla. Výsledkem byl soubor připomínek, podle kterých měli autoři sylabů text upravit. Upravený text se poté

---

²⁰⁰ Komisi po určitou dobu vedla a její vznik iniciovala Jarmila Netková. Viz Ibidem, s. 308.

²⁰¹ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 409-410.

²⁰² Že se něco s průvodcovskými texty dělo počátkem 80. let mi bylo jasné už po prvotní rešerši, protože naprostá většina sylabů byla datována právě do tohoto období.

²⁰³ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 410.

²⁰⁴ Ibidem, s. 411. a také INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 308.

opět přezkoumával a kolečko mohlo začít znovu. Po úspěšném schvalovacím řízení se mohly sylaby uvést do praxe a průvodci se jimi začali řídit. Tím ovšem činnost komise nekončila. Následovaly kontrolní návštěvy, které měly zjistit, jak zavádění nového textu probíhá a jak s ním průvodci zachází.²⁰⁵

„*Ne každý dovede napsat kvalitní průvodcovský text, byť je autorem knih nebo brožur.*”²⁰⁶ Sylabus představuje velmi specifické médium a jeho tvorba rozhodně není a ani nebyla snadnou záležitostí. Je tedy zajímavé podívat se konkrétněji, kdo byli autoři sylabů z osmdesátých let. Je to vlastně poprvé, kdy se plošně a důsledně uvádělo autorství průvodcovských textů i s datem jejich vzniku. V předchozích letech bývaly texty často anonymní a nedatované. Mezi autory textů z osmdesátých let najdeme kunsthistoriky, archiváře, pracovníky správy objektů, muzeí či krajských středisek památkové péče.²⁰⁷

Vodítkem při tvorbě nových průvodcovských textů měla být snaha vystihnout a přiblížit návštěvníkům jedinečný charakter památky. Není tedy divu, že nejlépe hodnocené texty vznikaly z rukou těch, kteří neměli jen načtené informace z odborných publikací, ale kteří znali objekt důvěrněji osobně. Jako přínosná se ukázala i spolupráce autora se správou objektu a dalšími orgány památkové péče.²⁰⁸

4.2.3 Obsah a nešvary průvodcovských textů

A jak konkrétně průvodcovské texty a z nich vycházející výklady během normalizace vypadaly? V první řadě bych se chtěla dotknout formy průvodcovských textů. Právě v té době se totiž jejich podoba ustálila a sjednotila. Normalizační průvodcovské texty byly takzvaně dvoustupňové, někdy se tomu také říká scénářový typ sylabu. To znamená, že byly členěny na dva vedle sebe umístěné odstavce. Jeden z nich představoval hlavní minimální část výkladu, druhý jeho doplňkovou rozšiřující část, obsahující například vysvětlivky

---

²⁰⁵ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 410-411 a taktéž INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 308.

²⁰⁶ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 412.

²⁰⁷ *Ibidem*, s. 413.

²⁰⁸ *Ibidem*, s. 414. a INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 308.

složitějších pojmů, genealogické detaily apod. Průvodce měl pochopitelné znát obě dvě a v závislosti na potřebách návštěvnické skupiny měl být schopen informace diferencovat.²⁰⁹

Další členění textu, které se v tomto období ustálilo, bylo rozdělení výkladu na úvod (zastoupený na některých objektech úvodní historickou expozicí), hlavní text a závěr. Současně byl hlavní text rozdělen na podkapitoly podle jednotlivých místností na trase prohlídky. Výklad postupuje nejčastěji chronologicky od středověku až po současnost.²¹⁰

Co se týče jejich obsahu, lze v nich vypořádat obecné tendence. Především se v sylabech z období minulého režimu daleko více akcentovali poddaní a jejich způsob života. Přesněji řečeno jejich utrpení pod jhem feudálů. V tomto směru se můžeme setkat se snahou podat jejich životní podmínky v kontrastu k přepychu urozených vrstev a naznačit jejich vzájemný nerovný poměr.²¹¹ V dřívějších průvodcovských textech se velmi často užívala fráze, že to, co kolem sebe návštěvníci vidí, vzešlo z krve a potu vykořisťovaných poddaných. Za normalizace se ovšem místo toho objevovala snaha toto prohlášení více konkretizovat: „Návštěvníka by jistě zajímalo, kolik poddaných robotovalo na majitele objektu, kolik personálu obsluhovalo na zámku sídlící panstvo, kolik stál provoz objektu atd.“²¹²

V souvislosti se šlechtou se můžeme v textech setkat také s dalšími způsoby jejich dehonestace a vykreslení ve špatném světle, například pomocí kolaborace s nacisty. „V tomto roce bylo jim konfiskováno panství, protože poslední Černín spolupracoval s nacistickými okupanty.“²¹³ Hrady a zámky rozhodně neměly budit obdiv k původním majitelům, měly představovat spíše estetickou školu, která měla návštěvníkům pomoci vytříbit jejich vkus.²¹⁴

---

²⁰⁹ Národní filmový archiv. *Metody, technika a formy průvodcovské práce VII. část; Průvodce na objektu cestovního ruchu*. Film. Československo. Krátký film Praha, 1984.

²¹⁰ INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 308.

²¹¹ *Ibidem*, s. 308.

²¹² BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 94.

²¹³ ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec: průvodcovský text*. České Budějovice: Krajské středisko státní památkové péče Jihočeského kraje, 1980, s. 34.

²¹⁴ Národní filmový archiv. *Metody, technika a formy průvodcovské práce VII. část; Průvodce na objektu cestovního ruchu*. Film. Československo. Krátký film Praha, 1984.

Krása interiérů a vystavených předmětů byla vyzdvihována spíše z pozice obdivu k mistrovství místních umělců a řemeslníků pocházejících z lidu. „*Spolu s pomocníky, kteří pocházeli z řad poddaných z okolních vesnic, vyzdobil především bohatě rytířský sál, kapli sv. Šebestiána a tzv. žlutý salonek, který v průběhu prohlídky navštívíme.*”²¹⁵

Průvodcovským textům bylo také vyčítáno, že málo akcentují nejnovější dějiny společně s dělnickým hnutím, kterému nebyla z pohledu komise věnována téměř žádná pozornost.²¹⁶ Proto se ve výkladech z počátku 80. let můžeme setkat s častějším zapojením tohoto tématu. „*Tkalci z Divišova však tvořili základ dělnického hnutí kraje a aktivně se účastnili politických akcí v r. 1890 (oslavy 1. máje), stávek za osmihodinovou pracovní dobu, zvýšení mezd a v r. 1905 hlasovali za všeobecné volební právo.*”²¹⁷

Také se na žádost komise více pozornosti věnovalo osudům širšího kraje i s jejich hospodářskými poměry, a tak se v textech z osmdesátých let běžně objevují zmínky o důležitých průmyslových podnicích v okolí a podobných záležitostech.²¹⁸ „*Stavba posázavské dráhy Čerčany-Ledečko-Kácov byla zahájena v r. 1899 a v r. 1901 byla již odevzdána veřejnosti.*”²¹⁹

Kromě toho se prosazovalo upozorňování na počínání památkářů a pečlivou práci restaurátorů. To mělo ukázat, o kolik lépe jsou na tom památky od té doby, co patří státu.²²⁰ „*A tak až naše socialistická společnost umožňuje provést komplexní opravu této jedinečné památky.*”²²¹

Normalizační výklady jsou, i přes snahu *Komise pro posuzování průvodcovské činnosti*, tento jev eliminovat, stále dosti faktografické a popisné. V některých případech se

---

²¹⁵ ŠTĚPINOVÁ, Naděžda. *Státní hrad a zámek Český Šternberk: průvodcovský text*. [Praha]: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1982, s. 23.

²¹⁶ DOUBNEROVÁ, Jiřina. *Metodické pokyny pro krajské komise, pověřené zpracování textů výkladů pro navštěvované památkové objekty*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1961, s. 5.

²¹⁷ ŠTĚPINOVÁ, Naděžda. *Státní hrad a zámek Český Šternberk: průvodcovský text*. [Praha]: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1982, s. 18.

²¹⁸ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 412.

²¹⁹ ŠTĚPINOVÁ, Naděžda. *Státní hrad a zámek Český Šternberk: průvodcovský text*. [Praha]: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1982, s. 47.

²²⁰ NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1981, 6(7), s. 412.

²²¹ ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec: průvodcovský text*. České Budějovice: Krajské středisko státní památkové péče Jihočeského kraje, 1980, s. 2.

výklad omezoval z valné většiny jen na sáhodlouhý výčet jmen původních majitelů, letopočtů historických událostí nebo vyjmenovávání vystavených předmětů spolu udáváním jejich slohu. „*Ve vysoké vitríně jsou dále instalovány vějíře pošíté flitry z dob Napoleona I. Dva šálky: šálek s víčkem je z míšeňského porcelánu, šálek malovaný sépiovou hnědou je francouzské provenience. Ve spodní části vitríny jsou vystaveny kusy anglického stříbrného nádobí z 19. století – konvice a mísa...*” Výklad vycházející z tohoto textu působil často nejednotně až roztržité a mohl vést leda tak k přehlčení návštěvníka.²²²

4.2.4 Zacházení s průvodcovským textem

Důležitý však není jen obsah sylabů, ale i způsob, jakým je z nimi zacházeno. Co se týče práce s textem, velmi rozšířeným nešvarem, bohužel byla neschopnost průvodců dostatečně diferencovat předávaný obsah. Zatímco pro mladší návštěvníky mohl být jeho obsah příliš složitý, vysokoškolsky vzdělaným návštěvníkům zase nemusel přinést příliš nového.²²³ Tato výtky se objevovala hlavně vůči postupu sezónních průvodců. Přitom jsem se setkala s tím, že některé texty přímo obsahovaly metodická doporučení pro výklad určený různým ročníkům žáků základních škol.²²⁴

Podobný problém představovalo mechanické odříkávání průvodcovského textu, kterého se průvodci při výkladu dopouštěli. To mohlo být způsobeno memorováním textu z paměti. Pro mnoho sezónních průvodců bylo pravděpodobně jednodušší osvojovat si průvodcovský text jeho naučením slovo od slova. Dalším důvodem mohlo být přetížení průvodců, kvůli kterému jim nezbyvala síla na jiný než tento způsob výkladu. To ovšem rozhodně nepředstavovalo omluvu.

Stávalo se také, že návštěvníkům nebyl dán dostatek času a prostoru, aby si zámecké či hradní interiéry náležitě prohlédli. Mnohdy totiž vyslechli výklad a hned byli vyzváni o přesunutí do další místnosti, což rozhodně nebylo ideální a návštěvníci si nemohli

---

²²² BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 94.

²²³ *Ibidem*, s. 93.

²²⁴ Viz například ŠTĚPINOVÁ, Naděžda. *Státní hrad a zámek Český Šternberk: průvodcovský text*. [Praha]: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1982, s. 95-97.

prohlédnout to, kvůli čemu v první řadě na prohlídku přišli, totiž samotný objekt s jeho interiéry a sbírkami.²²⁵

4.3 Porovnání minulých a současných sylabů

Opět se nám nabízí otázka, zda a do jaké míry se změnila situace průvodcovských textů a výkladů oproti období normalizace. Je obecně známým faktem, že současné sylaby plně navazují na své předchůdce z 80. let a v mnoha případech si stále nesou jejich stopy. Nedávno proběhlá studie projektu Naki II²²⁶ nám umožňuje alespoň částečně současné sylaby s těmi normalizačními porovnat. V první řadě je třeba poznamenat, že současným sylabům na rozdíl od těch normalizačních, chyběla až do nedávna metodika věnující se specificky jejich tvorbě a obsahu. V metodice průvodcovské činnosti od Naděždy Kubů z roku 2014 se sice objevují nějaká doporučení, ale jsou jen povšechná a nejdou příliš do hloubky. Proto představuje rok 2022 velký předěl v přístupu k současným sylabům.²²⁷

Co se týče formální úpravy textu, většina současných sylabů se nadále drží schématu textů z 80. let, a jejich členění tudíž zůstává až na výjimky stejné. To znamená, že jsou stále nejčastěji dvoustupňové a tento způsob je obecně preferovaný. To však neznamená, že se jiná segmentace sylabů neobjevuje, některé texty bývají i třístupňové. Kromě toho jsou stále nejčastěji členěny podle jednotlivých místností na trase.²²⁸

Zajímavé je, že po vlně důsledného uvádění autorů a datování vzniku v období 80. let se průvodcovské texty opět uchýlily k anonymitě a neuvádění datumu vzniku. A to do té míry, že tyto informace obsahuje podle studie z roku 2022 jen 1/3 zkoumaných sylabů. V této záležitosti však můžeme očekávat změny, jelikož nová metodika uvádění obou informací prosazuje.²²⁹

---

²²⁵ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 94.

²²⁶ Mám na mysli studii *A vpravo vidíte intarzovanou komodu... Formální a obsahová analýza sylabů Národního památkového ústavu*, vzniknou v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II). Konkrétně o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

²²⁷ JAREŠ, Jakub a kol. *Postupme si dále! 1., Rozvíjíme tradici, aneb, Od výkladu k interpretaci: metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*. Praha: Národní památkový ústav, 2022, s. 4.

²²⁸ *Ibidem*, s. 5.

²²⁹ *Ibidem*, s. 4.

Co se týče obsahu průvodcovských textů i tady najdeme velkou podobnost s texty z 80. let. Podle výsledků studie současné průvodcovské texty stále trpí podobnými problémy, jako jejich předchůdci. Jedná se například o jejich přílišnou faktografičnost a z toho vyplývající roztržitost sdělení výkladů, která je v průvodcovských textech stále patrná. Kromě toho můžeme říci, že i přes prosazující se způsoby interpretace sklouzávají současné texty i nadále spíše k popisnosti.²³⁰

Jak sylaby z 80. let, tak ty současné se přitom snaží docílit stejného výsledku, a totiž vystihnouti jedinečnosti toho kterého objektu a jeho úspěšné předání návštěvníkovi. Může nám být útechou, že současným sylabům se toto snažení daří o poznání lépe.²³¹

Ráda bych ale poznamenala, že i když se průvodcovské texty svých slabých stránek zbavují jen pomalu a s obtížemi, z provedené studie je patrné, že tento proces probíhá, ba co víc, že se daří. Navíc je nyní podpořen vznikem nové metodiky, která tvoří jeden z výstupů projektu.²³² Není tedy pochyb, že jsme v současnosti svědky změny paradigmatu průvodcovských sylabů a výkladů.

---

²³⁰ JAREŠ, Jakub a kol. *Postupme si dále! 1., Rozvíjíme tradici, aneb, Od výkladu k interpretaci: metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*. Praha: Národní památkový ústav, 2022, s. 6-7.

²³¹ *Ibidem*, s. 7.

²³² Metodika *Postupme si dále! 1., Rozvíjíme tradici, aneb, Od výkladu k interpretaci: metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech* z roku 2022 vznikla jako jeden z výstupů projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

5 Interiérové instalace a expozice

Třetí neopominutelnou a neméně důležitou složkou hradozámeckých prezentací byly a jsou jejich interiérové instalace a expozice. Z interiérových instalací plně vycházely průvodcovské texty, a tudíž i průvodcovský výklad. Stejně jako ostatní části prohlídky byly i ony ovlivněny dobovou atmosférou a kulturně – politickými okolnostmi doby.

*„... marxistické hodnocení by měl návštěvník vždy dostat, a to jak ve formě tištěného průvodce, tak i ve výkladu a také v instalaci.”*²³³

Pojetí hradozámeckých interiérů bylo bráno velmi vážně. Zařízení objektů sloužilo jako doklad historického vývoje, škola vkusu a mělo potenciál na návštěvníka esteticky mocně zapůsobit. Zatímco výklad nemusel vždy plnit svou výchovnou roli zcela spolehlivě. Hrozilo jeho zkreslení nebo překroucení za strany průvodce. Expozice či instalace byla v tomto smyslu vnímána jako spolehlivější.²³⁴

Po druhé světové válce jsme byly svědky zprětrhání mnohdy staletého vývoje hradozámeckých interiérů, které byly do té doby určovány především měnicím se vkusem původních majitelů. Právě na jejich uvážení stálo, zda některé části objektů zůstaly nedotčené, ve stavu po předcích, nebo zda si je proměnili k obrazu svému. Zestátněním byl tento vývoj přerušena a interiéry objektů si prošly velkými úpravami, které výrazně změnilly jejich charakter.²³⁵

V souvislosti s tím je třeba připomenout si činnost Národních kulturních komisí, o kterých zde už byla řeč. Právě Národní kulturní komise totiž po válce dostaly za úkol kategorizaci a evidenci²³⁶ objektů a předmětů z památkových sbírek a předmětů každodenní potřeby z vybavení šlechtických domácností, čímž rozhodly o jejich dalším osudu. Při této příležitosti byl nejen vytipován první soubor hradozámeckých objektů I. kategorie, který měl

---

²³³ NOVOTNÝ, Vladimír. *Kulturní využití státních hradů a zámků*. In: *Umění*. 1960, 8(3), s. 281.

²³⁴ DOUBNEROVÁ, Jiřina. *Metodické pokyny pro krajské komise, pověřené zpracováním textů výkladů pro navštěvované památkové objekty*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1961, s. 6.

²³⁵ LUKÁŠOVÁ, Eva. *Interiéry hradů a zámků a jejich obraz v historických pramenech*. In: BOBEK, Karel a kol. *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011, s. 68.

²³⁶ Na základě této evidence vznikly tzv. černé knihy, které dodnes slouží jako pramen k dohledávání původu sbírkových předmětů.

být zpřístupněn veřejnosti, ale zároveň byl vytríděn i cenný mobiliář z objektů, které měly dostat nové využití.²³⁷

Vybavení a instalace na objektech zpřístupněných veřejnosti byly poté doplňovány z těchto mobiliářů a vyměňovány tak, aby podtrhly zamýšlený ráz instalace. Interiéry hradů a zámků byly aranžovány bez ohledu na svůj původ. „... je nutno uvolnit zásadu vázanosti materiálu na původní místo a tím také porušit zásadu uchování tzv. původních zařízení interiérů i uchování celků mobiliáře.“²³⁸ Takto vytvořené interiéry působily možná na první pohled výtvarně hodnotněji, ale předměty tím ztrácely svou vazbu k objektu i vypovídací hodnotu.²³⁹

V hradozámeckých interiérech byl uplatňován v té době princip jednoslohových celků, který spočíval ve snaze přizpůsobit vybavení a mobiliáře v interiéru slohu památky. Mobiliář i památka měly spolu tvořit jeden celek. V souboru zpřístupněných objektů měla být takto zastoupena všechna slohová období. K podpoření této tendence opět sloužil vhodný svozový mobiliář. Od tohoto pojetí bylo však postupně upouštěno a mimo to byl nadále ve většině případů preferován kmenový mobiliář.²⁴⁰

Obecně lze říci, že prohlídková trasa vedla nejčastěji reprezentačními prostory objektu. To bylo dáno hlavně tím, že do nich nebylo třeba tolik zasahovat.²⁴¹ Ostatní části pak sloužily k uskladnění nevyužitého mobiliáře nebo k úplně jiným účelům. Mimo jiné se v nich nacházely oddávací síně, knihovny nebo sloužily jiným organizacím, např. pionýrům.²⁴²

Stejně jako ostatní části prohlídky, bylo i provádění interiérových instalací upravováno metodickými materiály. Vše bylo předem pečlivě plánováno. Interiérová

---

²³⁷ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 383.

²³⁸ NOVOTNÝ, Vladimír. *Kulturní využití státních hradů a zámků*. In: *Umění*. 1960, 8(3), s. 281.

²³⁹ KUBŮ, Naděžda. *Typologie interiérové náplně na památkových objektech (památková instalace, muzejní a galerijní expozice)*. In: BOBEK, Karel a kol. *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011, s. 50.

²⁴⁰ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 15-16.

²⁴¹ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 315.

²⁴² Národní archiv. Zpráva z odborné inspekce na SZ Dačice z listopadu 1970. Fond SÚPPPOP.

instalace měla teoreticky stát na důkladném stavebně historickém průzkumu, studiu historických pramenů a dobových vyobrazení a dalších dokladů.²⁴³ V průběhu 70. let však Ministerstvo kultury ještě stále bránilo inventarizaci i plnému využití archivních pramenů, které se k interiéřům dochovaly.²⁴⁴ Mnohdy tak docházelo spíše k estetickému aranžování.²⁴⁵

Z toho všeho vyplývá, že vytváření interiéřových instalací není a ani nebylo jednoduchou záležitostí. Vyžadovalo si velkou erudovanost a cit. Celkovou organizaci měla během normalizace na starosti Krajská střediska památkové péče. Autory instalací byli velmi často kunsthistorici z řad památkářů, mezi nimi bych jmenovala například Oldřicha J. Blažíčka, Miloše Stehlíka, Jiřího Paukerta, Ivana Muchku nebo v tomto směru nechvalně proslulou Emu Charvátovou.²⁴⁶ V průběhu času se začaly objevovat i podniky specializující se na instalaci expozic, ale jejich práce byla ze strany památkových odborníků podrobována kritice.²⁴⁷

5.1 Přístupy k památkovým instalacím

V období normalizace se rozlišovalo hned pět přístupů k řešení památkových interiéřů. Byla jím interiéřová neboli památková prezentace, náznaková instalace, muzejní prezentace, galerijní prezentace a instalace smíšená obsahující různé přístupy kombinované dohromady.²⁴⁸

Vývoj přístupu k památkovým instalacím byl organický. Již velmi brzy se začalo prosazovat důsledné oddělení přístupů muzejní a památkové instalační praxe. Památkáři

---

²⁴³ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiéřů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 17.

²⁴⁴ MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 120.

²⁴⁵ MŽYKOVÁ, Marie. *K otázkám prezentace zámeckých sbírek*. In: *Bulletin Vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje Státního ústavu památkové péče*. Praha 1989, 6, s. 269.

²⁴⁶ Její zásahy do interiéřů hradů a zámků jsou z dnešního pohledu považovány za nepatřičné a destruktivní. Viz KŘÍŽOVÁ, Květa. *Historický interiér*. In: BOBEK, Karel a kol. *Metodika tvorby interiéřových instalací a reinstalací*. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011, s. 30-31.

²⁴⁷ Jednalo se například o Výstavnictví n.p. Praha. BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiéřů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 12-13.

²⁴⁸ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiéřů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 14-15.

svébytný přístup k památkovým instalacím vyžadovali už od konce 50. let.²⁴⁹ Je to přirozené, pro muzea je architektura budovy jen pozadím a objekt je, vzhledem k vystaveným exponátům, upozaděn a neutralizován. Památkové instalace jsou naproti tomu přímo vázané na celý objekt, který je sám považován za exponát *sui generis* a jsou tudíž jeho neoddelitelnou součástí. Mezi těmito pojetími existují samozřejmě i jiné rozdíly.²⁵⁰

V období normalizace už se oba přístupy důsledně oddělovaly. To však neznamená, že by muzejní expozice z památkových objektů zcela zmizely. Stále existovaly objekty, na kterých byly instalovány. K muzejním expozicím se uchýlovalo zvláště v případě, když se z nějakého závažného důvodu nemohla interiérová instalace obnovit. Ale objevovaly se bohužel i případy, kdy byla interiérová instalace zrušena a nahrazena muzejní expozicí. Kromě toho se instalovaly oddělené tematické a specializované muzejní expozice jen v části objektu.²⁵¹

V každém případě se však mělo u muzejních expozic teoreticky dbát na tematické propojení s objektem nebo jeho okolím, což se ne vždy dělo. Některé muzejní expozice měly nejen diskutabilní spojitost s objektem, ale byly i značně ovlivněné dobovou ideologií. Mluvím tu především o tzv. specializovaných historických expozicích. Na Jemništi se například nacházela expozice československo-sovětského přátelství, na Plasích zase expozice věnující se osvobození Sovětskou armádou.²⁵²

Prostory, kde byly instalovány tyto dosti politicky orientované expozice nebo tzv. památníky dělnického hnutí, jak se jim také říkalo, byly údajně na rozdíl od interiérových instalací i v chladnějších částech roku dostatečně vytápěny, což mělo návštěvníky donutit se v těchto místech zdržovat déle a více se věnovat prohlížení exponátů.²⁵³

---

²⁴⁹ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 383.

²⁵⁰ CHARVÁTOVÁ, Ema. *Instalace v historických objektech – Metodika instalační práce na státních hradech a zámcích*. In: *Zprávy památkové péče*. 1957, 17 (2), s. 60.

²⁵¹ Zámek Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou byl po požáru vzhledem ke svému slohu naplněn galerijní expozicí Barok v Čechách. Viz BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 20-21.

²⁵² MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 264.

²⁵³ MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 132.

I u nich se přitom objevovaly nešvary související s nepřiměřeností muzejních expozic v památkovém prostředí. Kromě toho představovala problém také jejich nejednotnost a lavírující kvalita provedení, která mohla souviset i s tím, že pro tuto problematiku neexistovaly žádné jednotné metodické materiály. Ve snaze nevyhovující stav expozic napravit byly v roce 1980 na Konopišti a v roce 1984 ve Zvíkovském Podhradí uspořádány porady odborných pracovníků. Těchto porad se účastnili jednak pracovníci památkové péče, jednak historici a kunsthistorici a také podniky, které se zabývaly jejich realizací.²⁵⁴

V jejich neprospěch mimo jiné mluvila i jejich krátká životnost, protože tyto expozice měly tendenci velmi rychle zastarávat a vyžadovaly tudíž pravidelné zásahy a úpravy. Nejdéle vydržely maximálně 10 let. Když vezmeme v potaz pracnost jejich tvorby a zároveň finanční náročnost jejich provedení, je jasné, že byly velmi neekonomické.²⁵⁵

Je třeba říci, že během normalizace byly interiérové instalace doplňovány o muzejní a galerijní expozice naprosto běžně, a to nejenom o expozice cizorodého tématu a původu. Muzejně mohly být vystaveny i sbírky původních majitelů, které tvořily přirozenou součást zámeckých sbírek. Na Opočně byly takto vystaveny etnografické sbírky ze zahraničních cest původních majitelů nebo jejich sbírka historických zbraní. Nesmíme také zapomínat, že muzejně byly řešeny úvodní historické expozice, o nich však bude řeč později.²⁵⁶

Bohužel ani praktická a výtvarná řešení muzejních expozic nerespektovala vždy prostředí historické památky, a tak někdy mohly působit nepatřičně. Exponáty byly umístěny po vzoru muzeí v nejrůznějších vitrínách a doplněny o popisky, takže byl v těchto místech průvodce potřeba jen částečně nebo vůbec.²⁵⁷

Dalším typem expozice mohla být expozice galerijní, která měla některé shodné prvky s muzejní, ale přesto v prostoru hradozámeckých interiérů nepůsobila, ze své podstaty,

---

²⁵⁴ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 43-44.

²⁵⁵ *Ibidem*, s. 49-50.

²⁵⁶ Národní filmový archiv. *Metody, technika a formy průvodcovské práce VII. část; Průvodce na objektu cestovního ruchu*. Film. Československo. Krátký film Praha, 1984.

²⁵⁷ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 16.

tak nepatříčně jako muzejní. Prvky galerijní expozice mohly být uplatněny společně s interiérovou instalací, například ve formě zámeckých obrazáren. U díla byly v tom případě uvedeny jen základní informace o díle a jeho autorovi a další informace podával průvodce.²⁵⁸

Interiérovou instalaci naproti tomu charakterizovalo přímé spojení vybavení s objektem. Instalace byla bezprostředně vázaná na architekturu prostoru a zdůrazňovala jeho původní funkci. Šlo především o to, aby vnitřní řešení interiéru vhodně podtrhlo jedinečnost objektu. Interiérová instalace byla a stále je upřednostňovanou formou řešení památkových interiéru.²⁵⁹

Dalším přístupem, který se uplatňoval, zvláště pokud nebyl k dispozici dostatek původního mobiliáře, byla tzv. náznaková instalace. Tento specifický přístup, který se na mnoha místech aplikuje i dnes, vznikl právě v období minulého režimu. Náznaková instalace byla vlastně poddruhem interiérové instalace. Měla být vytvořena tak, aby byla naznačena původní funkce prostoru s pomocí vhodného vybavení a mobiliáře, většinou svozového původu.²⁶⁰

Co se týče zpětné vazby, mezi návštěvníky byla před muzejními expozicemi daleko více upřednostňována forma interiérových instalací, která díky přirozeně se doplňujícím prvkům prostoru a vybavení, měla daleko větší sílu zapůsobit na jejich emocionální stránku. Pozitivně byly však kvitovány i náznakové instalace, které i přes nedochování původního mobiliáře mohly být vůči památkovým objektům řešeny citlivěji než muzejní expozice. Jako příklad vhodný k následování se v tomto případě uváděl nejčastěji Klášterec nad Ohří.²⁶¹

5.2 Normalizační tendence

V období normalizace probíhalo přepracovávání nejen průvodcovských textů, ale i na ně navázaných interiérových instalací, které byly z valné většiny považovány za

---

²⁵⁸ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*. Ústí nad Labem, 1983, s. 15.

²⁵⁹ Ibidem, s. 22.

²⁶⁰ KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 384.

²⁶¹ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 129-130.

nevyhovující. Zásahy se týkaly jejich upravení, vážnějšího přepracování nebo zcela nového vytvoření.²⁶² Tyto intervence a reinstalace byly přitom mnohdy velmi nákladné.²⁶³

V souvislosti s tím je nutné zmínit i jeden neblahý fenomén, ke kterému v té době docházelo, a to je vyřídování zámeckých a hradních mobiliářů. Správy objektů byly památkovými orgány tlačeny do vyřazování nehodnotných, nepotřebných a jinak znehodnocených mobiliárních kusů. To ovšem představovalo jen záminku pro zbavování se nevyhovujících mobiliárií.²⁶⁴ Z archivních pramenů jde vyčíst, že tento proces byl velmi rozsáhlý a důkladně kontrolovaný. Vyřazené předměty se poté odprodávaly nebo v trochu lepším případě byly předávány do sbírek jiných institucí, které o ně projevíly zájem.²⁶⁵

Z interiérů byly v jeho rámci odstraňovány celé části sbírek. Toto potkalo především rodové galerie původních majitelů. Přece jen neměly prohlídky hradů a zámků podporovat „kult feudálů”.²⁶⁶ Tyto obrazy byly nahrazovány „umělecky hodnotnějšími” kusy. Stejně tak z interiérů mizely i heraldické znaky a osobní předměty šlechticů, které se uzavíraly do depozitářů a mnohdy tam podléhaly zkáze.²⁶⁷

Kromě toho se na mnoha místech uzavřely nebo alespoň upravily kaple „V kapli sv. Šebestiána provedlo středisko menší retuše – výměna obrazů.”²⁶⁸ Nebo, pokud to situace dovolovala, byly přímo vyškrtuty z prohlídkového okruhu. Zároveň byla snaha nepoužívat adjektivum svatý, proto se například sbírka sv. Jiří na Konopišti přejmenovala na sbírku

---

²⁶² BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Státní hrady a zámky a prezentace jejich vnitřků*. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně: památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, 1989, s. 209.

²⁶³ Jmenujme v této souvislosti například ohromnou a nákladnou reinstalaci ve Vranově nad Dyjí. Viz MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 133.

²⁶⁴ KRÍŽOVÁ, Květa. *Ohlédnutí za činností oddělení hradů a zámků NPÚ*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 392 a také INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 307.

²⁶⁵ Národní archiv. Český Šternberk – SZ – odprodej vyřazeného mobiliáře. Fond SÚPPOP.

²⁶⁶ Tato tendence paradoxně pomohla po vleklých potížích Kunhutě Sternbergové získat část rodových obrazů předků zpět do svých rukou. Viz Národní archiv. Český Šternberk – Žádost K. Šternbergové o převzetí 70ti ks nehodnotných obrazů Šternberského rodokmenu. Fond SÚPPOP.

²⁶⁷ MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 120.

²⁶⁸ Národní archiv. Český Šternberk – zpráva o inspekční cestě. Fond SÚPPOP.

Rytíř a drak. To souviselo s ateistickým naladěním komunistické ideologie, která se snažila na široké vrstvy obyvatelstva působit svou ateistickou výchovou.²⁶⁹

Pokud jde o časové zařazení vybavení interiérových instalací, nejdále se rekonstrukce interiérů dostávaly maximálně do období první třetiny 19. století. Zbytek byl zavrhnut, s poukázáním na údajný úpadek a nevalný vkus feudální vrstvy, a přesunut do depozitářů.²⁷⁰ To se týkalo i v romantismu se prosazujícího stylu, v jehož rámci se do interiérů umisťovaly parozí a další lovecké trofeje. V 60. a 70. letech byly tyto prvky cíleně odstraňovány. Záměrně byly ponechány například na Konopišti, ale to jen kvůli tomu, aby sloužily jako ukázka fanatismu původního majitele.²⁷¹

Podobných zásahů se však dočkaly i obrazové a grafikové sbírky, které přitom v relativní celistvosti přežily až do normalizace. V mnou sledovaném období byly přezkoumávány, důvodem měla být „*umělecká nesourodost*“. V nové instalaci byly následně vyzdvihovány cennější z nich a vyřazovány kusy, které byly považovány za nehodnotný nános 19. století a pozdějších let.²⁷²

Kromě toho od 70. let probíhala na zpřístupněných objektech tzv. základní evidence mobiliárních fondů. Tato evidence byla velmi zdlouhavá a komplikovaná a měla být dokončena v roce 1990. Její realizace ovšem znamenala ještě větší ztrátu vazby svozového mobiliáře s objektem jeho původu, protože předměty byly při té příležitosti opatřovány novými čísly.²⁷³

---

²⁶⁹ KŘÍŽOVÁ, Květa. *Ohlédnutí za činností oddělení hradů a zámků NPÚ*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 392-393 a také INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 307.

²⁷⁰ MŽYKOVÁ, Marie. *K otázkám prezentace zámeckých sbírek*. In: *Bulletin Vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje Státního ústavu památkové péče*. Praha 1989, 6, s. 268. A také MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 133.

²⁷¹ MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 139-140.

²⁷² *Ibidem*, s. 142-142.

²⁷³ MŽYKOVÁ, Marie. *K otázkám prezentace zámeckých sbírek*. In: *Bulletin Vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje Státního ústavu památkové péče*. Praha 1989, 6, s. 270.

5.2.1 Úvodní historická expozice

Specifikem prezentace památek v období minulého režimu byly tzv. úvodní historické expozice, které byly budovány na některých objektech a většinou zastávaly funkci úvodu prohlídky. Přestože vznikaly už od 50. let, jejich hlavní epocha leží v normalizačních letech. Velký důraz na ně byl kladen zvláště po vydání usnesení vlády č. 25/1973²⁷⁴ a č. 270/1974²⁷⁵. Na ně navázal Generální program prezentace zpřístupněných památkových objektů, který jejich budování zařadil mezi hlavní úkoly tehdejší památkové péče.²⁷⁶ Jen v letech 1970–1978 bylo vybudováno na 30 nových expozic. V období normalizace tvořily přirozenou součást prohlídky.²⁷⁷

Jejich účel byl hlavně didaktický. Když se na doporučený obsah úvodních expozic podíváme podrobněji, dojde nám, že přesně kopírují požadavky, které se v té době objevovaly i vůči průvodcovským textům a výkladům. Expozice měly mimo jiné postihnout vznik objektu, jeho architektonický vývoj a hospodářské i sociální poměry širšího okolí. Zvláštní zřetel se měl brát na osudy dělnického hnutí, životní úroveň poddaných nebo kritické vyhodnocení počínání dřívějšího majitele. Můžeme tedy říct, že toto jsou hlavní poznatky, které si návštěvníci měli z prohlídky objektu odnést. Samozřejmě se to vše mělo přizpůsobit jedinečným podmínkám toho, kterého objektu.²⁷⁸

Svou koncepcí mohly být úvodní expozice buď chronologické a v tom případě se věnovaly vývoji konkrétního objektu v průběhu historie od jeho počátků do současnosti, nebo problémové. Problémová expozice se zaměřovala na jeden určitý segment ve vývoji objektu či na specifickou událost nebo spojení s nějakou významnou osobností.²⁷⁹

---

²⁷⁴ Usnesení vlády č. 25/1973 ze dne 31. ledna 1973 ke koncepci dalšího rozvoje státní památkové péče v České socialistické republice a k zásadám kategorizace kulturních památek.

²⁷⁵ Usnesení vlády č. 270/1974 ze dne 13. listopadu 1974 o prověrce správy, ochrany a výchovného využívání kulturních památek v ČSR.

²⁷⁶ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 42.

²⁷⁷ MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 257.

²⁷⁸ *Ibidem*, s. 258.

²⁷⁹ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 44.

Úvodní historické expozice byly, alespoň v době normalizace, velmi prodchnuty dobovou ideologií. Byly například zaměřeny silně protifeudálně. Na Konopišti byla v roce 1972 vybudována expozice věnující se „...*politice Habsburků v období přípravy a průběhu první světové války s přihlédnutím k negativní úloze následníka trůnu Ferdinanda d'Este, posledního majitele zámku...*”²⁸⁰ Nutno ovšem říci, že hodně ideologicky zatížené úvodní expozice nebyly návštěvníky přijímány příliš příznivě.²⁸¹

Z pramenů nicméně vyplývá, že v jejich pojetí, ať vzhledovém nebo obsahovém, panovala velká nejednotnost. V první řadě se velmi lišila jejich velikost. Ta byla dána hlavně prostorovými podmínkami na konkrétním objektu. Zatímco někde byla k dispozici jen jedna jediná místnost, někde naplnila dokonce místností pět.²⁸² V ideálním případě se měly nacházet na začátku prohlídky, protože měly návštěvníky seznámit se základním penzem informací a zároveň ho naladit na následující prohlídku. Ale například na Hluboké byla expozice umístěna na jejím konci.²⁸³

V některých případech byly také umístěny mimo rámeček průvodcovské trasy, což umožňovalo jejich individuální shlédnutí bez asistence průvodce třeba v době čekání na prohlídku. Pokud ovšem nebyly umístěny přímo v prostoru čekání, zůstávaly ze strany návštěvníků většinou bez většího povšimnutí.²⁸⁴

Jak už tady zaznělo, mívaly formu muzejní expozice, a tudíž se v nich uplatňovaly různé exponáty, modely, fotografie, mapy apod. Předměty byly umístěné ve vitrínách na stěnách nebo v prostoru a speciálně nasvětlené a doplněné o popisky. Vůči jejich řešení se objevovaly výhrady v podobě kritiky volených materiálů a výtvarného pojetí, které v

---

²⁸⁰ MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 260.

²⁸¹ KUBŮ, Naděžda. *Typologie interiérové náplně na památkových objektech (památková instalace, muzejní a galerijní expozice)*. In: BOBEK, Karel a kol. *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011, s. 49.

²⁸² V Benešově nad Ploučnicí pouze jedna, v Litomyšli pět.

²⁸³ MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 265.

²⁸⁴ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 46.

prostředí hradozámeckých objektů působily cize a nerespektovaly jej.²⁸⁵ „*Exposice je pojata v moderním duchu s použitím nejmodernějších výstavních materiálů (sklo, kov a pod.) a podle našeho názoru je historické prostředí místy potlačeno náročností instalace.*”²⁸⁶ Způsob provedení se ovšem opět velmi lišil objekt od objektu.

Ze všech částí prohlídky objektu se podle všeho právě v rámci úvodních historických expozic nejvíce uplatňovaly nejrůznější alternativní prvky výkladu. Kromě tradičního výkladu průvodcem se tedy návštěvníci mohli setkat s magnetofonovými nahrávkami výkladu nebo hudby (dnešními slovy audioguide) nebo s krátkými filmy a okomentovanými sériemi fotografií, i když tyto prvky měly někdy tendenci působit samoučelně.²⁸⁷

Mezi nejslabší části úvodních historických expozic patřily kromě neadekvátního architektonického řešení také dlouhé texty doplňující vystavené exponáty, které většina návštěvníků prolétávala jen zběžně. Dělo se tak hned z několika důvodů, jedním z nich byl právě jejich rozsah a obsahová nezáživnost. Kromě toho se na tom však podepisoval i nedostatek času při prohlídce a jejich časté celkové špatné nasvětlení, kvůli kterému byly špatně čitelné. Dále se jako výtky objevovala nepřehlednost expozice a její nesrozumitelnost.²⁸⁸

Oproti specializovaným historickým expozicím byly vstupní historické expozice vnímány ze strany návštěvníků o něco lépe. To bylo způsobeno především tím, že u vstupních expozic se daleko lépe dala obhájit jejich instalace na objektu, jelikož byly přímo navázány na jeho historii. Naproti tomu témata specializovaných historických expozic byla daleko více cizorodá bez větší spojitosti s objektem.²⁸⁹

---

²⁸⁵ MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 268.

²⁸⁶ Národní archiv. Český Šternberk – vernisáž - hist. expozice. Fond SÚPPOP.

²⁸⁷ BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 92.

²⁸⁸ KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 140-141.

²⁸⁹ *Ibidem*, s. 167.

5.3 Zabezpečení mobiliárních fondů

Ráda bych se tu v krátkosti dotkla i zabezpečení mobiliárních fondů. Pro provoz objektu existovala celá řada bezpečnostních opatření, která měla chránit samotný objekt i mobiliární fondy v něm uložené. Kromě jiného představovali v jistém smyslu nebezpečí i samotní návštěvníci. Jejich pohyb byl jasně vymezen a omezen šňůrami ohraničujícími trasu prohlídky a zabraňujícími se k vystaveným předmětům příliš přiblížit. Navíc měli návštěvníci být během prohlídky neustále v doprovodu průvodce. Za bezpečnost sbírkových předmětů i návštěvníků totiž odpovídal v první řadě on. Průvodce dohlížel na hladký průběh prohlídky a zároveň neustále monitoroval návštěvníky, prostor a vystavené předměty (více o tom viz podkapitola Mimořádné situace).²⁹⁰

Jak už bylo v této práci také řečeno, i samotný způsob instalace byl uzpůsoben tak, že mohl svým způsobem pomoci v ochraně proti krádežím. Instalace byly totiž zpravidla rozmístřovány symetricky, takže v případě, že něco zmizelo, bylo to pro průvodce a další zaměstnance patrné už na první pohled.²⁹¹ Instalovaná část objektu měla být kromě toho neustále uzamčena. Některé objekty měly dokonce nočního hlídače nebo alespoň psa, který mohl být v případě pokusu o loupež užitečný. Mimo to se do oken v přízemí instalovaly mříže a z archivních pramenů vyplývá, že byly uzavírány specializované dohody s VB.²⁹²

Mělo být hleděno i na zajištění odpovídajících podmínek teploty a vlhkosti v místnostech na trase i v depozitářích, aby nedocházelo ke zbytečnému znehodnocování sbírek. Místnosti bylo třeba pravidelně větrat, vybavení oprašovat a mobiliář měl být chráněn před přímým slunečním svitem.²⁹³ Pochopitelně existovala i bezpečnostní opatření před živelnými pohromami. I přes tato opatření se hradům, zámkům a dalším památkám požáry a další ničivé živly bohužel nevyhýbaly.²⁹⁴

---

²⁹⁰ JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994, s. 19.

²⁹¹ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

²⁹² Národní archiv. Zpráva z odborné inspekce na SZ Dačice z listopadu 1970. Fond SÚPPPOP.

²⁹³ Viz *Péče o památkové interiéry a jednotlivé druhy památkového mobiliáře, Příručka pro správce státních hradů a zámků*. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody Praha, Praha 1963.

²⁹⁴ Jmenovala bych například ničivý požár v Benešově nad Ploučnicí v roce 1969. KŘÍŽOVÁ, Květa. *Ohlédnutí za činností oddělení hradů a zámků NPÚ*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 293.

Kromě toho samozřejmě měla být zabezpečena řádná konzervace mobiliáře a jeho případná restaurace, pokud bylo třeba. Na rozdíl od instalací prováděných těsně po válce, vyžadovaly instalace v období normalizace v tomto směru větší investice.²⁹⁵

---

²⁹⁵ BLAŽÍČEK, Oldřich Jakub. *Státní hrady a zámky a prezentace jejich vnitřků*. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně: památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, 1989, s. 215.

6 Veřejnost a návštěvníci památek

Jestliže jsem se doposud věnovala dobovým instalacím, sylabům a průvodcům, nemohu, než se nyní podrobněji podívat i na další prvek, bez kterého by prohlídka památkového objektu nebyla zcela kompletní, a to jsou návštěvníci. Jak se na kvalitu prohlídek dívali oni? Přetrvávala spíše spokojenost nebo měli nějaké výhrady? A jak pohlížela veřejnost na památky a památkovou péči?

Jako zdroj mi posloužil průzkum veřejného mínění uskutečněný v roce 1973 nazvaný *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči*, který si kladl za cíl zjistit přetrvávající postoje veřejnosti vůči kulturním památkám a jejich kořeny. Samotná realizace tohoto sociologického průzkumu, ze kterého primárně čerpám, nám o dobovém přístupu k památkám hodně napovídá. Pomocí tohoto průzkumu chtěly orgány památkové péče zjistit přetrvávající názory, vztah a zájem veřejnosti o památky, aby mohli poté účinněji působit na veřejné mínění.

Převážná většina obyvatel Československa vyjadřovala už na počátku 70. let kladný vztah ke kulturním památkám a byla pro jejich zachování.²⁹⁶ Zájem veřejnosti o památky a její znepokojení ohledně špatného technického stavu památek nám dokládá mimo jiné zpětná vazba jejich návštěvníků. Po dlouhém období bez výraznějších investic v tomto směru byly některé památky doslova v tristním stavu a tento fakt patřil ze strany veřejnosti tradičně k nejčastěji kritizovaným, co se týče nakládání s památkami. Na druhou stranu byly velmi pozitivně vnímány opravy památek a nejrůznější restaurátorské akce, které byly následně využívány jako propagační akce socialistické památkové péče.²⁹⁷

Jako hlavní faktor kladného vztahu k památkám se ukázalo vzdělání. Čím vyšší vzdělání, tím větší byla pravděpodobnost kladného vztahu k památkám. Nejhlostejněji se tedy k památkám stavěli ti, kteří měli dokončené jen základní vzdělání.²⁹⁸ Podobně klíčové se ukázalo i působení rodinného prostředí, ve kterém člověk vyrůstá a které ho

---

²⁹⁶KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 28.

²⁹⁷KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988, s. 129.

²⁹⁸KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 30-31.

nezaměnitelným způsobem formuje. Pokud měli rodiče kladný vztah k památkám, mnohem častěji ho převzali i jejich potomci.²⁹⁹ Jako nejúčinnější se tedy režimu jevílo zaměřit se na kultivaci vztahu ke kulturním památkám dětí od nejtútlejšího věku.³⁰⁰

Navštívování památek patřilo, po celé mnou sledované období, k oblíbeným formám trávení volného času. Podle průzkumů navštívovaly památky až 2/3 občanů.³⁰¹ Největší návštěvnosti se samozřejmě těšily hrady a zámky a nejčastěji lidé navštívili 1–2 objekty za rok. Za zmínku ale stojí, že celkem často to bylo i 3–5 objektů.³⁰² V porovnání s dneškem je výsledek srovnatelný. Z průzkumů vyplývá, že aktivní zájemci o kulturní památky jsou schopni navštívít více než 3 objekty za rok.³⁰³

Je zajímavé, že lidé také projevovali lítost, že se k návštěvě památek nedostávají častěji.³⁰⁴ Mezi důvody, které lidem bránily častější návštěvě památek, byl jmenován na prvním místě nedostatek příležitostí, na druhém pracovní vytížení a na dalších figurovaly také zdravotní problémy nebo starost s péčí o dítě.³⁰⁵

První zkušenost s návštěvou památky, potažmo s komentovanou prohlídkou, získávali lidé nejčastěji v rámci školních exkurzí.³⁰⁶ Obecně se dá říci, že z celkového počtu návštěvníků památek bylo cca 35% dětí a mládeže.³⁰⁷ Dospělí návštěvníci zase rádi pro svou návštěvu využívali hromadné organizované zájezdy³⁰⁸, které často obnášely návštěvu více objektů za jediný den. Nabízí se ovšem otázka, co si z tohoto uspěchaného a jistě poněkud

---

²⁹⁹KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 104.

³⁰⁰Ibidem, s. 47.

³⁰¹Ibidem, s. 101.

³⁰²Ibidem, s. 64–65.

³⁰³SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 41.

³⁰⁴KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 65–66.

³⁰⁵Je však třeba brát v úvahu zkrslení způsobené tím, že si lidé ať už vědomě nebo nevědomě, jednoduše hledali nějakou pádnou výmluvu. Viz Ibidem, s. 67.

³⁰⁶Ibidem, s. 79.

³⁰⁷NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v CSR*, 1982, s. 1

³⁰⁸Návštěvu památky se zájezdem volili nejčastěji lidé z menších obcí. Viz KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 68.

povrchního způsobu návštěvy odnášeli.³⁰⁹ Nejpreferovanější forma návštěvy byla v doprovodu rodiny.³¹⁰ Návštěvu památek v tomto směru usnadňovalo rozšíření vlastnictví osobních aut.³¹¹

Na tomto místě je vhodné říci, že podle výsledků vyplývajících z návštěvnického výzkumu NAKI II³¹² se trend forem návštěvy příliš nezměnil. Nejvíce návštěvníků stále přichází na památky s rodinou nebo v doprovodu přátel. Způsob návštěvy pomocí organizovaných zájezdů se také nadále objevuje na předních místech.³¹³

A co vlastně návštěvníky motivovalo k návštěvě kulturních památek? Přestože u každé konkrétní památky se mohou důvody lišit, některé zůstávají společné. Nejčastější motivací byl „zájem o historii“, hned v závěsu byl jmenován „zájem o vlastní poučení“, na třetím pak „zájem o uměleckou hodnotu“.³¹⁴ Při výběru konkrétní památky hrála roli především „historická hodnota“, dále pak také „vzhledová přitažlivost objektu“ a spousta lidí v tomto směru přiznala i vliv programu zájezdu. Dalším důležitým faktorem byla pro návštěvníky „vzdálenost od místa bydliště“ a naprosto přirozeně také „možnost dopravy“. Velkou váhu při rozhodování mělo i doporučení přátel, kterého si lidé cenili o poznání výše než pouhých informací v médiích.³¹⁵

V porovnání s dneškem nenacházíme velké rozdíly. Co se týče motivací současných návštěvníků k návštěvě památky, i u nich se objevuje touha se na prohlídce něco dozvědět, nějak se dále vzdělat. Ta převládá hlavně u starší generace. Další pohnutkou k návštěvě

---

³⁰⁹ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 76.

³¹⁰ *Ibidem*, s. 68-69.

³¹¹ HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 14.

³¹² Mám na mysli výsledky návštěvnického sociologického výzkumu, provedeného v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

³¹³ SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 41.

³¹⁴ Ke shodným závěrům došel i doc. Koudelka ve svém nedlouho předtím provedeném výzkumu zabývajícím se problémy návštěvnosti památkových objektů v Severočeském kraji. (*Problémy návštěvnosti památkových objektů v Severočeském kraji: závěrečná zpráva ze sondáže*. Hradec Králové Ústí nad Labem: ISA Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1970.)

³¹⁵ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 72-73.

památky je touha odpočinout si a zrelaxovat se. Existuje však i skupina návštěvníků, kteří na památku zavítají ne zcela z vlastní iniciativy, ale jen jako doprovod přátel či rodiny.³¹⁶

Ani způsoby výběru konkrétní památky se zásadně nezměnily, stále rozhoduje hlavně význam památky či její lákavý exteriér nebo interiér. Zajímavé je i zjištění, že při rozhodování má nadále velký význam doporučení známých a přátel. Jak se však ukazuje, nezanedbatelný vliv má v dnešní době i nabídka doprovodných služeb na objektu - např. různé kavárny a restaurace nacházející se přímo v jeho prostorách nebo nejbližším okolí. Mnohdy zase rozhoduje i prostá blízkost dalšího objektu, umožňující návštěvníkům podívat se na oba v rámci jednoho výletu.³¹⁷

6.1 Zkušenosti z prohlídek

V úvodu je třeba říci, že návštěvníky nelze (a nikdy nešlo brát) jako homogenní skupinu. Každý účastník prohlídky přišel na památku s odlišnou motivací a měl své jedinečné zájmy a znalosti, které byly dány jeho životní zkušeností. Rozdíl samozřejmě mohl být ve schopnosti soustředění či vstřebávání informací, ať už vlivem věku, zdravotního stavu nebo jiných příčin. Z toho vychází, že nelze předpokládat, že na všechny účastníky prohlídky měl průvodcovský výklad stejný účinek, a to i když se všichni účastnili jedné prohlídky v jednom a tom samém čase, se stejným průvodcem.³¹⁸ Každý si z prohlídky odnášel svůj osobitý zážitek.

Většina lidí se o kvalitě komentovaných prohlídek vyjadřovala kladně. Nezanedbatelná část ovšem přiznala, že jejich spokojenost lavíruje případ od případu. Pokud měli návštěvníci na vybranou, vítězila forma prohlídky s průvodcem nad tištěným materiálem, a to v poměru dvě ku jedné. Zajímavé je zjištění, že s úrovní průvodcování bývali obecně více spokojeni návštěvníci, kteří na památkový objekt zavítali se zájezdem než ti, kteří tam zavítali sami s rodinou.³¹⁹

---

³¹⁶ SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav, 2021, 81(1), s. 43.

³¹⁷ *Ibidem*, s. 43.

³¹⁸ BENEŠ, Josef. *Príspevek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 93.

³¹⁹ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 74-75.

Poměrně vysoké procento návštěvníků tedy bylo s prohlídkou s živým průvodcem spokojeno. Ostatně jak ukázaly nejnovější výsledky projektu *NAKI II*³²⁰, komentované prohlídky se u nás i nadále těší velké oblibě a vlastně se stále jedná o nejpreferovanější a zároveň nejčastěji nabízený typ prohlídky.³²¹

Největší zájem o volné prohlídky s magnetofonem³²² nebo tištěnými materiály převládal u lidí s vysokoškolským vzděláním.³²³ Tento trend se potvrdil i v současnosti v rámci studie *NAKI II*.³²⁴ Většina respondentů výzkumu v roce 1973 pak navrhovala oba způsoby prohlídky spojit a nabídnout tak návštěvníkům možnost vybrat si, co jim zrovna aktuálně bude vyhovovat.³²⁵ To je dost progresivní přístup, který je aktuálním řešením situace i na současných památkách.³²⁶

„Způsob provádění po památkách je méně dobrý – je většinou chvatný, uspěchaný, průvodci přeřikávají naučený text bez osobního přístupu. Mělo by se provádět v menších skupinách a pomaleji. Průvodce by měl znát víc než jen naučený text a dokázat odpovědět na dotazy návštěvníků, kteří by měli mít více času na podrobnější prohlídku,“ odpověděla mladá rehabilitační sestra na otázku týkající se její spokojenosti s kvalitou průvodcovských služeb.³²⁷

---

³²⁰ Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II), konkrétně se jednalo o výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*.

³²¹ SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 44.

³²² Dnes bychom tento typ prohlídky nazvaly prohlídkou s audioguide či audioprůvodcem.

³²³ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 75.

³²⁴ SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 45.

³²⁵ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 75.

³²⁶ Poměrně nově je například tato možnost zavedena v Sázavském klášteře, viz Interaktivní videoaudio prohlídka s mobilním telefonem – klášter Sázava v proměnách času. Národní památkový ústav [online]. Praha: Národní památkový ústav. Dostupné z: <https://klaster-sazava.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy> [cit. 2024-03-18]

³²⁷ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 74 a také SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 46.

Toto prohlášení nám krásně ilustruje, jaké stížnosti se ohledně průvodcovské praxe objevovaly nejčastěji. Na prvních místech figurovala nedostatečná informovanost průvodce a jeho slabý výklad, který sestával jen z mechanického přeríkávání naučeného průvodcovského textu bez života.³²⁸ Dále návštěvníkům vadila častá zpoždění prohlídek, která však bývala způsobená nejen správou konkrétního objektu, ale i účastníky hromadných zájezdů, kteří nedodržovali domluvený čas prohlídky.³²⁹ Velmi často byla vyjadřovaná stížnost na uspěchanost. Ta byla způsobena především tím, že celá řada památek byla během hlavní sezóny návštěvnickým provozem doslova přetížená.³³⁰ Kromě toho se objevovala i výtka ohledně příliš početných skupin na jednu prohlídku.³³¹

Také stížnosti současných návštěvníků se od těch minulých moc neliší. Návštěvníci nadále negativně hodnotí monotónnost projevu průvodce a přílišnou uspěchanost prohlídek. Kromě toho se objevuje kritika zhutněných, příliš faktografických průvodcovských textů. Můžeme tedy konstatovat, že některé neduhy památkových prohlídek převládají i do dnešních dní.³³²

---

³²⁸KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 74.

³²⁹Národní archiv, SH Pernštejn – stížnost na průvodcovskou službu z roku 1988. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

³³⁰Pro představu zámek Hluboká, který patří tradičně k nejnavštěvovanějším objektům u nás, posílal v hlavní sezóně skupiny na trasu v pětiminutových intervalech a jeho maximální denní návštěvnost se blížila 6 000 návštěvníků denně. Viz Národní archiv, SZ Hluboká – odpověď na stížnost M. Plívové na rozsah přístupných prostor na SZ Hluboká nad Vltavou z roku 1984. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

³³¹KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 74.

³³²SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče*. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 46.

7 Památky a média

Komunistický režim si velmi brzy začal uvědomovat sílu, jakou má televize, rozhlas a jim podobná masová média při ovlivňování lidí, a začal toho také velmi účinně využívat.³³³ Příkladem mohou být, ve své době (a vlastně i dnes), velmi oblíbené seriály Jaroslava Dietla, které mimo jiné popularizovaly ne vždy zcela společensky přijímané jednání vlády. Jeho seriál *Nejmladší z rodu Hamrů* propagoval kolektivizaci zemědělství³³⁴. *Muž na radnici* zase asanaci staré městské zástavby a výstavbu paneláků³³⁵.

Není tedy od věci zabývat se tím, jak byly skrze dobové filmy a seriály prezentovány prohlídky na památkových objektech v oficiálním mediálním prostoru. Koneckonců se setkáváme s názorem, že médium filmu „definovalo 20. století“.³³⁶ Kromě toho se tento obraz památkových prohlídek, který lidé pravidelně vídali na obrazovkách svých televizorů, mohl podílet na očekávání, která následně měli od vlastní návštěvy komentované prohlídky na památkách.

Filmů a seriálů, které se nějakým způsobem zabývaly zobrazením návštěvnického provozu, je v našem prostředí velké množství, i když se většinou nejedná o hlavní téma celého snímku.³³⁷ Tomuto tématu se velmi obsírně a zdařile věnoval Petr Hudec ve svém příspěvku *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*, který mi posloužil jako zdroj i inspirace pro mé vlastní zhlédnutí několika z nich.

Jen v období, kterému se ve své práci věnuji já, tedy v 70. a 80. letech 20. stol., vzniklo minimálně 14 filmů, které nějakým způsobem zobrazovaly průvodcovskou praxi.³³⁸

---

³³³ BREN, Paulina; ŠUSTROVÁ, Petruška. *Zelinář a jeho televize: kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha: Academia, 2013, s. 65.

³³⁴ Ibidem, s. 255.

³³⁵ Ibidem, s. 266.

³³⁶ MONACO, James; LINDROTH, David; LIŠKA, Tomáš a VALENTA, Jan. *Jak číst film: svět filmů, médií a multimédií*. Praha: Albatros, 2004, str. 7. cit. In: HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 10.

³³⁷ HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 11.

³³⁸ Ibidem, s. 11.

Na tak krátký časový úsek je to docela vysoké číslo a mimo jiné nám dokládá, že se muselo jednat o oblíbenou kratochvíli obyvatel tehdejšího Československa.

V naprosté většině případů se u těchto snímků jedná o žánr komedie, který je obecně divácky velmi oblíbený a svým charakterem pomáhá překlenout propast mezi zvyšujícím se zájmem o památky a jejich rigidní komunistickou prezentací. V 80. letech lze sledovat asi největší nárůst filmů s tematikou hradozámeckých prohlídek. Zároveň se v tomto období ustaluje tradiční představa komentované prohlídky s průvodcem, kterou velká část návštěvníků stále vyžaduje v téměř nezměněné podobě.³³⁹

V těchto snímcích se setkáváme s ilustrativním zobrazením fenoménu, ke kterým na tehdejších památkách skutečně docházelo. Ve filmu *Kopretiny pro zámeckou paní* (1981) je to zaučování sezónního průvodce, kterým není nikdo jiný než vysokoškolský student historie z Prahy. Kastelán se snaží na nováčka apelovat: „Až budeš provázet sám studente, musíš se chovat slušně a důstojně.“³⁴⁰ Průvodcovská služba byla skutečně i v té době oblíbenou a vyhledávanou formou letní brigády především pro zájemce o historii.³⁴¹

V dětském filmu *Nebojte se na Česnečce* (1980) se zase mimo jiné setkáváme se zobrazením zapojení žáků základní školy jako dobrovolníků na hradě.³⁴² Za socialismu se dobrovolnictví (nejen) mládeže a dětí na památkách hodně rozšířilo, a to zvláště formou brigád.³⁴³ Za všechny organizace, které se dobrovolnictví věnovaly, bych jmenovala hnutí *Brontosaurus*, které vzniklo v 70. letech pod hlavičkou *Socialistického svazu mládeže*.³⁴⁴

V souvislosti s tvorbou pro děti musím ještě zmínit velmi populární Večerníček *O zvířátkách pana Krbce* (1977)³⁴⁵, který vznikl právě v období normalizace a ve kterém se

---

³³⁹ HUDEC, Petr. *Obráz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 14-15.

³⁴⁰ Ibidem s. 16. a také PINKAVA, Josef. *Kopretiny pro zámeckou paní*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1981.

³⁴¹ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

³⁴² HUDEC, Petr. *Obráz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 14.

³⁴³ DRYÁKOVÁ, Kateřina a KASSL, Nikola a HUDEC, Petr. *Postupme si dále! 3., Budoucnost minulosti. Metodika participativní péče o kulturní dědictví na dobrovolnické bázi*. Praha: Národní památkový ústav, 2022, s. 25.

³⁴⁴ Ibidem, s. 26.

³⁴⁵ Na stránkách Československé filmové databáze má večerníček neuvěřitelných 83 %, což je opravdu nadprůměrné hodnocení.

setkáváme s novopečeným kastelánem panem Krbcem, potýkajícím se s radostmi i strastmi profese kastelána a provozu hradu. Primární cílovou skupinou byly sice děti, ale je patrné, že se počítalo i s dospělými diváky. Z ohlasů, které Večerníček dodnes sklízí, je vidět, jak velký dosah měl a stále má.³⁴⁶

Prohlídka zámku se stala kulisou i pro jeden z dílů v dnešní době již legendárního seriálu *Třicet případů majora Zemana*. Konkrétně se jedná o díl *Dáma s erbem* (1976), který je zasazen do roku 1959 a v němž se setkáváme s dalším fenoménem socialismu – podnikovým zájezdem.³⁴⁷ Celkové vyznění tohoto dílu dává také jasně najevo, jak tehdy bylo na památky nahlíženo. Zatímco hrady a zámky byly ceněny jako památky hodné obdivu a zachování, které rozhodně stojí za návštěvu, jejich původní majitelé byli dehonestováni a mnohdy nuceni žít v exilu.³⁴⁸

7.1 Filmy a seriály jako propagace památek

Když vezmeme v potaz kulturní politiku tehdejšího státu, která se všemožnými prostředky snažila zvýšit mezi veřejností zájem o památky, můžeme nárůst snímků s touto tematikou v období normalizace vidět i jako velmi účinný a cílený způsob propagace památek.

To nabízí i trochu jiný pohled na výše zmíněné fenomény zachycené filmovou tvorbou. Film *Nebojte na Česnečce* nejen zobrazoval, ale i propagoval dobrovolnictví na památkách už od útlého věku. Odhlédneme-li od zločinné zápletky, *Dáma s erbem* mohla v jistém smyslu představovat propagaci podnikových zájezdů jako teambuildingové aktivity utužující vztahy na pracovišti. A *Kopretiny pro zámeckou paní* zase lákaly na letní brigádu formou provázení v atraktivním historickém prostředí.

Kromě toho filmy usilovaly o prosté povzbuzení k návštěvě hradů a zámků a ukázání takové návštěvy jako zábavného a zároveň užitečného způsobu trávení volného času. To se dělo například skrz ukázkou atraktivních interiérů a exteriérů objektů, v nichž se snímky

---

³⁴⁶ O zvířátkách pana Krbce. Československá filmová databáze [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/180947-o-zviratkach-pana-krbce/prehled/> [cit. 2024-03-18].

³⁴⁷ HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 18.

³⁴⁸ *Ibidem*, s. 13.

točily. Lidé pak mohli získat chuť se na filmový hrad či zámek zajet podívat. Jistou komplikací, i když ne nepřekonatelnou, mohlo představovat, že se pro objekty v těchto filmech většinou vymýšlely fiktivní názvy.³⁴⁹ Podobnou službu památkám samozřejmě prokazovaly i filmové pohádky.³⁵⁰ Kolik lidí nezatožilo podívat se na *Červenou Lhotu* právě kvůli filmové *Zlatovlásce*?

To vše můžeme dát také do souvislosti se snahou nabídnout tehdejším obyvatelům Československa vhodnou, a přitom dostatečně lákavou, alternativu zahraniční dovolené. Ta byla totiž pro většinu lidí obtížně dostupná. Dostat potřebnou výjezdovou doložku a devizový příslib nebylo rozhodně nijak snadné. O povolení výjezdu na západ ani nemluvě. Z hlediska režimu bylo spíše žádoucí, aby obyvatelé Československa moc za hranice nevyjížděli.³⁵¹

Jak také ukázal nedávný výzkum mezi průvodci³⁵², filmy a seriály mohou mít dopad i na tak závažné rozhodnutí, jako je volba profesní dráhy. Někteří průvodci totiž přiznali, že je k volbě tohoto zaměstnání inspiroval právě film *Kopretiny pro zámeckou paní*.³⁵³ Já sama znám případ, kdy pro zvolení profese prodavačky podobně posloužil seriál *Žena za pultem* (1977).

7.1.1 Zobrazení průvodců a návštěvníků

Za zmínku stojí i ztvárnění některých náležitostí průvodcovské profese. Ráda bych se zastavila u zobrazení průvodce coby ochránce exponátů. V *Kopretinách pro zámeckou paní* se s tímto zobrazením setkáváme hned na dvou místech. V jednom případě musí například průvodce zasahovat proti návštěvníkovi, který sahá na popravčí meč s tvrzením,

---

³⁴⁹ Hrad Krabonoš je ve skutečnosti Bouzov, zámek Horečky jsou Libochovice a hrad Česnečka je Křivoklát. Viz *Kopretiny pro zámeckou paní*. Filmová místa.cz [online]. Dostupné z: <https://www.filmovamista.cz/997-Kopretiny-pro-zameckou-pani> [cit. 2024-03-18]

³⁵⁰ Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

³⁵¹ Mělo to své ideologické i ekonomické důvody, viz: PROCHÁZKOVÁ, Martina. Dovolena za sociku. S konzervou do autokempu a rekreace s odboráři [online]. In: iDnes.cz. 16.7.2020 Dostupné z: https://www.idnes.cz/cestovani/kolem-sveta/dovolena-cestovani-socialismus-autokemping-rumunsko-bulharsko-rekrea-cedok-vyjezdova-dolozka-devizov.A200713_140405_kolem-sveta_taj [cit. 2024-03-18]

³⁵² Myslím tím průzkum mezi průvodci objektů NPÚ učiněný v rámci projektu DG18P02OVV049 Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity.

³⁵³ HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 21.

že určitě není pravý.³⁵⁴ Na jiném místě se dva průvodci dostávají do sporu, jelikož jeden z nich po sobě zapomněl zamknout. „... von potom nechá všechny dveře otevřeny, lidi se mě couraj po hradě a jak já to mám uhlídat!“³⁵⁵ Kastelán pak domlouvá druhému průvodci: „Jednou dvakrát nezamkneš, najdou se nenechavé ruce a...“³⁵⁶ Je tu tedy znázorněna i odpovědnost průvodce za sbírkové předměty.³⁵⁷

Ve stejném filmu se zajímavým způsobem setkáváme i s odvrácenou stranou průvodcovské praxe. Konkrétně se jedná o přetížení památek a průvodců (či kastelánů) během hlavní sezóny. Manželka kastelána paní Krásná si v průběhu obzvlášť perného dne, plného hlučných školních výprav, těsně před koncem školního roku, povzdechne: „Teda dneska už toho mám tak..., že bych brečela.“³⁵⁸ Na jiném místě kastelán pan Krásný, při promlouvání dceři do duše, prohlásí: „My dřeme od rána do noci, dneska 33 výprav.“³⁵⁹

Pokud jde o návštěvníky, téměř v žádném z filmů si filmaři neodpustili záběr na ně, jak se v papučích klouzají po naleštěných parketách, a to nehledě na žánr nebo diváckou cílovou skupinu. Děje se tak jak v kriminálně laděné *Dámě s erbem*, tak v odlehčené komedii pro dívky *Kopretiny pro zámeckou paní*, kde jimi nový průvodce v jedné scéně dokonce ukazuje na jednotlivé exponáty. Kromě toho jsou děti, nudící se při výkladu průvodce, často zobrazeny, jak si krátí dlouhou chvíli klouzáním se v papučích.³⁶⁰

Můžeme tedy konstatovat, že dobové filmy a seriály velmi zdařile ilustrují dobové způsoby prezentace a propagace památek, a tak vypovídají o své době. Při jejich sledování je nutné připustit si nejen to, že se tyto snímky podílely na tvorbě očekávání, která měli (a

---

³⁵⁴ HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 18.

³⁵⁵ PINKAVA, Josef. *Kopretiny pro zámeckou paní*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1981.

³⁵⁶ *Ibidem*.

³⁵⁷ V tomto směru se do dnešních dní moc nezměnilo. Zabezpečení vystavených předmětů je v současné době upravováno velmi přísnými předpisy, kterými se průvodce během prohlídky musí řídit. HRADY, zámky. *Hrady, zámky, quo vadis?: správa a rozvoj zpřístupněných památkových objektů jako specifický multidisciplinární soubor činností: sborník z konference: 12.-13. listopadu 2009, Španělské křídlo státního hradu a zámku Jindřichův Hradec*. 1. vydání. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2009, cit. In: RANOCHOVÁ, Radka. *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2019, 79 (3), s. 315.

³⁵⁸ PINKAVA, Josef. *Kopretiny pro zámeckou paní*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1981.

³⁵⁹ *Ibidem*.

³⁶⁰ HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s., s. 19.

vlastně doposud mají) lidé od návštěvy komentovaných prohlídek, ale především to, že zpětně ovlivňují a utvářejí i naše vzpomínky na minulost.³⁶¹

7.2 Médium dětské knihy

Propagace formou audiovizuálních médií byla obecně považována za neúčinnější, avšak ani vliv jiných prostředků se nesmí podceňovat.³⁶² Nemohu si odpustit malou vsuvku v podobě znázornění průvodcovského provozu v dětské knize. Touto knihou je *Pohádková muzika* od Václava Čtvrteka z roku 1970, jejíž hlavní postavou je průvodkyně Tereza, která pravidelně provází po zámku turisty přijíždějící každé ráno autobusem a vypráví jim o knížatech Hološvecích z Perka.³⁶³ Pokud odhlédneme od trochy nadpřirozena v podobě kouzelné hudební komnatky, setkáme se i zde se zobrazením průběhu komentovaných prohlídek.

Hned v úvodu se například dozvídáme, že základní vstupné je v tomto zámku za dvě koruny a děti to mají za polovic. Samotný výklad začíná v kamenné předsíni, kde si Tereza stoupne „na třetí schod kamenného schodiště” a seznámí návštěvníky s průběhem nadcházející prohlídky. Tato úvodní slova jsou zakončena pokynem, aby si návštěvníci nezapomněli obout (v této práci již několikrát skloňované) bačkory. I zde se tedy setkáváme s ikonickými pantofli a popisem, jak se v nich turisté chodbami zámku „tiše šourali”.³⁶⁴

Kromě toho nechybí popis nejrůznějších typů návštěvníků, se kterými se lze při prohlídce setkat. Zvláště pak popis „pána s *PODROBNÝM PRŮVODCEM*”, který si každou informaci od průvodkyně Terezy hned porovnává se svým průvodcem a pokud zjistí nejasnosti, neváhá se ozvat.³⁶⁵ Zmiňují se zde také děti, které si zpravidla vyberou ty největší

---

³⁶¹ PINKAS, J. *Proměny popkulturní reflexe normalizace v české polistopadové kinematografii*. In Vebrová, V., Bílek, P. A., Papoušek, V. et al eds., *Jazyky reprezentace*. Praha: Akropolis, 2012, s. 264. cit. In: HUDEC, Petr. *Obráz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 21.

³⁶² KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 47.

³⁶³ ČTVRTEK, Václav a JIRÁNEK, Jaroslav Eugen. *Pohádková muzika*. Praha: Panton, 1970, s. 10.

³⁶⁴ *Ibidem*, s. 10

³⁶⁵ *Ibidem*, s. 11.

bačkory a pak v nich po celou prohlídku klopýtají, zlobí a ze všeho nejvíce se zajímají o zámecká strašidla.³⁶⁶

Tím se dostáváme k dalším prohlídkovým klišé, která jsou zde zmíněna. Prvním z nich je odnesení posledního zámeckého pána čertem. S tím, že: „*Krb, kudy vyletěli, vidíte vlevo.*” Kromě toho v tomto zámku ovšem nechybí ani strašidlo. Nejedná se však o Bílou paní, ale o strašidlo Vindyše, které obývá zámeckou věž.³⁶⁷

Když si knihu čtenář prostuduje podrobněji, dojde mu, že Tereška zřejmě nebyla jen průvodkyní, ale i kastelánkou v jedné osobě. Dozvídáme se totiž, že na zámku i bydlela. A vlastně to byla pouze ona, která se o celý objekt zámku starala. Jediný, kdo jí pomáhal, byl její milý učitel Josef, který jí byl schopen zastoupit v době nemoci.³⁶⁸ Úsměvně se ptám: „Je to narážka na podstav Státního ústavu památkové péče za minulého režimu?“

Zajímavé také je, že se v knize setkáváme i s úřední kontrolou průvodcovské služby. A sice revizorem panem Černým, který je pracovníkem *Úřadu pro přísné zkoušení průvodců a průvodkyň turistů a turistek*, a který přijíždí zkontrolovat zámek i úroveň průvodcování na zámku. Už malí čtenáři jsou tím informováni o tom, že průvodci musí ve své profesi čelit pravidelným kontrolám.³⁶⁹

Jak už jsem říkala, neměli bychom podceňovat vliv i takového média jako je dětská kniha. I pro mě představovala v dětství jedno z prvních setkání s prohlídkou zámku a do dneška jsem na ni nezapomněla. Nemohu dokonce ani zcela vyloučit, že se podvědomým způsobem nespolutvořila na zvolení tématu této diplomové práce.

7.3 Další formy propagace památek

Úplně specifickou skupinu tvořily dobové televizní soutěže propagující památky. Jmenovala bych *Malé televizní sázení*, zkráceně známé jako „*Mates*”. Byla to soutěž Československé televize fungující na způsobu loterie, která se vysílala v letech 1967–1994. *Mates* spadal pod Ministerstvo kultury, které se skrze něj snažilo získat finance na

---

³⁶⁶ ČTVRTEK, Václav a JIRÁNEK, Jaroslav Eugen. *Pohádková muzika*. Praha: Panton, 1970, s. 10.

³⁶⁷ *Ibidem*, s. 11.

³⁶⁸ *Ibidem*, s. 25.

³⁶⁹ *Ibidem*, s. 35.

dlouhodobě špatně udržované památky. Doprovodný program tvořila památková osvěta, ale i hudba a komediální scény.³⁷⁰ „Mates” takto po dlouhá léta systematicky vybíral nemalé částky, které se následně podílely na záchraně zubožených památek.³⁷¹

Z novinových soutěží se jednalo například o soutěž „*Po stopách historie*”, pořádané od roku 1969 přímo *Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody*. Jejím cílem bylo hlavně propagovat méně navštěvované památky a celkově podpořit zájem o kulturní památky i jejich zachování. Každý rok se vybralo 14 objektů ze všech krajů ČSR a o těch byly postupně v číslech *Mladé fronty* zveřejňovány informace a zajímavosti s připojenými otázkami pro soutěžící. Výherci mohli po svém vylosování získat věcné ceny, například knižní publikace ze sféry památkové péče.³⁷²

Od roku 1980 se soutěž navíc rozšířila o II. kolo, v jehož rámci museli soutěžící navštívit alespoň jeden z vybraných památkových objektů. Pro účast v soutěži museli následně zaslat vstupenku a své vlastní hodnocení prohlídky. Tímto způsobem se nejen zvedla návštěvnost památek, ale SÚPPOP navíc získal cennou zpětnou vazbu o průběhu a kvalitě komentovaných prohlídek z pohledu návštěvníků. Výhrou byly v nejlepším případě pobyty na vybraných památkách, dále čestné vstupenky na památkové objekty, a nakonec věcné ceny.³⁷³ Účast v této soutěži bývala vysoká a měla pozitivní vliv na vyšší návštěvnost i na méně proslulých památkách.³⁷⁴

Dalším tradičním způsobem propagace památek bylo vydávání nejrůznějších publikací – například monografie o hradech a zámcích a městských a přírodních památkových rezervacích. Ty se rovněž těšily velké oblibě a lidé je dokonce začali sbírat. Vycházela celá řada různých edic, jmenovala bych zvláště tzv. velkou a malou řadu.³⁷⁵

---

³⁷⁰ Mates. Československá filmová databáze [online]. Praha: POMO Media Group s.r.o. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/929564-mates/recenze/> [cit. 2024-03-18].

³⁷¹ Národní archiv, Přehledy z oblasti památkové péče. Přehled o akcích obnovy památek dotovaných z prostředků MATES v letech 1974-1977. Karton číslo 304. Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR.

³⁷² KUBŮ, Naděžda. *Nad 14. ročníkem soutěže Po stopách historie*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1983, 8(2), s. 92.

³⁷³ *Ibidem*, s. 92.

³⁷⁴ „*Díky této soutěži se opravdu zvedl počet návštěvníků na méně navštěvovaných objektech /např. Krakovec, Krásný Dvůr a Duchcov zaznamenaly zvýšení návštěvnosti o 100 %.*“ viz KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 54.

³⁷⁵ PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha:

Kromě soutěží se v novinách a časopisech objevovala, zvláště v hlavní návštěvnické sezóně, řada článků s tipy na výlety či zajímavou a lákavou dovolenou. Bylo zde možno najít nejen informace o plánovaných kulturních akcích, ale i o probíhajících opravách a záchraně památek. Nejvíce článků s touto tematikou obsahovalo *Rudé právo*. Velké oblibě se v tomto směru těšily sobotní přílohy novin a časopis *Květy*.³⁷⁶

Pro zájemce o památky se pořádaly také různé přednášky a besedy, které byly organizovány různými kulturními organizacemi. Zdůrazňuji – pro zájemce o památky, protože tento typ propagace vyžaduje již předem projevový zájem a aktivitu ve formě účasti na přednášce. Možnost účasti na takové akci však neměli všichni. Jedním z omezujících faktorů mohlo být například i místo bydliště.³⁷⁷

Takto bych mohla pokračovat ještě dlouho. Jak je vidět, existovaly různé formy propagace a popularizace památek. Některé z nich byly více úspěšné, některé méně. Ovšem můžeme říci, že každá z nich svým způsobem napomohla k nebývalému zájmu o památky, ke kterému během období minulého režimu došlo. Tento zájem přetrvává, v pozmeněné podobě, až do dnešních dní.

Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959, s. 17.

³⁷⁶ KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976, s. 48-49.

³⁷⁷ *Ibidem*, s. 54.

Závěr

Předkládaná práce představuje první ucelený pokus o přiblížení toho, jak vypadala prezentace památek za normalizace. Jejím cílem bylo vyložit, s čím se setkávali návštěvníci zavítavší v té době na komentovanou prohlídku hradu nebo zámku. Jednotlivé kapitoly jsou věnované jak průvodcům, výkladům a interiérovým instalacím, ale i zpětné vazbě návštěvníků a popularizaci památek skrze média.

V první řadě je třeba říci, že má počáteční hypotéza, totiž že průvodcovské prohlídky na hradech a zámcích byly výrazně ovlivněny politicko-ideovým směřováním tehdejšího Československa se beze zbytku potvrdila. Nejen, že se památkám v tomto období dostávalo zvýšené pozornosti, ale památková péče a spolu s ní prezentace památek fungovaly jako ideově-politický nástroj státu.

Památky měly v dobovém pohledu nejen sloužit všem, ale měly se stát také aktivní složkou života společnosti. Byl jim totiž připisován důležitý kulturně výchovný potenciál, který měl být využit pro rozvoj socialistické společnosti. Památky měly být zdrojem národní hrdosti, svědectvím kontinuity národa i třibiteli estetického vkusu široké veřejnosti. Zároveň se výklady na památkách staly prostředkem šíření komunistické interpretace historie.

Průvodci se tak v přeneseném slova smyslu stávali mimo jiné politickými pracovníky, kteří měli spolehlivě a kvalitně plnit své kulturně výchovné poslání. Podobě i kvalitě průvodcovských služeb se za normalizace věnovala velká pozornost. Průvodci podléhali neustálému dohledu a kontrolám, a to ze strany správy objektu i orgánů památkové péče. Zároveň byli usměřováni centrálně vydávanými metodickými materiály. Jak z výzkumu vyplývá, i přes vysoké odborné, stylistické a další nároky kladené na tuto profesi, ji nejčastěji vykonávali sezónní pracovníci rekrutující se ze studentů, kteří za svou práci nebyli ani adekvátně finančně ohodnoceni.

Další má hypotéza, která přímo navazovala na tu předchozí, zněla, že se komunistická ideologie nejvíce projevila v průvodcovských výkladech, které představovaly ideální prostředek jejího šíření. Z analýzy dobových průvodcovských textů vyplývá, že průvodcovské výklady byly výrazně ovlivněny komunistickou ideologií a interpretací dějin. Setkáváme se v nich s vykreslením náročného života poddaných v kontrastu s feudály,

kritikou původních majitelů i s daleko větší akcentací dělnického hnutí a vyzdvihování činů tehdejší památkové péče, které mělo ukázat, o kolik lépe jsou na tom památky od té doby, co patří státu.

Z mého pohledu byly však více než průvodcovské výklady komunistickou ideologií ovlivněny nejrůznější historické expozice, kterými byly interiérové instalace doplňovány. Mohlo jít buď o různé specializované historické expozice, jejichž témata bývala velmi ideologická nebo tzv. úvodní historické expozice, které na některých objektech zastávaly funkci úvodu prohlídky a které v období normalizace zažívaly svůj zlatý věk. V obou případech se jednalo se o muzejně řešené expozice, které většinou působily v prostředí památky dosti cize. Tyto expozice byly realizovány za didaktickým účelem a tematicky i stylem provedení byly často velmi silně prodchnuty dobovým komunistickým světonázorem, takže představovaly v rámci prohlídky asi nejvíce koncentrovanou formu ideologie, se kterou se návštěvníci setkali.

Kromě toho byly však ideologicky zatíženy i ostatní elementy průvodcovské prohlídky včetně interiérových instalací. Zatímco u výkladů hrozilo jejich zkreslení nebo překroucení ze strany průvodce, interiérové instalace byly v tomto směru vnímány jako spolehlivější. Promítlo se to do obsahu interiérových instalací, kdy pod záminkou nepotřebnosti z interiérů mizely nevyhovující části instalace. Docházelo například k retuším kaplí nebo byly tyto prostory z prohlídky přímo vyškrtnuty, jelikož nevyhovovaly ateistickému zaměření komunistické ideologie. Z interiérů kromě toho mizely nejrůznější prvky, které mohly upomínat na původní majitele. To se kromě jiného týkalo rodových galerií, heraldických znaků jednotlivých rodů, genealogických prvků i osobních předmětů původních majitelů.

Má poslední hypotéza se týkala předpokladu výskytu určitých stereotypních neduhů v normalizačních komentovaných prohlídkách, které máme mnohdy s prohlídkou hradů a zámků spojené do dnešních dnů. Měla jsem tím na mysli jednak více méně nezáživný výklad postavený na sáhodlouhém vyjmenovávání a popisu jednotlivých exponátů na trase a jednak řešení jednotlivých místností na prohlídkové trase, které se skládá z řady různobarevně řešených neživě působících salonků. (Např. žlutý salonek, růžový salonek, pánský salonek s kulečnickem...)

I tato hypotéza se potvrdila. Mezi nejvíce kritizovaný aspekt prohlídky patřil bezesporu výklad. Kritizovaná byla jak jeho přílišná faktografičnost a popisnost, tak jeho bezduché mechanické odříkávání bez života. I přes snahu tento nešvar vymýtít se tak v normalizačních výkladech setkáváme s dlouhými pasážemi obsahujícími vyjmenovávání jednotlivých sbírkových předmětů na trase, ale i výčtem jmen původních majitelů a jejich komplikovaného vzájemného příbuzenského propletení. Problém představovala i častá neschopnost průvodců adekvátně diferencovat obsah výkladu v závislosti na cílové návštěvnické skupině. Ostatní stížnosti návštěvníků se týkaly především přílišné uspěchanosti prohlídky a přetížení návštěvnických skupin.

Co se týče řešení interiérů, nejčastějším a také nejpreferovanějším způsobem řešení byla tzv. památková či interiérová instalace, která vycházela z původní obytné funkce prostoru. Teoreticky se při tom měla ctít původní funkce místností, ale v reálu docházelo ke změnám. To bylo dáno mimo jiné tím, že prohlídkové trasy vedly jen částí objektu. Většinou byli návštěvníci provázeni tzv. reprezentačními prostory. Za zmínku stojí, že v případě jejich mobiliárního vybavení záměrně nebyly udržovány celky fondů. Vybavení interiérů se tak naprosto běžně skládalo z původního i tzv. svozového mobiliáře, který pocházel i z objektů, které veřejnosti zpřístupněny nebyly. Nejdále se instalované interiéry dostávaly přibližně do první třetiny 19. století, vše novější bylo považováno za nehodnotné a dokazující postupný úpadek šlechty.

Jak tato práce ukazuje, minulý režim se snažil o zvyšování veřejného zájmu o památky a jejich popularizaci mezi širokými vrstvami obyvatel v čele s mladou generací. Dělo se to nejrůznějšími způsoby, nejvíce skrze masová média, jako byla televize nebo rozhlas, ale i pomocí nejrůznějších soutěží nebo knih. Do televizního programu byly pravidelně zařazovány pořady i filmy s památkovou tematikou. Jen po mnou sledované období vzniklo nejméně 14 filmů, které se nějakým způsobem dotýkaly průvodcovských prohlídek. Do tohoto čísla přitom nepočítám pohádky natáčené v atraktivních interiérech a exteriérech hradů a zámků, které v tomto směru plnily svou roli neméně účinně. I tyto filmy a seriály se podílejí na tom, co návštěvníci od prohlídky hradu nebo zámku očekávali a očekávají.

Prezentace památek a výklad historie bývají velmi často náchylné k ideovým a politickým vlivům a jak dokumentuje tato práce, období normalizace v tomto směru nebylo výjimkou. Prohlídka na hradech a zámcích sloužila jako velmi účinný prostředek k ovlivňování vědomí lidí a prezentace památek, spolu s předkládanou interpretací historie, se tak stala velmi účinným ideovým nástrojem.

Každá z dílčích kapitol by si zasloužila samostatnou práci věnovanou jenom jí. A žádnou z kapitol, věnující se nějaké z dílčích složek prezentace památek, nelze oddělit od té druhé, všechny jsou navzájem provázané. Zároveň si samozřejmě plně uvědomuji, že situace se mohla značně lišit objekt od objektu a vždy záleželo na konkrétních lidech, jak se k situaci postavili. Někde se i přes ideologické tlaky mohli návštěvníci setkat s kvalitní prohlídkou.

Poměrně velkým problémem se ukázalo být shánění starých metodických materiálů, které se už delší dobu nedaří nikomu dohledat. To je zřejmě zapříčiněné především tím, že vznikaly v nízkém nákladu na tzv. mimeografu neboli cyklostylu, a tudíž není jasné, zda se vůbec nějaké exempláře dochovaly. Ani já jsem bohužel přes svou snahu v tomto směru nebyla úspěšná.

Podle původního plánu jsem chtěla ve své práci vycházet primárně z archivních fondů uložených v Národním archivu na Chodovci. Ty ale nejsou zpracované a z většiny jsou tudíž badatelské veřejnosti nepřístupné. Vzhledem k rozsáhlosti fondů a mým omezeným možnostem jsem je nakonec využila jen v dílčích oblastech mé práce. Některé prameny jsou, pokud je mi známo, použity poprvé. To ovšem znamená, že výzkum na tomto poli ještě neskončil a v budoucnu se můžeme těšit na další zajímavá zjištění.

Jak už jsem zmínila na začátku, tato práce nabízí ohlédnutí za tím, z čeho naše současná prezentace vzešla. Věřím, že nám může pomoci ji nejen lépe pochopit ale i posunout se dál.

Seznam zkratek

ČSSR – Československá socialistická republika

KNV – Krajský národní výbor

KSSPPOP – Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody

NAKI II – Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022, výsledky projektu DG18P02OVV049 *Prezentace a interpretace historického prostředí jako nedílná součást kulturní výchovy a vzdělávání v čase nových médií a tzv. tekuté modernity*

NKK – Národní kulturní komise

NKP – Národní kulturní památka

NPÚ – Národní památkový ústav

ONV – Okresní národní výbor

SH – Státní hrad

SÚPPOP – Státní ústav památkové péče a ochrany přírody

SZ – Státní zámek

Seznam použitých zdrojů

Archivní fondy

Národní archiv, *Fond Státní ústav památkové péče a ochrany přírody*.

Národní archiv, *Fond Ministerstvo kultury ČSR/ČR*.

Literatura

BLAŽIČEK, Oldřich Jakub. *Minulost a současné otázky prezentace zámeckých interiérů*. Ústí nad Labem, 1983.

BLAŽIČEK, Oldřich Jakub. *Státní hrady a zámky a prezentace jejich vnitřků*. In: *30 let Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně : památková péče a ochrana přírody v Jihomoravském kraji*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, 1989, s. 209-217. ISBN 80-85048-01-9.

BREN, Paulina; ŠUSTROVÁ, Petruška. *Zelinář a jeho televize: kultura komunismu po pražském jaru 1968*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2322-3.

ČTVRTEK, Václav a JIRÁNEK, Jaroslav Eugen. *Pohádková muzika*. Praha: Panton, 1970.

HUSÁK, Gustáv a Leonid Il'jič BREŽNEV. *Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od 13. sjezdu KSČ a další úkoly strany*. Praha: Svoboda, 1971. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:a5c12d50-44b9-11e9-8854-005056827e51>

KASALOVÁ, Hana; HEPNER, Vladimír. *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: závěrečná zpráva o řešení výzkumného úkolu*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1976.

KUBŮ, Naděžda. *Historické počátky souboru zpřístupněných hradů a zámků u nás, osudy šlechtických sídel po druhé světové válce v návaznosti na vývoj památkové péče*. In: HAZDRA, Zdeněk; HORČIČKA, Václav a ŽUPANIČ, Jan. *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 307-321. ISBN 978-80-87211-52-6.

KUČA, Karel. *Hrady, zámky a další památky ve správě Národního památkového ústavu*, Praha 2009. ISBN 978-80-87104-44-6.

SVATOŇ, Jaroslav. *Prognóza rozvoje státní památkové péče do roku 2000 (2010)*. Praha: Ústav pro výzkum kultury, 1989. ISBN 80-7069-007-0.

UHLÍKOVÁ, Kristina. *Národní kulturní komise 1947-1951*. Praha: Artefactum, 2004. ISBN 80-903230-8-1.

Články a příspěvky v periodikách

BENEŠ, Josef. *Podíl kulturního dědictví na utváření profilu socialistického člověka*. In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1978, 3(5), s. 267-275. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:131b50b0-8d53-11e9-b66a-005056825209?page=uuid:830b9c20-8d5a-11e9-b3f6-5ef3fc9bb22f>

BENEŠ, Josef. *Pojetí prezentace uměleckého díla*. In: *Muzejní a vlastivědná práce: recenzovaný časopis pro historickou vlastivědu a muzejnictví: Časopis Společnosti přátel starožitností* [online]. Praha: Národní muzeum, 1977, 15(1), s. 42-43. ISSN 0027-5255. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:f885bd10-0c08-11ee-b46c-5ef3fcdaa9a7>

BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda* [online]. Praha, 1977, 2(2), s. 91-96. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:3febd9e0-c8e8-11e9-af5a-005056827e51?page=uuid:553e6410-c911-11e9-99c2-005056825209>

FŮRT, Vladimír. *Odborní lektori – noví pomocníci SPS na hradech a zámcích*. In: *Zprávy památkové péče*. [online]. 1955, 15 (6-8), s. 240-241. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:16a2cfc0-6e61-11e5-ba32-5ef3fc9ae867?page=uuid:1e85ef50-7065-11e5-8f50-001018b5eb5c>

HUDEC, Petr. *Inovativní způsoby interpretace kulturního dědictví*. In: *Čtvrtletník pro památky* [online]. 2023, 12(3), s. 10-13. Dostupné z: <https://www.propamatky.info/cs/ctvrtletnik-propamatky>

HUDEC, Petr. *Obraz zpřístupňování památek v československém a českém hraném filmu a televizní inscenaci*. In: *The Journal of Culture IX* [online]. 2020, 9(2), s. 10-21. ISSN 2336-7857. Dostupné z: <https://www.journalofculture.cz/en/archive/29-the-journal-of-culture-2-2020/163-obraz-zpristupnovani-pamatek-v-ceskoslovenskem-a-ceskem-hranem-filmu-a-televizni-inscenaci>

CHARVÁTOVÁ, Ema. *Instalace v historických objektech – instalační práce na státních hradech a zámcích*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. 1957, 17 (2), s. 57-64. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:481001f0-817a-11e5-ac67-005056827e51?page=uuid:d6a8f711-8309-11e5-b433-5ef3fc9bb22f>

CHARVÁTOVÁ, Kateřina; HAVLŮJOVÁ, Hana; INDROVÁ, Martina; REZKOVÁ PŘIBYLOVÁ, Naděžda. *Nové přístupy k živému zprostředkování památek: výklad, prezentace nebo interpretace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2018, 78(6), s. 506-512. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2018/06/12.pdf>

INDROVÁ, Martina; JORDÁNOVÁ, Květa. *Průvodcovské texty v historické retrospektivě: Nástroj edukace, nebo ideologické manipulace?* In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2021, 81(3), s. 302-309. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2021/03/08.pdf>

JAREŠ, Jakub; VEČEŘOVÁ, Veronika. *A vpravo vidíte intarzovanou komodu... Formální a obsahová analýza sylabů Národního památkového ústavu.* In: *Zprávy památkové péče* [online]. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 3-9. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2021/01/02.pdf>

KŘÍŽOVÁ, Květa. *Ohlédnutí za činností oddělení hradů a zámků NPÚ.* In: *Zprávy památkové péče* [online]. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 392-394. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f9fc8560-2d6d-11e6-b821-5ef3fc9bb22f?page=uuid:9038c810-2d76-11e6-a344-5ef3fc9ae867>

KUBŮ, Naděžda. *Hrady a zámky po druhé světové válce.* In: *Zprávy památkové péče* [online]. Praha: Národní památkový ústav. 2008, 68(5), s. 382-386. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f9fc8560-2d6d-11e6-b821-5ef3fc9bb22f?page=uuid:8fcb6040-2d76-11e6-a344-5ef3fc9ae867>

KUBŮ, Naděžda. *Nad 14. ročníkem soutěže Po stopách historie.* In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1983, 8(2), s. 92-95. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:fd700120-9419-11e9-bc42-5ef3fc9ae867?page=uuid:f114be00-9425-11e9-b601-005056825209>

MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR.* In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1978, 3(5), s. 257-266. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:131b50b0-8d53-11e9-b66a-005056825209?page=uuid:8211abc0-8d5a-11e9-b3f6-5ef3fc9bb22f>

MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990).* In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče.* Praha: 1991, 7, s. 115–153.

MŽYKOVÁ, Marie. *K otázkám prezentace zámeckých sbírek.* In: *Bulletin Vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje Státního ústavu památkové péče.* Praha: 1989, 6, s. 265–270.

NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků. Část I.* In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1984, 9(8), s. 449-460. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:172672f0-61b8-11e4-8214-005056827e51?page=uuid:50728340-61be-11e4-9ab5-5ef3fc9ae867>

NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Návštěvní řády a zpřístupňování hradů a zámků. Část II.* In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1984, 9(9), s. 523-528. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:06900a10-61b7-11e4-8214-005056827e51?page=uuid:a8f4db90-61bd-11e4-9ab5-5ef3fc9ae867>

NETKOVÁ, Jarmila; SVATOŇOVÁ, Jana. *Vzorový návštěvní řád ministerstva kultury ČSR pro památkové objekty určené ke kulturně výchovnému využití*. In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1984, 9(10), s. 592-595. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:eb9cbd91-61aa-11e4-8214-005056827e51?page=uuid:3e33c190-61bd-11e4-9ab5-5ef3fc9ae867>

NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1980*. In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1981, 6(7), s. 408-416. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:17c13e50-4cb6-11e9-ba39-005056825209?page=uuid:9e5f2c70-50de-11e9-abdc-5ef3fc9bb22f>

NETKOVÁ, Jarmila. *Průvodcovská služba na hradech a zámcích v sezóně 1981*. In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1982, 7(6), s. 344-350. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:153cbe60-5fd6-11e4-9ab5-5ef3fc9ae867?page=uuid:2e3612d0-5fe6-11e4-8fe2-5ef3fc9bb22f>

NĚMEČKOVÁ, Hana. *Specializační pomaturitní studium památkové péče při SÚPPOP*. In: *Bulletin Vedoucího pracoviště vědeckotechnického rozvoje Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1989, 6, s. 189-191.

NOVOTNÝ, Vladimír. *Kulturní využití státních hradů a zámků*. In: *Umění*. 1960, 8(3), s. 278-282. ISSN 0049-5123.

PETRŮ, Jaroslav. *Vstupní síně na památkových objektech*. In: *Památky a příroda* [online]. Praha: 1976, 1(10), s. 605-608. ISSN 0139-9853. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:1c1118c0-80b1-11e9-8a38-005056827e51?page=uuid:682242e0-80e6-11e9-85ec-005056825209>

RANOCHOVÁ, Radka. *Kdo jsou a co potřebují průvodci na objektech Národního památkového ústavu*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. 2019, 79 (3), s. 309-315. ISSN 1210-5538. Dostupné z: https://zpp.npu.cz/artkey/zpp-201903-0009_nhi-tour-guides-who-are-they-and-what-do-they-need.php

SEDLÁKOVÁ, Marta. *Půl století v rolích správců moravských hradů a zámků, státní správa a památkové ústavy*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. Praha, 2008, 68(5), s. 387-391. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:f9fc8560-2d6d-11e6-b821-5ef3fc9bb22f?page=uuid:900200a0-2d76-11e6-a344-5ef3fc9ae867>

SLÁDKOVÁ, Kateřina. *Přežijí prohlídky s průvodci? Výsledky výzkumu mezi návštěvníky památkových objektů*. In: *Zprávy památkové péče* [online]. Praha: Národní památkový ústav. 2021, 81(1), s. 37-47. ISSN 1210-5538. Dostupné z: <https://zpp.npu.cz/pdfs/zpp/2021/01/05.pdf>

Metodické a další materiály památkové péče

BOBEK, Karel a kol. *Metodika tvorby interiérových instalací a reinstalací*. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav) [online]. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011. ISBN 978-80-87104-86-6. Dostupné z: <https://www.npu.cz/publikace/metodika-tvorby-interierovych-instalaci-a-reinstalaci.pdf>

DOUBNEROVÁ, Jiřina. *Metodické pokyny pro krajské komise, pověřené zpracování textů výkladů pro navštěvované památkové objekty* [online]. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody, 1961.

DRYÁKOVÁ, Kateřina; KASSL, Nikola a HUDEC, Petr. *Postupme si dále! 3., Budoucnost minulosti. Metodika participativní péče o kulturní dědictví na dobrovolnické bázi*. Praha: Národní památkový ústav, 2022. ISBN 978-80-7480-164-8. Dostupné z: <https://www.npu.cz/publikace/postup-me-si-dale-3/m03-web.pdf>

HUDEC, Petr a kol. *Postupme si dále! 2., Mnoho podob interpretace. Metodika inovativních přístupů k prezentaci a interpretaci historických interiérů a exteriérů*, [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2022. ISBN 978-80-7480-163-1. Dostupné z: <https://www.hrad-primda.cz/cs/e-shop/89963-postupme-si-dale-2-mnoho-podob-interpretace-metodika-inovativnich-pristupu-k-prezentaci-a-interpretaci-historickych-interieru-a-extieru>

HUŇÁČEK, Václav. *Metodika tematické činnosti průvodce: učební text pro kvalifikační kurzy průvodců cestovního ruchu*, [online]. Praha: Merkur, 1983. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:35759f30-25c7-11e7-9ceb-005056825209>

JANÍČEK, Karel. *Normy chování sezonních průvodců na státním zámku ve Vranově nad Dyjí: průvodcovské texty – třetí díl*. Vydání třetí upravené, 1994.

JAREŠ, Jakub a kol. *Postupme si dále! 1., Rozvíjíme tradici, aneb, Od výkladu k interpretaci: metodika průvodcovské činnosti v historických interiérech a exteriérech*, [online]. Praha: Národní památkový ústav, 2022. ISBN 978-80-7480-162-4. Dostupné z: <https://www.npu.cz/publikace/postupme-si-dale-1/m01-web.pdf>

KALNÝ, Adolf. *Schwarzenberská hrobka Třeboň – Domanín: průvodcovský text*. České Budějovice: Krajské středisko státní památkové péče Jihočeského kraje, 1980.

KUBŮ, Naděžda a kol. *Metodika průvodcovské činnosti na hradech, zámcích a dalších zpřístupněných památkách*, [online]. Praha 2014. ISBN 978-80-7480-007-8. Dostupné z: <https://www.npu.cz/publikace/metodika-pruvodcovska-cinnost.pdf>

NETKOVÁ, Jarmila. *Metodický návod pro průvodcovskou službu v památkových objektech určených ke kulturně výchovnému využití v ČSR*, 1982.

NETKOVÁ, Jarmila a PAULÍK, Miloslav. *Státní zámek Opočno: průvodcovský text*. [místo vydání není známé]: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody Vč kraje, 1983.

Péče o památkové interiéry a jednotlivé druhy památkového mobiliáře, Příručka pro správce státních hradů a zámků. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody Praha, Praha 1963.

SVOBODOVÁ, Kateřina. *Státní zámek Dačice: průvodcovský text.* České Budějovice: Krajské středisko státní památkové péče Jihočeského kraje, 1981.

ŠTĚPINOVÁ, Naděžda. *Státní hrad a zámek Český Šternberk: průvodcovský text.* [Praha]: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, 1982.

ŠTĚPINOVÁ, Naděžda. *The castle of Český Šternberk: průvodcovský text – anglicky.* [Praha]: Středisko státní památkové péče a ochrany přírody Středočeského kraje, [1984].

ŠAMÁNKOVÁ, Eva. *Státní hrad a zámek Jindřichův Hradec: průvodcovský text.* České Budějovice: Krajské středisko státní památkové péče Jihočeského kraje, 1980.

Internetové zdroje

Interaktivní videoaudio prohlídka s mobilním telefonem – klášter Sázava v proměnách času. Národní památkový ústav [online]. Praha: Národní památkový ústav. Dostupné z: <https://klaster-sazava.cz/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy> [cit. 2024-03-18]

KARÁSKOVÁ, Ivana. *Vraťte nám papuče! domáhají se návštěvníci hradů a zámků.* In: iDnes.cz [online]. 21.1.2012 Dostupné z: https://www.idnes.cz/cestovani/po-cesku/vratte-nam-papuce-domahaji-se-navstevnici-hradu-a-zamku.A120119_160147_igcechy_tom [cit. 2024-03-18]

Kopretiny pro zámeckou paní. Filmová místa.cz [online]. Dostupné z: <https://www.filmovamista.cz/997-Kopretiny-pro-zameckou-pani> [cit. 2024-03-18]

O zvířátkách pana Krbce. Československá filmová databáze. Praha: POMO Media Group s.r.o. [online]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/180947-o-zviratkach-pana-krbce/prehled/> [cit. 2024-03-18]

PROCHÁZKOVÁ, Martina. *Dovolená za socíku. S konzervou do autokempu a rekreace s odboráři.* In: iDnes.cz [online]. 16.7.2020 Dostupné z: https://www.idnes.cz/cestovani/kolem-sveta/dovolena-cestovani-socialismus-autokemping-rumunsko-bulharsko-rekrea-cedok-vyjezdova-dolozka-devizov.A200713_140405_kolem-sveta_taj [cit. 2024-03-18]

Legislativa

Československo. Dekret č. 12/1945 Sb. ze dne 23. června 1945, o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a

slovenského národa [online]. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-12>. [cit. 2024-03-24].

Československo. Dekret č. 108/1945 Sb. ze dne 30. října 1945, o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy [online]. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-108>. [cit. 2024-03-24].

Československo. Zákon č. 142/1947 Sb. ze dne 12. srpna 1947, o revisi první pozemkové reformy [online]. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-142>. [cit. 2024-03-24].

Československo. Zákon č. 46/1948 Sb. ze dne 14. dubna 1948, o nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) [online]. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-46>. [cit. 2024-03-24].

Československo. Zákon č. 143/1947 Sb. ze dne 13. srpna 1947, o převodu vlastnictví majetku hlubocké větve Schwarzenbergů na zemi Českou [online]. In: *Zákony pro lidi*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1947-143>. [cit. 2024-03-24].

Československo. Zákon č. 22/1958 Sb. ze dne 3. května 1958, o kulturních památkách. In: PLACHÝ, František a KAHUDA, František a ONDRUŠEK, Josef. *Zákon o kulturních památkách*. Praha: Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze, 1959.

Usnesení č. 14/1972 ze dne 19. ledna 1972 *o zajištění údržby, obnovy a vhodném společenském využití kulturních památek*.

Usnesení vlády č. 25/1973 ze dne 31. ledna 1973 *ke koncepci dalšího rozvoje státní památkové péče v ČSR a k zásadám kategorizace kulturních památek*. In: *Koncepce státní památkové péče v ČSR: zásady kategorizace kulturních památek*. Praha: Ministerstvo kultury ČSR, 1973.

Usnesení vlády č. 270/1974 ze dne 13. listopadu 1974 *o prověrce správy, ochrany a výchovného využívání kulturních památek v ČSR*.

Kvalifikační práce

KUBŮ, Naděžda. *Význam vstupních a specializovaných historických expozic na státních hradech a zámcích*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra československých dějin, 1988.

NGUYEN, Michal. *Obraz šlechty v průvodcovských textech českých hradů a zámků*. Diplomová práce, vedoucí Prchal Pavlíčková, Radmila. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2020.

Audiovizuální zdroje

KLEIN, Dušan. *Jak básníkům chutná život*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1987.

KOUTNÁ, Libuše. *Nebojte se na Česnečce*. Film. Československo: Hlavní redakce vysílání pro děti a mládež, 1980.

Národní filmový archiv. *Metody, technika a formy průvodcovské práce VII. část; Průvodce na objektu cestovního ruchu*. Film. Československo. Krátký film Praha, 1984.

PINKAVA, Josef. *Kopretiny pro zámeckou paní*. Film. Československo: Ústřední půjčovna filmů, 1981.

SEQUENS, Jiří. *Třicet případů Majora Zemana*. Sezóna 2, epizoda 6. *Dáma s erbem*. Československo: Ústřední redakce armády, bezpečnosti a brannosti Československé televize, 1976.

Další zdroje

Rozhovor s Mgr. Petrou Ulbrichovou. Praha 12. února 2024.

Přílohy

Seznam příloh

1. Příloha č. 1 - Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru pro účely této diplomové práce
2. Příloha č. 2 - Zachycení komentované prohlídky SZ Český Krumlov – Maškarní sál (foto Vladimír Hyhlík)
zdroj: BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 93. ISSN 0139-9853
3. Příloha č. 3 – Návštěvnická skupiny na prohlídce SH Karlštejn (foto Vladimír Hyhlík)
zdroj: BENEŠ, Josef. *Příspěvek k diskusi o průvodcovských službách*. In: *Památky a příroda*. Praha, 1977, 2(2), s. 93. ISSN 0139-9853

4. Příloha č. 4 - SZ Konopiště – vstupní historická expozice (foto Ivan Muchka)
zdroj: MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 260. ISSN 0139-9853
5. Příloha č. 5 - SZ Březnice – vstupní historická expozice (foto Ivan Muchka)
zdroj: MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 257. ISSN 0139-9853
6. Příloha č. 6 - SZ Opočno – vstupní historická expozice (foto V. Obereigner)
zdroj: MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 263. ISSN 0139-9853
7. Příloha č. 7 - Expozice Československého zemědělského muzea na zámku Kačina ukazující nevhodnost některých expozic v zámeckých prostorách (foto z muzejního archivu)
zdroj: BENEŠ, Josef. *Podíl kulturního dědictví na utváření profilu socialistického člověka*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 274. ISSN 0139-9853
8. Příloha č. 8 - SZ Opočno – hlavní sál obrazárny, 1977 (foto J.Ehm)
zdroj: MŽYKOVÁ, Marie. *Ke koncepci a vývoji instalací zpřístupněných hradů a zámků (1945–1990)*. In: *Bulletin Státního ústavu památkové péče*. Praha: 1991, 7, s. 144.
9. Příloha č. 9 - SZ Plasy – expozice Osvobození Sovětskou armádou (foto Ivan Muchka)
zdroj: MUCHKA, Ivan. *Vstupní historické a specializované expozice na hradech a zámcích v ČSR*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1978, 3(5), s. 265. ISSN 0139-9853
10. Příloha č. 10 - Losovací komise při slosování soutěže „Po stopách historie” (foto M. Posselt)
zdroj: KUBŮ, Naděžda. *Nad 14. ročníkem soutěže Po stopách historie*. In: *Památky a příroda*. Praha: 1983, 8(2), s. 95. ISSN 0139-9853
11. Příloha č. 11 – Ilustrace J.E. Jiránka, která inspirovala název této DP
zdroj: ČTVRTEK, Václav a JIRÁNEK, Jaroslav Eugen. *Pohádková muzika*. Praha: Panton, 1970, s. 7.

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho následným vyžitím pro účely diplomové práce Nejen filcové pantofle aneb průvodcovská praxe za normalizace

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu diplomové práce Kateřiny Špačkové s názvem Nejen filcové pantofle aneb průvodcovská praxe za normalizace. Cílem výzkumu je zmapovat průvodcovskou praxi v 70. a 80. letech 20. století a přiblížit, jak tehdy vypadaly komentované prohlídky na památkových objektech.
- Bylo mi sděleno, jak dlouho bude rozhovor a jaký bude mít průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku.
- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své diplomové práce a citovala z ní dle potřeby.
- Souhlasím s tím, že rozhovor nebude anonymizován.

Datum: 12.2.2024

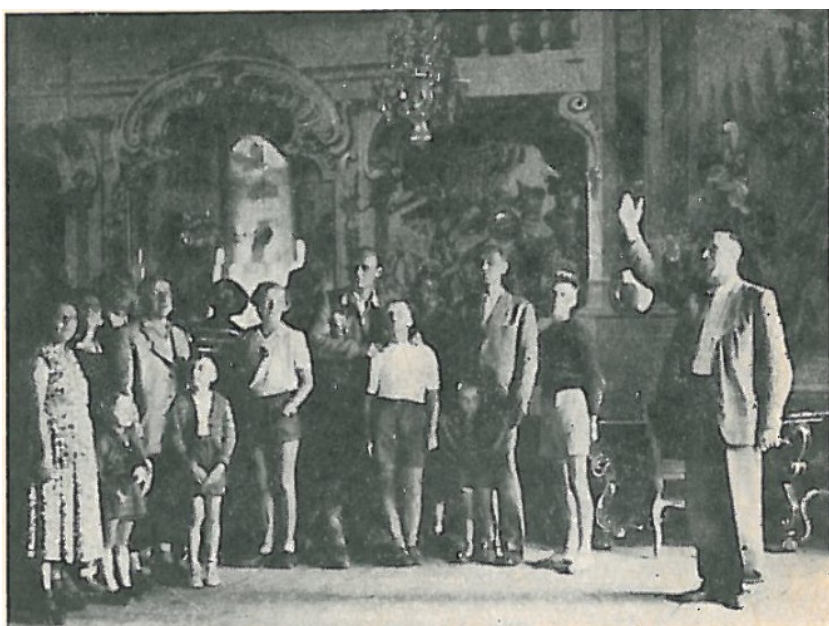
Podpis respondenta:

M. V. H.

Podpis výzkumníka:

Špačková

Příloha č. 1 - Informovaný souhlas s poskytnutím rozhovoru pro účely této DP

Příloha č. 2 - Zachycení komentované prohlídky SZ Český Krumlov – Maškarní sál (foto Vladimír Hyhlík)

Příloha č. 3 - Návštěvnická skupina na prohlídce SH Karlštejn (foto Vladimír Hyhlík)

Příloha č. 4 - SZ Konopiště – vstupní historická expozice (foto Ivan Muchka)

Příloha č. 5 - SZ Březnice – vstupní historická expozice (foto Ivan Muchka)

Příloha č. 6 - SZ Opočno – vstupní historická expozice (foto V. Obereigner)

Příloha č. 7 - Expozice Československého zemědělského muzea na zámku Kačina ukazující nevhodnost některých expozic v zámeckých prostorách (foto z muzejního archivu)

Příloha č. 8 - SZ Opocno – hlavní sál obrazárny, 1977 (foto J.Ehm)

Příloha č. 9 - Expozice Osvobození Sovětskou armádou na SZ Plasy (foto Ivan Muchka)

Příloha č. 10 - Losovací komise při slosování soutěže „Po stopách historie” zřejmě v roce 1983 (foto M. Posselt)

12. Příloha č. 11 - Ilustrace J.E. Jiráčka, která inspirovala název této DP